

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı**

**TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİNDE
TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN MUHTEMEL KRİZLER VE
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÇÖZÜME DÖNÜK
KRİZ İLETİŞİM STRATEJİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN

**HAZIRLAYAN: Tümer GÜNDEM
NO: 92-03-1810**

İZMİR - 2006

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye’yi Bekleyen Muhtemel Krizler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Çözümüne Dönük Kriz İletişim Stratejileri” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Tümer GÜNDEM

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 01/11/2006 tarih ve 39/33 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Halkla İlişkiler ve Tanıtım anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Tümer GÜNDEM'in "Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'yi Bekleyen Muhtemel Krizler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Çözümüne Dönük Kriz İletişim Stratejileri" başlıklı tezini incelemiş ve adayı 20/11/2006 günü saat 11:00'da 105 dakika süren tez savunmasına almıştır. Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı / başarısız / düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

A. Bülend GÖKSEL
Prof. Dr.

Başarılı ☐

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Nasır NİRAY
Prof. Dr.

Başarılı ☐

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Leyla BUDAK
Yrd. Doç. Dr.

Başarılı ☐

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÖNSÖZ

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalının değerli öğretim üyelerine, aileme ve bana her daim destek olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. A Bülend Göksel'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLoların LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

I. 1. KRİZ.....	4
I.1.1. Kriz Tanımı.....	5
I.1.2. Kriz Durumunda Lider ve Önemi.....	8
I.1.3. Kriz Safhaları.....	11
I.1.4. Kriz Algı Halkaları.....	14
I.1.5. Kriz Faktörleri.....	22
I.1.6. Kriz Yönetimi.....	23
I.1.6.1.Kriz İletişimi.....	27
I.1.6.2. Kriz Yönetiminin Temel İlkeleri.....	38

II. BÖLÜM

II.1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	41
II.1.1. STK'lar ve Devlet İlişkisi.....	50
II.1.2. STK'lar ve Avrupa Birliği.....	53
II.1.3. Etkin STK.....	58
II.1.4. Etkin STK'ların Yurtdışı Bağlantısına Eleştirel Bakış.....	67

III. BÖLÜM

III.1. TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ, KRİZ SİNYALLERİ VE İLETİŞİM STRATEJİLERİ.....	72
III.1.1. Genel Stratejiler.....	82
III.1.1.1. Kıbrıs ve Yunanistan.....	84
III.1.1.1.1. İletişim Stratejisi.....	86
III.1.1.2. Emeğin Serbest Dolaşımı.....	88
III.1.1.2.1. İletişim Stratejisi.....	89
III.1.1.3. Türk - Ermeni Sorunu.....	90
III.1.1.3.1. İletişim Stratejisi.....	92
III.1.1.4. “Azınlık” ve İnsan Hakları.....	96
III.1.1.4.1. İletişim Stratejisi.....	98
III.1.1.5. Nüfus.....	98
III.1.1.5.1. İletişim Stratejisi.....	99
III.1.1.6. İmtiyazlı Ortaklık.....	101
III.1.1.6.1. İletişim Stratejisi.....	101
III.1.1.7. Referandum.....	102
III.1.1.7.1. İletişim Stratejisi.....	102
III.1.1.8. Asker-Siyaset İlişkisi.....	104
III.1.1.8.1. İletişim Stratejisi.....	106

IV. BÖLÜM

IV.1. KİMLİK, DİN-KÜLTÜR VE KRİZ İLETİŞİM STRATEJİSİ.....	109
IV.1.1. Kimlik.....	110
IV.1.2. Din ve Kültür.....	115
IV.1.3. İletişim Stratejisi.....	117
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ.....	136
ÖZET.....	139
ABSTRACT.....	141

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
CEO	(Chief Executive Officer) Bir řirketteki en yüksek dereceli yönetici
ev.	Çeviren
Ed.	Editör
E..	Ege Üniversitesi
ODTÜ	Orta Doğu Teknik niversitesi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TUSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
[yby]	Yayın bilgileri yok
[yyy]	Yayın yılı yok

TABLolarIN LİSTESİ

TABLO

1. STK Tipleri ve İllere Göre Dağılımı.....	48
2. Üyelik Durumunda Türklerin AB Toplumuna Olumlu Etkileri (Anket)	115
3. Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Kriz Önleyici İletişim Tablosu	125

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

ŞEKİL

1. Kriz Süreci	12
2. Kriz Algı Halkaları	15
3. Kriz Yönetim Bileşenleri	25
4. Türkiye - AB Bütünleşme Sürecinde Kriz Yönetim Bileşenleri	26
5. Bumerang Modeli	64

GİRİŞ

Yoğun ve karmaşık iletişim faaliyetlerinin devam ettiği uluslar arası ilişkilerde iletişim kaynaklı kriz ihtimalinin yüksek olması beklenmektedir. Bu nedenle ulusal, uluslar arası ve uluslar üstü aktörler kriz yönetimi ve kriz iletişimi kavramlarıyla daha sık yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye AB (Avrupa Birliği) bütünleşme süreci de, krizlere duyarlı bir yapıdadır. Uluslar arası iletişimin en bilinen ve eski yöntemi olan diplomasi, kriz iletişimin bir kanalı olarak kullanılmaktadır. Ancak toplumsal bir uzlaşmayı gerektiren Avrupa Birliği bütünleşmesi konusunda, kamuoyu, diplomasi gibi geleneksel iletişim kanallarından daha fazlasına ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye'nin AB adaylık süreci, din, kültür, Kıbrıs, Yunanistan, insan hakları gibi bazı sorunların gölgesinde devam etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme süreci boyunca, sözü edilen engel veya sorunların, gün gelip müzakere sürecinde bir krize dönüşüp dönüşmeyeceği, dönüştüğü takdirde, karmaşık ve zorlu olan bu yolu çıkmaza götürüp götürmeyeceği tartışılmıştır. Ayrıca anılan krizleri aşmak için bugüne kadar kullanılan kanal ve kaynakların yetersiz olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Yönetişim gerçeğinin günbegün artan önemi karşısında, Türkiye AB müzakere süreci boyunca, Türkiye'nin STK'lara (Sivil Toplum Kuruluşları) bu bağlamda bakış açısının ne olduğu tartışılarak STK'lara biçilen görev tanımlanmaya çalışılmıştır. Son olarak STK'lara biçilen bu görevin nasıl gerçekleştireceği sorgulanmıştır.

Çalışmanın devamında bu soruların cevabı verilmeye, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde karşılaşacağı muhtemel krizlerin neler olabileceği, STK'ların bu krizleri hangi iletişim stratejileriyle aşabileceği incelenmeye çalışılmıştır.

Tezin oluşturulmasında tarihsel yöntem kullanılmış, kaynaklar zaman zaman zıtlıklar ortaya çıkardığında diyalektik yöneme başvurulmuştur. Kriz konusu incelenirken; kriz sürecinin gelişme, kriz ve kriz sonrası evrelerinden oluştuğu tespitinde yapısalcı yöntem kullanılmıştır. Yine kriz iletişiminin Avrupa Birliği müzakere sürecinde STK'lar tarafından hangi aktörlere ve hangi kanallarla tatbik edileceği, işlevselci yöntem doğrultusunda tartışılmıştır.

Bu kapsamda birinci bölümde kriz ve kriz yönetimi kavramları üzerinde durulmuştur. Kriz yönetim bileşenleri incelenmiş, iki ayrı modelden istifade edilerek, 'Türkiye AB Müzakere Süreci Kriz Yönetim Bileşenleri' modeli geliştirilmiştir. Bu modelden yola çıkılarak 'Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Kriz Önleyici İletişim Tablosu' oluşturulmuştur. Bu tablo sayesinde müzakere sürecinde hangi aktörlerin hangi kanallar ile iletişim kuracağı sorusuna cevap aranmıştır.

Aynı bölümde, uluslar arası ilişkilerde meydana gelen bir kısım krizlerin algıyla ilgisi tespit edilmiştir. Algının değiştirilmesi suretiyle krizlerin önlenip önlenemeyeceği tartışılmıştır. Algının değiştirilebileceği görüldüğünden hedef kitlenin belirlenebilmesi maksadıyla kriz algı halkaları modeli geliştirilmiş, bu sayede aktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece birinci bölümde kriz kavramı en basit halinden en karmaşık yapısına kadar tahlil edilerek, kriz safhaları, kriz faktörleri, kriz yönetimi, kriz iletişimi kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. İletişim odaklı bir bakış açısıyla ortaya konan tespitlerin pratikte uygulanabilirliğini artırmak maksadıyla "kriz algı halkaları" modeli geliştirilmiştir. Bu model, kriz yönetim bileşenleri ile özümseyerek "Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Kriz Önleyici İletişim Tablosu" geliştirilmiştir.

İkinci bölümde öncelikle Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) dünyada ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi ve STK'ların devletlerle olan ilişki türleri incelenmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde STK'ların durumu, etkileri ve rolleri incelenerek etkin STK kavramı üzerinde durulmuştur. Türkiye ile Avrupa birliği üyesi ülkelerin, STK'lara biçilen rol ve bu rolün sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı bölümün sonunda STK'lara eleştirel bakışlara da yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye için AB müzakere sürecinde kriz olabilecek sinyaller toplanmış, kriz sinyallerinin krize dönüşmesini engelleyebilmek maksadıyla ayrı ayrı kriz iletişim stratejileri belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece oluşturulacak mesajlarda bütünlük sağlanabileceği değerlendirilmiştir. Aynı bölümde Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerine kısa bir şekilde değinilmiş, ilişkilerin son yıllardaki durumu incelenerek tezin bütünlüğü sağlanmıştır.

Dördüncü bölümde, bir önceki bölümde tek tek ele alınan kriz sinyallerinin temelinde yatan kimlik, din-kültür konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde önemli bir tespit yapılarak Avrupalı kimliğinin Avrupa Birliği kimliğinden farklı bir kimlik olduğu açıklığa kavuşmuştur. Bu bölümde ayrıca kimlik kavramının algıyla ilişkisi tespit edilmiş ve henüz sonlanmamış AB projesinde algının değiştirilebileceği konusu tartışılmıştır.

Sonuçta, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşip bütünleşmeyeceği sorusunun cevabının jeopolitik konum, teolojik anlayış ve çok kültürlü yapısı itibarıyla Avrupalı olup olmadığı ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu cevabın siyah, beyaz veya gri olması, gerek Türkiye'nin Avrupalı olmayı kendi açısından nasıl algıladığı, gerekse Avrupa'nın Türkiye'yi ve kendini nasıl algıladığı ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kriz iletişiminin genel olarak bu eksende oluşturulması ve bugüne kadar önemli bir zaafiyet olan koordinasyonun sağlanması gerektiği tespit edilmiştir.

I. BÖLÜM

I. 1. KRİZ

Belirsizlik, korku, endişe, kaygı, zaman baskısı, çok miktarda soru, kısıtlı miktarda cevaplar, mevcut durumda değişiklik, tüm bunların varlığı, her an kontrolün kaybedileceği ve/veya bir başkası tarafından ele geçirilebileceği düşüncesi, ‘Krizin Kapıda’ olduğunu göstermektedir. Duygusal parametreler, insanların yaşamlarında günlük karar verme süreçlerini etki altına alarak, daha sübjektif yargılara sebep olur ki, asıl kriz nedeni de bu algı sonucu kişilerin karar süreçlerinin objektiften, sübjektif kıstaslara kaymasıdır. Aslında kriz, bir olgunun meydana gelmesinden öte, kişilerin algısı ile anlam kazanmaktadır.

Pira, kriz kavramını değerlendirirken kavrama; psikolojik bakış, sosyo-politik bakış ve teknolojik-yapısal bakış olmak üzere üç farklı açıdan bakılabildiğini dile getirmektedir¹.

Psikolojik bakış açısına göre krizlerden, çalışanlar, ortaklar ve üyeler fiziksel ve/veya psikolojik olarak etkilenmektedir. Bu nedenle krizler belirsiz, karmaşık ve duygusalılığı yüksek olan olaylar olarak değerlendirilmektedir.

Sosyo-politik bakış açısı ise, kültürel sembollerin yaşayan ideolojilerin gündeme gelmesini ifade etmektedir. Bir diğer deyişle kriz olgusunda ilkin sosyal statükonun değişmesini, ikincil olarak aynı organizasyonun liderlik ve kültürel yapısında değişikliğe işaret etmektedir.

Teknolojik-yapısal bakış açısından teknoloji; kriz durumunda iki açıdan tanımlanmaktadır. Öncelikle teknoloji sadece makine ve teçhizat olarak alınmamakta, organizasyonda var olan yönetim prosedürleri, politikalar ve uygulamalar incelenmektedir.

¹ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **Kriz Yönetimi**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.25.

I.1.1. Kriz Tanımı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde kriz: “sonucu tehlikeli olabilecek durum, bunalım” şeklinde ifade edilmektedir. Ancak, kriz bu kadar basit ve sade bir yapıda değildir². Kriz, beklenmeyen ve ani olarak ortaya çıktığında var olan düzeni bozan, yıkıcı özelliği olan olayların³, organizasyonu sıkıntıya sokarak, doğru, tam ve güncel bilginin toplanamaması, haberleşme engellerinin giderilememesi, nihayet organizasyonel ve yönetsel faaliyetlerin yeterince yerine getirilememesi⁴ durumudur. Kriz anında, tüm iletişim kanalları yoğun gürültüye⁵ maruz kalmaktadır.

Aniden değişen durum ve hazırlıksızlık durumu neticesinde ortaya çıkan belirsizlik ve korku, kısa sürede yayılarak, panik yaratmaktadır. Ardından karar vermek ve verilen kararların uygulanmasını sağlamak zorlaşmaktadır. Bu durumda, seçilecek her bir kelime, bu kelimenin telaffuzu esnasında sesin tonu ve de mimikler alıcılar tarafından çok daha hassas algılanmaktadır. Sonraki bölümlerde inceleneceği üzere Kriz, aslında olgunun meydana gelmesinden ziyade, onun algılanışıyla hayat bulmaktadır.

Az önce yapılan tanımlar da göz önünde bulundurulduğunda, krizin ne kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru: ‘Bu karmaşık yapıya rağmen, ortaya çıkan sorun veya sorunların gerçekte bir kriz olup olmadığı konusunda, nasıl kesin bir tespit yapılabilir?’ olmalıdır.

Bunun için kriz algısının oluştuğu anda organizasyonun durumuna bakılması bazı ipuçları sağlamaktadır. Şöyle ki; yetki devrinin söz konusu olduğu hiyerarşik katlardan bu yetki süratle üst katlara kayma eğilimi gösteriyorsa, karar vericiler azalmaktaysa, sınırlı araştırmalarla yetinmek zorunda kalan karar mekanizması tüm

² Aylin Pira, **Kriz Yönetimi ve Halkla İlişkiler**, Ege Yayıncılık, İzmir, 1997, s.16.

³ Ceyda Aydede, **Teorik ve Uygulamalı Halkla İlişkiler Kampanyaları**, Media Cat Yayınevi, Ankara, 2001, s.160.

⁴ Hasan Tutar, **Kriz ve Stres Ortamında Yönetim**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, s.17.

⁵ A. Bülent Göksel, **Temel Halkla İlişkiler Bilgileri**, E.Ü.İletişim Fakültesi Yayınları No:15, İzmir, 2002, s.66.

alternatifleri değerlendirmekte zorluk yaşamaktaysa⁶ kriz kapıdan içeri girmiştir. Kriz dönemi, baskı, stres ve panik dönemi olduğundan⁷, önemli kararlar acilen alınmalıdır, beklenmedik anlarda ortaya çıkan ve organizasyonların hedeflerini gerçekleştirmesine engel olan bu durum, karar vermek için zamanın kısıtlı olduğu anlardır. Charles F. Herrmann'a göre organizasyon hedeflerinin tehlikeye girmesi, tepki verilmediği takdirde durumun kontrolden çıkma eğiliminde olması ve sürpriz krizin bileşenleridir⁸. Ayrıca başka bir görüşe göre bir krizin bileşenleri şunlardır: sürpriz, belirsizlik ve zaman baskısı⁹. Sonuçta organizasyonu rahatsız eden bir durumdan söz edilmekteyse ve panik yaratan bir tehdit, zaman baskısı yaratan "acil" bir durum ile bu iki etkiyi doğuran hazırlıksız olma, beklenmedik ve ani değişim durumu bir başka deyişle sürpriz söz konusuysa, krizden söz etmek gerekir.

Bu halde göstergeler, krizin dikkat çeken üç temel özelliğine; tehdit, zaman baskısı ve sürprize işaret etmektedir¹⁰.

Tehdit, organizasyonun hedeflerine ulaşmasını engelleyen durum olarak değerlendirilebilir. Organizasyon, hangi hedeflerinin tehdit altında olduğunu bilmek zorundadır. Bir taraftan, kısa vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesine engel olan bir tehditten söz edilebilirken, diğer taraftan organizasyonun nihai hedeflerinin tehdit altında olduğu bir durum da söz konusu olabilmektedir.

Zaman baskısı, krizin bir özelliği de karar verebilmek için araştırma yapmak için yetecek vaktin olmamasıdır. Yapısı gereği krizlerde zaman kısıtlıdır ve her şey çok süratli gelişir¹¹. Herkes bir an önce neler olup bittiğine öğrenmek ister ve sabır, kriz anında en az düzeyde olacaktır.

⁶ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.33.

⁷ Aylin Pira, **a.g.e.**, s.32.

⁸ Charles F. Herrmann, "Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations", **Administrative Science Quarterly**, Vol.8, No:1, New York, [yyy], ss. 61-82.

⁹ Otto Lerbinger, **The Crisis Manager-Facing Risk and Responsibility**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1997, ss.7-9.

¹⁰ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.26.

¹¹ Otto Lerbinger, **a.g.e.**, s.9.

Sürpriz, ani değişimler sonucu organizasyonu rahatsız eden, beklenmedik ve ani gelişmelerdir. Mevcut tüm sistemlerin entropiye¹² maruz kaldığı bilinmektedir. Organizasyonlar çevreyi değerlendirme, bilgi toplama, işleme, yayma ve raporlama sistemindeki hataların kaçınılmaz sonucu olan bu duruma karşı koyabilmek için bu faaliyetleri hatasız olarak sürdürmeli özellikle de organizasyon dışındaki çevreyi dikkatle izlemeli ve sürprize meydan vermemelidir.

Görüldüğü üzere kriz kavramının, karmaşık bir yapısı, ancak tanınmasını kolaylaştıracak özellikleri de mevcuttur. Gelişen teknoloji ve sosyal yapının bu gelişmeden etkilenerek değişmesi süreci neticesinde kavramlara da bir o kadar farklı anlamlar yüklenmektedir. Özellikle de artık krizin bir sürpriz olmasından yani beklenmedik bir anda ortaya çıkmasından çok beklenen bir olay olduğu iddiaları, 11 Eylül eyleminden sonra bazı yazarlar tarafından vurgulanmaya başlanmıştır¹³. “*Beklenen olay*” kavramı, mevcut durumda meydana gelebilecek her türlü değişimi ele alabilen “*Olay Yönetimi*” ne dikkatleri çekmektedir. Konu bütünlüğünün bozulmaması maksadıyla, olay yönetimi ile ilgili kısa bir açıklamayla yetinilecektir. Şöyle ki; “Olay Yönetimi”, değişimin olası etkilerini önceden tanımlamak, sağlam yönetim prensipleri ve tekniklerine dayalı, durumun etkileri ve sonuçları hakkında analiz yapmak ve yaratıcı düşünceler sunmak için organizasyona zaman tanıyan organize bir faaliyet biçimidir¹⁴. Diğer bir değişle, iyi planlanan ve yönetilen bir konunun veya gündemin, istenen sonuçlarla buluşma şansı vardır¹⁵; yönetilmiyorsa tesadüflere bırakılmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde, 11 Eylül saldırıları sonrasında tüm şehirleri Bilgisayar ortamına aktararak her türlü krize karşı kriz yönetimi ile ilgili çalışmalarına hız vermiştir. Bu çalışmalarda gerçek bilgiler (şehir sokak ve vatandaşların gerçek bilgileri) sanal ortama aktarılmakta ve farklı senaryolar denenerek hangi kararın en çok hayatı kurtarabileceği tespit edilmektedir¹⁶:

¹² Mehmet Şerif Şimşek, **Yönetim ve Organizasyon**, Damla Matbaacılık, Konya, 1997, s.221.

¹³ Salim Kadıbeşegil, **Kriz“Geliyorum”Der-Kriz İletişimi ve Yönetimi**, Media Cat Yayınevi, İstanbul, 2002, s.20.

¹⁴ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.162.

¹⁵ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.70.

¹⁶ _____, **Milliyet Gazetesi**, 11 Temmuz 2005, s.6.

“...araştırmada sanal havaalanı, sanal enerji hatları, sanal su şebekesi, sanal alışveriş merkezi gibi bir şehirde olması gereken tüm bilgiler var....

...Araştırma terör dışında farklı amaçlar için de kullanılıyor. Son olarak bu çalışma, acil müdahale gerektiren Florida’daki Francis kasırgası sırasında kullanıldı ve vatandaşların göç planı ve kasırga sonrası yardım planı buna göre düzenlendi.”

En hassas zamanlarda verilecek kararlarda isabet oranını şansa bırakmamak için yapılan bu çalışmaların organizasyona fayda olarak dönmesi beklenmektedir. Günümüz koşullarında bilgi işlem hız ve imkânları da göz önünde bulundurulduğunda gerekliliği de kolayca görülmektedir.

Sonuçta, ister beklenen olsun ister beklenmeyen olsun, zaman baskısı meydana getiren, organizasyon hedeflerini tehlikeye atan her türlü tehdit ‘kriz’ olarak adlandırılacaktır.

I.1.2. Kriz Durumunda Lider ve Önemi

Bütün örgütler gibi STK’lar da, dış ve iç etkilerin ve değişimlerin etkisi altındadır. Bütün bu değişimlere hazırlıklı olmak, liderin öngörülü ve eyleme dönük yapıda olmasını gerektirmektedir. Özellikle sonraki bölümlerde açıkça görüleceği üzere kriz yönetiminde lider, olayların sonuçlanmasını bekleyip tepki vermek yerine, olayların sonuçlarını öngörür ve süreci kontrol altına alabilecek tedbirlerin alınmasını sağlamalıdır.¹⁷ Özellikle kriz anında Liderin bir geminin kaptanı gibi hareket etmesi beklenir. Gemiye, yüzdürmeye çalışacak, gerekiyorsa tahliye işlemlerin düzgün bir şekilde yürütülmesini sağlayacak, tüm bu süreçlerde, kararlarında soğukkanlılığını koruyacak, gemiyi en son noktaya kadar yüzdürmeye çalışacak ve gemiyi en son ‘O’ terk edecektir. Bir STK’nın lideri, STK bünyesindeki çalışanlar, gönüllüler ve uzmanları ve bütün ekibi özelliklerine göre yönetebilmelidir. Lider STK ekibindeki herkesin aynı ortak amaca yönelik çalışmasını sağlamalıdır. Ekibin kişisel ve profesyonel anlamda gelişmesini desteklemeli, ekibin niteliklerini kavrayıp çalışma

¹⁷ Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005, s.38.

gücünü bu doğrultuda kullanmalıdır. Ayrıca gerek ekibin gerekse liderin bizzat kendisinin STK'nın var oluş amacına hizmet eden bir birey olarak görülmesi gerekmektedir. Lider STK'ya ancak bu şekilde katkıda bulunabilecektir¹⁸. Kamuoyu yapılan tüm açıklamalar içerisinde en fazla Lider'in açıklamalarını dikkate almaktadır. Her ne kadar STK'ların başarısı liderlik özelliklerine bağlı olsa ve bunun önemi bilinse de, gerçekte STK'ların amaca yönelik demokratik yapısı STK'larda görev alan kişilerin güçlü liderlik vasıflarına karşı direnç gösterme eğiliminde olduğu da bir gerçektir.¹⁹ Drucker kitabında özellikle STK'larda liderin tavrı, yönetim becerilerini nasıl ve hangi biçimde kullanılacağı dair bilgileri derinlemesine tartışmıştır. Bu nedenle burada ayrıntısına girilmeyecektir.

Lider'in işlevi sadece organizasyon dışındaki hedef kitle veya kamuoyu ile sınırlı değildir. Lider aynı zamanda organizasyon içerisinde de önemli bir liderlik faaliyetini yerine getirmektedir. Liderin varlığı, hedef kitlenin dikkatini krizden kendisi üzerine yoğunlaşmasını sağlayarak, çalışanların, hissedarların ve diğer ilgililerin belirsizlik, korku, endişe, kaygı, zaman baskısı, gibi olgulardan daha az etkilenmesini sağlar. Bu görüş ile bakıldığında icra kurulu başkanlarının aynı zamanda lider de olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak zaten o seviyede olan bir kişinin liderlik vasıflarının olacağını var saymak da pek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle özellikle kriz anlarında Lider'in konuşma yeteneği, kıvraklığı, yönlendirme kabiliyeti, yarattığı imaj, görünüşü kendinden emin hali büyük önem kazanmaktadır²⁰:

- Sözcü, organizasyonu iyi tanımalı ve analiz yeteneğine sahip olmalıdır,
- Uyumlu olmalı, tahriklere, duygusallığa, feverana kapılmamalıdır,
- Dış görünüşe özen göstermeli, profesyonelliğini hissettirmelidir,
- İtibarı kolay zedelenmeyecek bir imaj oluşturmuş olmalı, zayıflıkları bilinmemelidir,

¹⁸ Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005, s.38.

¹⁹ Peter F Drucker, **Managing The Non-Profit Organization**, Harper Collins Publishers, New York, 1990, ss. 9-29.

²⁰ Aylin Pira, **a.g.e.**, s.35.

- Konuya hâkim, konudan uzaklaşmayan ve saptırmayan sorulara cevap veren, ne söyleyip ne söylememesi gerektiğini bilen, medyayı tahrik etmeyecek, pratik ahenkli sağduyulu ve inisiyatif sahibi bir kişi olmalıdır.

Ayrıca bu maddelere ilave olarak sözcü olması beklenen liderin taşıması gerektiği özellikler de şu şekilde sıralanabilir²¹:

- Liderlik; krizler liderlerle yönetilir. Liderliğin gerektiği niteliklerle donanmış kişiler “sözcü” olmalıdır,
- Dil hâkimiyeti; sözcüler, anlaşılır bir dil ve üslupla hitap edebildikleri sürece ne demek istediklerini anlatabilirler,
- Beden dili,
- Süreklilik; kriz döneminde sözcü olarak hep aynı kişi görevlendirilmeli,
- Konum; sözcü etkili ve ehil bir konumda ise dikkate alınır, sıfatı önemlidir,
- Özgeçmiş; sözcü özgeçmiş itibariyle inandırıcılık ve güven konusunda bir sorun yaratmayacak durumda olmalıdır,
- İlişkiler ve Protokol; sözcü sivil toplum organizasyonları, akademik çevreler, yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları nezdinde ne zaman ne yapılacağı, nasıl davranılacağı, nasıl iletişim içerisinde olunacağı v.b. gibi konularda bilgili olmalıdır.

Kriz dönemlerinde organizasyon ve medya arasındaki ilişkiler oldukça kritik bir ilişki biçimine dönüşmektedir. Bu nedenle gerek CEO gerekse sözcülerin bu ilişkiyi iyi bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Medyanın kriz etkilerini doğrudan kamuoyuna aktarılmasında en etkili eleman olduğu unutulmamalıdır²². CEO veya sözcülerin iletişimi hem sosyal hem de duygusal seviyeyi kapsamalıdır. Yani kendisi sadece kurumsal bir sözcü veya sadece orada çalışan biri gibi değil ikisi arasında dengeli bir tavır ile iletişim kurmalıdır.

²¹ Salim Kadıbeşgil, **a.g.e.**, s.134.

²² Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.219.

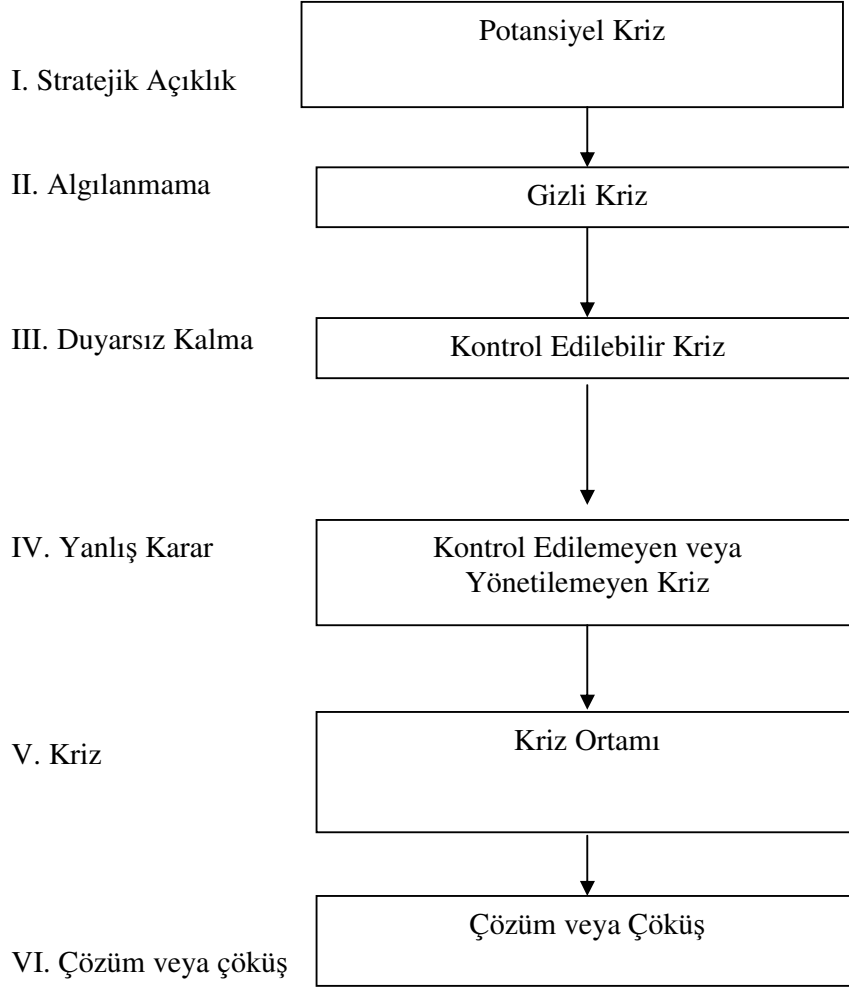
CEO'ların performansını etkileyen ana kriterler araştırılmış ve genel eğilimin dört konuda odaklandığı tespit edilmiştir²³. Bunlar kurumsal vizyon ve değerler, üst yönetim organizasyonu, risk yönetimi ve teknoloji yönetimidir. Tüm bu bilgiler ışığında, film yönetmeni örneği verilerek denilebilir ki Lider, filmin yapımcısı ve senaristi, halkla ilişkiler uzmanı ise yönetmenidir. Halkla ilişkiler uzmanı Lider'in vizyonunu çok iyi kavramalı, bu doğrultuda iletişim stratejilerini belirlemeli ve uygulamalıdır. Kriz öncesinden veya sonrasında kriz ile ilgili alternatif senaryoları oluştururken Lider'in kurumsal vizyonunu ve değerlerini her defasında göz önünde bulundurmalıdır. Geri besleme işlevinin tam ve eksiksiz yürütülmesini sağlayarak, iletişim faaliyetlerinin sonucunda hedef kitlede hedeflenen algıya ne kadar yaklaşıldığını tespit ederek gerekli değişiklikleri Lider'e teklif etmeli, onay aldığı konularla ilgili yeni stratejiler belirlemelidir.

I.1.3. Kriz Safhaları

Bir krizin meydana gelebilmesi için aşağıda izah edilmeye çalışıldığı üzere belirli bir sürecin tamamlanması gerekmektedir (Şekil 1). Stratejik açıklık olarak adlandırılan birinci safha potansiyel bir krizin varlığıdır. İkinci safha, bu potansiyel krizin yani stratejik açıklığın algılanmamasıdır. Üçüncü safha, stratejik açıklığın algılanması ancak duyarsız kalınmasıdır. Dördüncü safha, açıklığın giderilmesi yönünde yanlış kararların alınmasıdır. Beşinci safhada kriz ortamı söz konusudur. Bu aşamaya bir önceki safhalar meydana gelmezden önce de gelinebilmektedir. Altıncı safha ise çözüm veya çöküş safhasıdır. Bu aşamada krizden kaçma, çöküşü, kriz yönetimi ise çözümü olası kılmaktadır.

²³ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.132.

SAFHA

Şekil 1 : Kriz Süreci

Kaynak : Mehmet Şerif Şimşek, **Yönetim ve Organizasyon**, Damla Matbaacılık, Konya, 1997, s.329.

Bir başka görüşe göre ise kriz üç evreden oluşmaktadır. Bunlar kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönemdir²⁴.

Kriz Öncesi Dönem; bu dönem bir hastalığın teşhis edilmeden önce ortaya çıkan belirtilerine benzemektedir. Genellikle bu dönemin emareleri performans düşüklüğü, dedikodu ve rivayetlerde artış, programlarda aksama, raporlarda gecikme şeklinde kendini göstermektedir.

Kriz Dönemi; kriz öncesi emarelerin algılanamaması, algılandığı halde tepki verilememesi veya yanlış tepki verilmesinde kriz dönemine girme olasılığı çok yüksektir. Kriz belirginleşmiştir, saklanamaz. Duygusallık, sağduyu kaybı, panik, çalışanlarda bir sorun olarak kendini göstermeye başlar. Yönetim gerek iş çevresinde gerekse sosyal çevresinde baskı altındadır.

Kriz Sonrası Dönem; kriz başarıyla yönetilmiş olsa bile, organizasyonun çevresiyle olan ilişkilerinde bozula, imajının zedelenmiş ve güvenilirliğinin azalmış olma ihtimali bulunmaktadır. Bu durumda organizasyon bir yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Bu dönemde organizasyonun yapısında veya çevresiyle ilişkilerinde sarp değişiklikler meydana gelmektedir.

Diğer bir görüşe göre ise kriz safhaları aşağıda özetlenen beş ana evreden oluşmaktadır.²⁵

Kuluçka dönemi denilen ilk dönemde henüz kriz oluşmamıştır. Ancak sürekli bir şeylerin değiştiği yönünde kıpırdanmalar vardır. Konu yönetimi tam anlamıyla faaliyete geçmiştir.

Kriz patlaması döneminin ömrü, kriz yönetimi kararı alınmasına kadar olan süredir.

²⁴ Aylin Pira, **a.g.e.**, s.28.

²⁵ Salim Kadıbeşgil, **a.g.e.**, s.95.

Sıcak dönem, kriz yönetim ekibinin duruma el koyduğu ve krizi yönetmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde alınacak her türlü karar, soğuma ve fırsatlar dönemine hizmet etmeli, sıcak dönemin ne zaman biteceğine karar verilmeli, yapılan tüm çalışmalar yazılı bir şekilde kaydedilmeli, kriz komitesinin yeterliliği sorgulanmamalı, gerekiyorsa zamana karşı yarış için gerekli takviyeler yapılmalı, yetki ve sorumluluklar tamamen komitenin inisiyatifinde olmalı, iç ve dış iletişim tek merkezde kontrol altında tutulmalı, çok süratli, gerekiyorsa saat başı bilgilerde güncellenme yapılmalı, kriz komitesi üyelerinin her birinin eş zamanlı ve aynı bilgiye sahip olması sağlanmalıdır.

Soğuma dönemi, sıcak dönemin hareketliliğinin rutine doğru kaydığı bir evredir. Bu evrede iletişim tamamen kontrol altına alınmıştır.

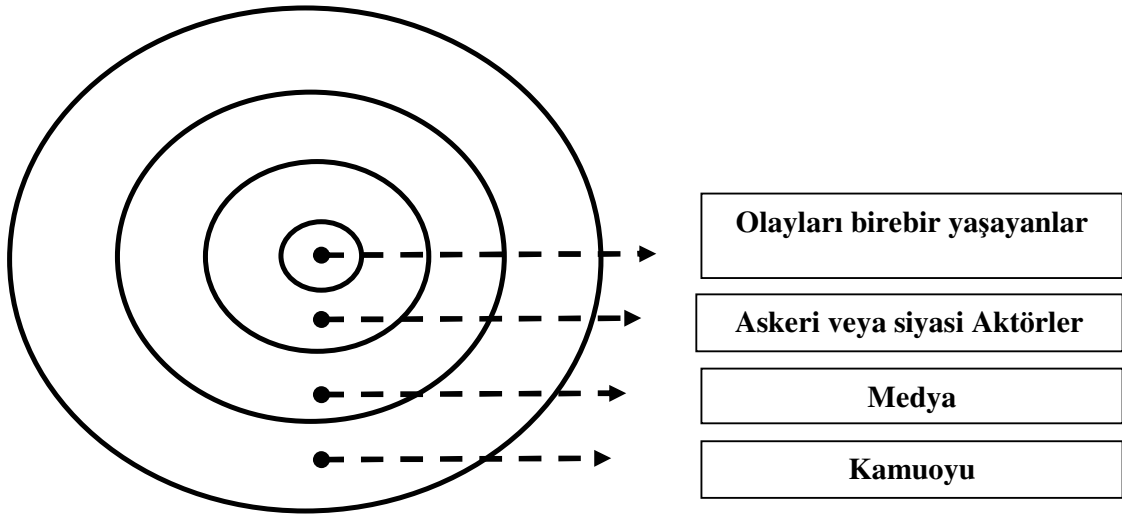
Fırsatlar olarak adlandırılan son evre ise sıcak ve soğuma döneminde alınan kararların fayda ve değere dönüştürüldüğü dönemdir.

Birbirinden farklı görüşler, krizlerin genellikle bir anda ortaya çıkmadığı ortak paydasında buluşmaktadır. Dolayısıyla krizlerin belirli evrelerden geçerek olgunlaştığı, gerekli emarelerin görülmemesi veya tedbirlerin alınmaması durumunda krizlerin oluştuğunu ve kriz algısının başlayacağı söylenebilir. Bu ise bir krizin oluşmadan önce tespit edilebileceğine işaret etmektedir. Krizlerin, olgunlaşmadan evvel yaydıkları sinyalleri algılayabilen örgütler, gerekli hazırlıkları yaparak kriz iletişimde bir adım önde olacaklardır. Söz konusu kriz sinyalleri sonraki bölümlerde kriz yönetimi ve kriz iletişimi bağlamında, yeniden ele alınacaktır.

I.1.4. Kriz Algı Halkaları

Bir olgunun kriz haline gelmesi için öncelikle kriz olarak algılanması gerekmektedir. Çalışmanın başında kriz özellikleri olarak sürpriz, zaman baskısı ve tehdit unsurlarının krizin özellikleri olduğu tespit edilmişti. Ancak, ‘tehdit’ özelliğinin var olabilmesi için, meydana gelen olgunun öncelikle tehdit olarak algılanması gereklidir. Nitekim tehdit yoksa zaman baskısının da olmayacağı var sayılabilir. Yani öncelikle bir ‘tehdit’ algısı gereklidir. Bu durumda bir olgunun kimler tarafından tehdit

olarak algılanacağını tespit etmek gereklidir. Ancak bu tespitin yapılmasından sonra uygun bir kriz iletişim planını yapmak mümkün olacaktır. Neticesinde yukarıda bahsedildiği üzere krizle ilgili olabilecek herkes ile ilgili farklı iletişim planları yapılmak zorundadır. Kriz iletişim planında hedef kitleleri belirleyebilmek maksadıyla kriz algı halkalarından yararlanılması önerilmektedir (Şekil 2). Bu halkalardan birinci ve son halka sabit olup aralarındaki halkaların sırası, sayısı ve buna bağlı aktörlerin değişmesi mümkündür.

KRİZ ALGI HALKALARI	
HALKA	AKTÖR
İlk Temas Noktası	Olayları birebir yaşayanlar / Sabit
İkinci Halka	Askeri veya siyasi Aktörler / Değişken
Üçüncü Halka	Medya / Değişken
Dördüncü Halka	Kamuoyu / Sabit

Şekil 2: Kriz Algı Halkaları

Algıdaki fark, farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle birinci temas noktasından itibaren basit bir olay algı sayesinde krize dönüşebilmektedir.

En son halka olan kamuoyu algısı, kriz algısına dönüştüğünde, sağduyu da kısa zamanda kaybolmakta, herkes duygusal bulaşıcılıktan etkilenmekte ve sağlıklı kararların hayat bulma şansı azalmaktadır.

Gerek kanaat önderleri, gerekse medya tarafından olayların aktarılmasında izlenen yol kriz algısı konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Olayların ilgili kurumların liderleri tarafından ele alınış şekli, izlenen planlı düzenli iletişim yöntemlerinin 'Halkla İlişkiler faaliyetinin olmayışı' gibi nedenlerin kriz algısını etkilediği değerlendirilmektedir. Göksel'in dediği gibi halkla ilişkiler, organizasyon tarafından alınan kararların toplum (son kriz algı halkası – kamuoyu) tarafından meydana gelebilecek tepkileri, en aza indirmek için yapılan bir iletişim yönetimidir²⁶.

Krizin, sürpriz, zaman baskısı ve tehdit özelliklerinden 'tehdit' özelliğinin var olabilmesi için, meydana gelen olgunun öncelikle tehdit olarak algılanması gereği üzerinde bir önceki bölümde durulmuştu. Nitekim tehdit yoksa zaman baskısının da olmayacağı var sayılabilir. Neticesinde, öncelikle bir 'tehdit' algısı gereklidir. Örneğin, Kardak kayalıklarında meydana gelen olayların bir tehdit olarak algılanması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Jeopolitik nedenler değişmemiş olmasına rağmen (somut sebep) toplumsal, siyasi ve askeri algılar (soyut sebep) değiştirilebilmiş olsaydı, meydana gelen olaylar cereyan ettiğinden farklı algılanabilirdi. Bu örnek aşağıda yeniden ve ayrıntılı olarak ele alınarak sebepleri açıklanmıştır.

AB'nin dış ve güvenlik politikasından sorumlu yüksek temsilcisi Javier Solana'nın hazırladığı 'Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa' başlığını taşıyan Strateji Belgesi²⁷, AB'nin uluslar arası sahnede daha etkin rol oynaması ve küresel güvenlik ile istikrara daha fazla katkıda bulunmasını amaçlayan birtakım öneriler

²⁶ Ahmet Bülent Göksel, **a.g.e.**, ss. 6-7.

²⁷ Javier Solana, EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, **Conference of Ambassadors**, La Farnesina (Rome), 27 July 2004, ss.1-4.

içermektedir.

Üç bölümden oluşan bu belge, küresel güvenlik ile ilgili bir durum tespiti yaptıktan sonra AB'nin stratejik hedeflerini belirlemekte ve bu hedeflere ulaşılmasını temin edecek politika önerilerini sıralamaktadır. Giriş bölümü AB'yi bir küresel aktör olarak tanımlamakta ve Avrupa'ya küresel güvenliği sağlamada sorumluluğu paylaşmaya hazır olma çağrısında bulunmaktadır. Bu çerçevede küresel tehditler, bölgesel çatışmalar, yoksulluk, açlık, bulaşıcı hastalıklar, sığınmacılar ve büyük ölçekli göçler, yolsuzluk, iklim değişikliği ve enerji bağımlılığı olarak sıralanmaktadır. Belgeye göre bir AB ülkesinin toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı düşük ihtimal olarak görülmekte, buna karşılık Avrupa'nın daha farklı, görünürlüğü ve öngörülebilirliği daha düşük tehditlere maruz kaldığı belirtilmektedir. Söz konusu tehditler ise terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, bölgesel çatışmalar, çöken devletler ve organize suçlar olarak kaydedilmektedir²⁸.

Ancak Kardak krizi, her nasılsa, Avrupa Birliğine üye Yunanistan ve Avrupa Birliğine aday ülke Türkiye tarafından, AB'nin dış ve güvenlik politikasından sorumlu yüksek temsilcisi Javier Solana'nın tersine, bir ülkenin diğerinden toprak talebi olarak algılanmıştır.

Kardak kayalıklarında meydana gelen olayların farklı koşullarda gerçekleştiği değerlendirildiğinde, öncelikle Kardak kayalıklarında meydana gelen olayların krize dönüşmesini sağlayan ve yakın geçmişte yaşanmış koşullarda ekonomik değeri olmayan kayalıklarının neden bir krize dönüştüğünü incelemek gerekmektedir. Kabaca olaylar hatırlanacak olursa, Figen Akad isimli bir geminin 25 Aralık 1995 tarihinde Kardak kayalıklarında karaya oturması sonucu, bu kayalıkların hangi devlete ait olduğu konusu gündeme gelmiştir. Anılan kayalıklar üzerindeki egemenlik iddiaları, Türkiye ile Yunanistan arasında resmi bir nitelik kazanmış, krizin tırmanarak geliştiği, küçükten büyüğe doğru adeta durgun bir göle atılan taşın sebep olduğu halkalar gibi genişlediği

²⁸ Sinan Ülgen, "Krizlere Karşı Ortak Tutum", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=102244>, 13 Ocak 2004.

gözlemlenmiştir (Şekil 2).

Ancak, Kardak kayalıklarında yaşanan haiselerin, iki ülkenin Ege denizinde ortak Ar-Ge faaliyeti icra ettiği, dostane ilişkilerin ve kültürel çalışmaların yoğun olduğu, okul müfredatlarında komşu iki ülkenin dostluğu öğretisi gibi şartların var olduğu kabul edilerek değerlendirildiğinde, krizden çok, münferit bir olay olarak algılanacağı açıktır. Bu koşullar altında, ilk temas noktasında bulunan aktörler (Şekil 2) gerginlik yaşamış olsalar ve yaşananları bir kriz olarak algılasalar bile, olaylar bu kadar yankılanmayacak ve kriz büyümeyecektir. Kayalığın veya Türkiye'nin jeopolitik durumu değişmemiş olmasına karşın, değişen nedir? Bu sorunun cevabı ise basitçe “Algı”dır.

Örneğin uluslar arası bir alanda cereyan eden bir olayın nasıl farklı bir şekilde algılandığı, ki köşe yazarının bu konudaki makalesi incelendiğinde de çok açık görülmektedir. Birinci köşe yazarı;²⁹ Türkiye ile Yunanistan'ın, Ocak 1996'da Kardak Kayalıkları yüzünden bir savaşın eşiğine kadar gelmesini diğer devletler anlamakta güçlük çekmiş, hatta uluslararası kamuoyunda bu gerginliği tuhaf ve gülünç olarak yorumlayanlar da olmuştur. İki devlet arasında bir krize neden olan Kardak Kayalıkları, ekonomik ve jeopolitik yönden çok önemli görülmesi de, kayalıkların egemenliğinin kime ait olduğunun tescil edilmesi ile iki devletin elde edeceği siyasi ve hukuki avantajların, çok önemli olduğu savunulmaktadır. Bu nedenle Kardak Kayalıklarının bir sembol olarak algılanmaktadır. Aynı görüş, Yunanistan'ın iddiaları doğrultusunda bu kayalıklar üzerinde Yunan egemenliğinin tescil edilmesi halinde; Meis dışında kalan On iki ada bölgesinde, Türkiye aleyhine sözde deniz egemenlik alanlarını belirleyen 28 Aralık 1932 tarihli "Toplantı Tutanağı"nın bundan böyle hukuken bağlayıcı bir belge olduğu kabul edilmiş olacağını savunmaktadır. Dolayısıyla, anılan Toplantı Tutanağının bağlayıcı bir belge niteliği kazanması, Kardak Kayalıkları ile aynı statüde olan ve On iki ada bölgesinde bulunan çok sayıda ada, adacık ve kayalık üzerindeki Yunanistan'ın egemenlik iddiaları meşruiyet kazanmış olacağını iddia edilmektedir. Söz konusu ada,

²⁹ _____, http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/sorular_yanitlar/kardak_krizi.html, 10 Nisan 2004.

adacık ve kayalıklar üzerinde Yunan egemenliğinin kabul edilmesi neticesinde Yunanistan, Ege'de yeni karasuyu alanları elde etmiş olacaktır; On iki ada bölgesinde iki devlet arasında var olduğu Yunanistan tarafından iddia edilen "deniz sınırı" fiilen ve hukuken kesinleşmiş olacaktır (Yunanistan, geçerliliği olmayan bu deniz sınırını Türkiye'nin batı sınırı, kendi ülkesinin ve Avrupa'nın ise doğu sınırı olarak göstermeye çalışmaktadır).Bu nedenle Kardak Kayalıkları sorununun çözüm şekli, her iki devlet için de, çok büyük bir önem taşımaktadır. Diğer yandan, gerek Türkiye'deki gerekse Yunanistan'daki bazı haberciler sayesinde iki ülkenin savaşın eşiğine geldiği eleştirilmektedir³⁰:

Mesela onlar sayesinde Kardak krizi tırmanmış, karşı kıyıdaki meslektaşlarının da yardımıyla iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir.Sıradan bir notalaşma yüzünden savaş çıkmaması, kan dökülmemesi bu başarının yeterince takdir edilmemesine yol açıtsa da, arkadaşlarımız, meslektaşlarımız Kardak'tan sonra da canla başla başka krizlere öncülük etmek, gündem belirlemek için çalışmışlardır. Rusya, Amerika ve özellikle de AB ile ilişkilerin gerilmesine bulundukları katkı gelecek kuşaklar tarafından minnetle anılacaktır. Zamanı geldiğinde kayalara bayrak dikenler, sipere girip “düşman” öldürenler, terörizmi kahramanlık mertebesine yükseltenler tezlere, kitaplara, makalelere konu olacaktır”

şeklinde değerlendirmektedir.

Görüldüğü üzere algı farkı, farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle birinci temas noktasından itibaren, algı bir olayı krize dönüştürmüştür. Her sonraki halkada, kriz artarak devam ederek adeta bir çığ gibi büyümüştür.

Neticesinde bu örnek aynı olayın, farklı şartlarda, farklı algılanabileceğini çok net ortaya koymakta ve kriz çıkabilecek yerlerde önlem alınarak krizlerin oluşmasının nasıl önlenebileceği de çok net görülmektedir.

Görüldüğü üzere son halka olan kamuoyu algısı bir kez kriz algısına

³⁰ Mensur Akgün, “Sınırlar Ötesi”, http://dosya.hurriyetim.com.tr/abd_dehseti/75mensur.asp, 6 Haziran 2006.

dönüştüğünde bunu değiştirmek oldukça güç görünmektedir. Kamuoyu olayları kriz olarak algıladığında sağduyu kaybolmakta, herkes bu duygusal bulaşıcılıktan etkilenmektedir. Veya tersi kamuoyu algısı kriz algısından uzak olunca, bir bölgede ipler halkların eline geçtiği zaman tarih de değişiyor. Bunun en güzel örneklerinden birini Türkiye ile Yunanistan veriyor. Kardak krizinden sonra siyasilerin ve askerlerin diplomatik gücü azalırken halk diplomasisi bir adım öne çıktı. Özellikle Gölçük depreminden sonra sıcak bir ilişki kuruldu. Bunu iki ülke arasındaki turizmin, insani ilişkilerin artması izledi. Sonunda Türkiye'deki araştırmalarda halkın yüzde 73 gibi ezici çoğunluğunun, "Biz Yunan halkını çok seviyoruz" diyeceği bir insani iklim oluştuğu savunulmaktadır. "Tabii bu, fikri varlığını gerginlik rantından sağlayan bir siyasi ve entelektüel eliti tasfiye etmişti" diye eklenmektedir³¹.

Türkiye'nin hemen hemen tüm komşularını potansiyel bir tehdit olarak benimsemesi Türkiye'yi aslında küresel bir yalnızlığa itmektedir. Aynı zamanda bu koşullar komşularıyla kriz ihtimalini de artırmaktadır. Türk okullarında, bugüne kadar komşu ülkelerin gizli emelleri olduğu³², öğretildiği düşünüldüğünde, Türk kamuoyu, komşu ülkeler bağlamında potansiyel bir kriz algı halkası haline gelmiştir. Şu ana kadar meydana gelen krizlerin bir sebebinin de bu tehdit algısı olduğunu söylenebilir. Kimi İslam dini yorumcularının diğer dinlere mensup olanlar ile iş birliği yapılmaması yönündeki öğütleri de dikkate alındığında tehdit algısı daha da büyümektedir.

Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinde meydana gelen düşmanca tutumlar bunun en somut kanıtıdır. Türkiye ile Yunanistan örneğinde olduğu gibi, Ege denizinde birçok ortak girişim gerçekleştirebilecek yerde (dostane ilişki, ekonomik, sosyal, turizm, Ar-Ge v.b.), kayalık uğruna kriz yaşayabilen iki yaramaz çocuğun zekâ seviyesine indirgenmiş bir ilişki seviyesi görülmektedir.

Burada amaç, saflığa varan bir iyi niyet gösterisinin organizasyonunu yapmaktan öte, planlı ve akılcı faaliyetler ile taraflardaki algının değiştirilmesi olmalıdır. Bu yol zor

³¹ Ertuğrul Özkök, "Seçilmiş Halktan Korkunca", **Hürriyet Gazetesi**, 15 Haziran 2006, s. 5.

³² **Milli Güvenlik Bilgisi Ders Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1998, ss.91-96.

ve kısa vadede masraflı olanıdır. İlişkiler, bu yolla, iletişimin gücü sayesinde, düşman veya dost statükoculuğundan* çıkarılıp, dinamik ve faydalı ilişkiler yumağına dönüştürülebilmektedir.

Nitekim geç de olsa bu konuda bazı adımların atıldığı görülmektedir. Türkiye'nin resmi görüşüne göre, her iki ülke tarafından kabul edilen ve uygulanmakta olan bir dizi Güven Arttırıcı Önlem, ortak çıkarlara hizmet eden muhtelif konularda işbirliğinin daha da geliştirilmesi için olumlu bir atmosferin yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye ayrıca, Yunanistan ile 2004 Atina Olimpiyat Oyunları'nın güvenlik ve lojistik düzenlemeleri konusunda yakın işbirliği yapmıştır³³. Ancak tesirli etkilerinin hissedilebilmesi açısından bu ilişkilerin çoğalması ve her alana yayılması gerekmektedir.

Türkiye komşularını düşman veya dost diye nitelendirmekten vazgeçerek duygusal nedenleri bir tarafa bırakıp akılcı ilişkiler tesis etmelidir. Yapısı gereği bunu yapabilecek en uygun kurumlar ise STK'lardır. Ülkeler arasında potansiyel tehdit algısı askerlere bırakılmalı, sivil toplum ve sivil otorite sivilleşme ve bütünleşme üzerine çaba sarf edilmelidir.

Topluma düşman olarak benimsettirilen ikinci bir ülke ile ne kadar sağlıklı ve dostane bir ilişki tesis edebilir ve bu ne kadar inandırıcı olabilir? Türkiye yukarıda anlatıldığı gibi, kamuoyunun tehdit olarak algıladığı komşularıyla ilişkilerinde her an bir kriz yaşayabilecek durumdadır. Bu ise kriz yönetimini güçleştirmektedir.

Yeni bir görüşü toplumsal hafızaya yerleştirmek kolay olmadığı gibi “eski düşman şimdi dost olmaz” gerçeğinin de tarihsel bir takım gerçeklere dayandırıldığını unutmamak kaydıyla, dostane ilişki tesis edebilecek kolektif kapasite oluşturulmaya

* Yürürlükte bulunan antlaşmalara göre olması gereken veya süregelen durum.

³³ _____, “Genel Görünüm”,

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm, 11 Kasım 2005.

çalışılmalıdır. Bu ise, donanımlı teknokrat, bürokrat ve politikacılarla, iletişim sayesinde aydınlatılmış ve aydınlanmış kamuoyuna sahip olmaktan geçmektedir.

Bir görüşü toplumsal hafızaya yerleştirme konusunda, doğrudan kamuoyunun katılacağı etkinlikleri, atölye çalışmaları düzenleyen STK'ların rolü oldukça fazladır. Toplumsal aydınlanma konusunda STK'ların işlevleri, bumerang modelini kullanarak hükümetler üzerinde oluşturabilecekleri yaptırımlarla güçlenmektedir. STK'lar algıları yöneterek birçok krizi olgunlaşmadan önleyebilmektedir.

I.1.5. Kriz Faktörleri

Krize yol açan ve çoğu zaman da başarısızlık kaynağı olabilecek faktörler arasında doğal afetler, örgüt yapısının esnekliğini yitirmesi, yeni teknolojilerinin uyandırdığı hayranlık, risk alma ve riske girme, kapasite ve kaynak kullanımındaki aşırı gelişme, çok fazla iyimserlik, rekabeti önemsememe veya gereken dikkati göstermeme, kısa dönemle meşgul olup, orta veya uzun dönemdeki gelişmeleri izleyememe, sorunları kısa dönemde giderme ihtiyacı, başlangıçtaki kaynak ve koşulları değişmez sanmak, aşırı tepki göstermek, üst yöneticilerin yetenek veya kişilikleri, kötü şans, uyumsuzluk veya geçimsizlik, dedikoduya uğramak ile yanlış bilgilenme veya yetersiz iletişim bulunmaktadır³⁴.

Bunların dışındaki kriz faktörleri ise ³⁵; enerji darboğazı, ekonomik sarsıntı, örgütün soyulması, yangındır.

Mitroff ³⁶ ise, kamu algılamasındaki değişmeler ve uluslar arası ilişkilerde terslikler olmak üzere Kriz faktörlerini iki ana başlık altında toplamıştır. Türkiye – Avrupa Birliği müzakere sürecinde Türkiye'nin karşılaştacağı muhtemel krizler, Mitroff tarafından dile getirilen kamu algılamasındaki değişmeler ve uluslararası ilişkilerde

³⁴ Mehmet Şerif Şimşek, **a.g.e.**, s.325.

³⁵ Robert F. Littlejohn, **Crisis Management: A Team Approach**, AMA Membership Publications, New York, 1983, s.20.

³⁶ I. Ivan Mitroff, **Break-away Thinking: How to Challenge Your Business Assumption (and why you should)**, John Wiley and Sons Corp., New York, 1988, s.35.

terslikler vb. sebeplere dayandırılacaktır.

I.1.6. Kriz Yönetimi

Birçok organizasyon, kriz yönetimini halkla ilişkilerin bir fonksiyonu olarak değerlendirmektedir. Organizasyonun karşılaştığı talihsiz olay veya olaylar, medyanın da manipülasyonu sayesinde kısa sürede bir kriz haline gelebilmektedir. Kriz yönetiminde başarının % 50'si tutarlı kararlar almak ise, kalan % 50'si bu kararların iletişimde gösterilen beceri³⁷ olduğuna göre, kamuoyu ve medya ile iletişimin, kriz yönetiminde ana faktörlerden biri olduğunu söylenebilir. Bu bağlamda, medya ile iletişim konusundaki hazırlıklar, kriz yönetiminin ana çarkıdır. Bu ise doğruca kriz yönetimi kavramının önemine işaret etmektedir. Aslında, medya ile iletişim önemli bir unsur olmakla birlikte başka unsurlar da kriz yönetiminin içerisinde yer almaktadır. Bu unsurların tespit edilebilmesi için krizin özelliklerini tanımlamak gerekir. Bu özelliklerin farkındalığı kriz yönetiminin diğer bileşenlerinin ortaya çıkarılabilmesi açısından gerekli olduğu kadar, krize karşı koyabilmenin “nasıl” sorusunu da cevaplamaktadır.

İlk 24 saat, kriz döneminde “sıcak dönem” olarak adlandırılmaktadır. Bu karmaşık dönemde algılamalar, genellikle, kanaate dönüşmekte, uzun yıllar geçse de belleklerden silinmemektedir. Krize hazırlıklı olmak ile olmamak arasındaki fark, ilk 24 saatte kamuoyunun belleklerinde oluşan kanaat tarafından belirlendiğinden, kriz yönetiminin proaktif yapıda olması gerektiği daha net görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, kriz genelde kriz öncesi, kriz anı ve sonrası olmak üzere üç safhada incelenebilir. Kriz öncesi ortamda olası bir krizin erken sezilebilmesi, önlenmesi veya ondan kaçınılabilmesi amaçlanmaktadır. Olağan dönemlerde, başta üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere kurulan ikili ilişkiler ve yakınlaşmalar, bunlara yönelik belirlenmiş iletişim politikaları kriz anında meyve vermektedir³⁸.

³⁷ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.12.

³⁸ **a.g.e.**, s.79.

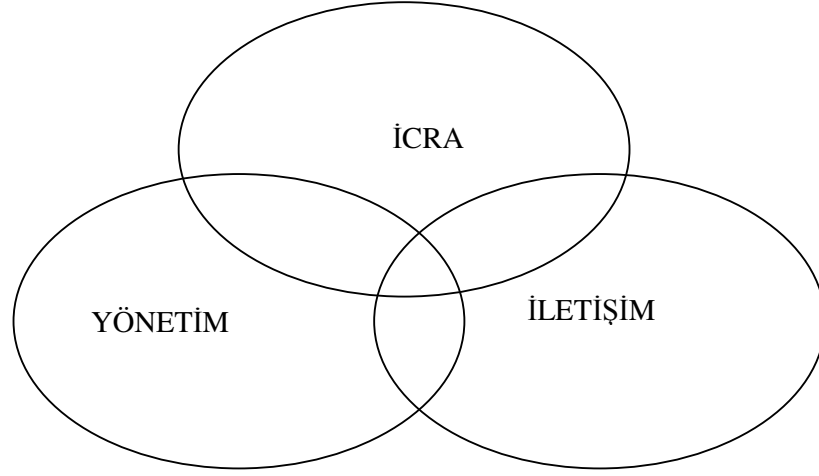
Krizin teknik anlamda yönetimiyle ilgili olan kriz yönetimi iken; yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin algılanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması ise kriz iletişimidir. Tabii olarak krizi yönetmek (icraat) ve kriz iletişimi (neyin, nerede, kimin tarafından, nasıl ve kimlere hangi kanal ile iletileceği ve geri beslemenin nasıl alınıp stratejilerin değiştirileceği) birbirini tamamlayan iki kavram ve faaliyettir. Biri diğeri olmadan tek başına fayda etmez. Bu nedenle bu kavramlar birbirinden farklı anlamlar yüklenmiş olsalar bile birlikte değerlendirilmelidir.

Kriz yönetim süreci üç tür örgütsel tepkiyi içinde barındırmaktadır. Bunlardan ikisi biraz önce ele aldığımız kriz iletişimi ve kriz yönetimidir. Üçüncü sacayağı ise icradır (Şekil 3). Kadıbeşgil'e göre yönetim, iletişim ve icra yaklaşımlarının birbiri ile entegre edilmesi ve etkin bir koordinasyonla faaliyet göstermeleri kriz yönetiminde arzu edilen sonucu getirmektedir ³⁹. Öte yandan Pira, biraz daha derine inerek başarılı bir kriz yönetiminin; stratejik yönetim, teknik ve yapısal yönetim, iletişimin yönetimi ve psikolojik kültürel öğelerin yönetimi olmak üzere dört farklı bileşenden meydana geldiğini ve ancak bunların örgütsel tepkilerle bütünleştirilmesiyle başarılı bir kriz yönetiminin gerçekleşeceğini savunmaktadır⁴⁰.

Krizlerin içerisinden yeni krizlerin doğması iyi yönetilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Önceleri zayıf ve çelimsiz bir görünümde ortaya çıkan kriz bir anda bir dev'e dönüşebilir, yönetilmesi daha da zorlaşır. Önce de söz ettiğimiz kriz yönetim ekibi, krizin teknik koordinasyonunu yürütmelidir. Bilgi üretimine dayalı bu yönetim sürecinde, yönetim, iletişim ve icra yaklaşımları ile etkin ve etkili bir koordinasyon, krizin aşılmasında önemli adımlardır.

³⁹ Salim Kadıbeşgil, **a.g.e.**, s.58.

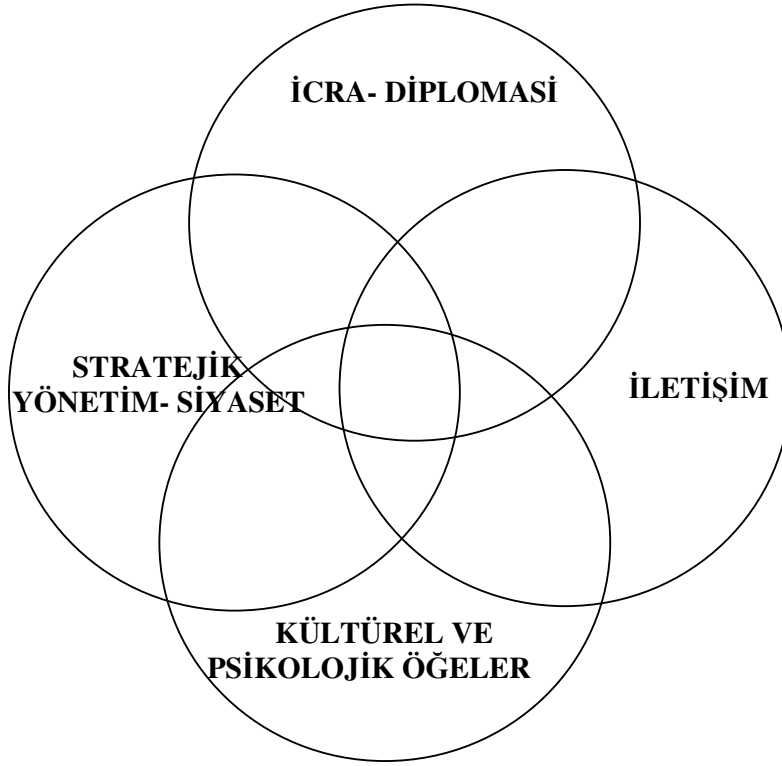
⁴⁰ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.184.

Şekil 3: Kriz Yönetim Bileşenleri

Kaynak: Salim Kadıbeşgil, **Kriz“Geliyorum”Der-Kriz İletişimi ve Yönetimi**, Media Cat Yayınevi, İstanbul, 2002, s.58.

Konumuz başlığı, Türkiye - Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde Türkiye’yi bekleyen muhtemel krizler ve STK’ların çözüme dönük kriz iletişim stratejileri olduğundan konu başlığı bağlamında yönetim, iletişim ve icra kavramlarını siyaset, iletişim ve diplomasi olarak tahvil etmek mümkün görünmektedir. Bu kriz yönetim bileşenlerine, Pira’nın önerdiği kültürel ve psikolojik öğelerin yönetimi de eklenerek, geliştirilen “Türkiye – AB bütünleşme sürecinde kriz yönetim bileşenleri” Şekil 4’de görülmektedir.

Şekil 4 : Türkiye - AB Bütünleşme Sürecinde Kriz Yönetim Bileşenleri

Kaynak: SalimKadıbeşgil, **Kriz“Geliyorum”Der-Kriz İletişimi ve Yönetimi**, Media Cat Yayınevi, İstanbul, 2002, s.58 ve Aylin Pira & Çisil Sohodol, **Kriz Yönetimi**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.184.’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Stratejik yönetim halkası; organizasyon felsefesinde krize uygun köklü değişiklik, yeni vizyona uygun stratejik planlama, krizde yönetimle bütünleşen görevlendirme stratejileri, kriz ortamında uygun zihin haritaları ve çalışanlara yeni beceriler kazandırmak için eğitim, çalışanlar arası işbirliği ve tek hedefe kilitlenme öğelerinden oluşmaktadır. Hükümet ve siyasi partilerin de benzer çabalar içinde olduğu var sayıldığından stratejik yönetim siyaset olarak tahvil edilmektedir.

İletişim yönetimi; organizasyon içi ve dışı etkin iletişim, medyayla ilişkiler ve

halkla ilişkiler bileşenlerinden oluşmaktadır.

Psikolojik ve kültürel öğelerin yönetimi; organizasyona yeni bir ruh ve dinamizm kazandırmak, ekip ilişkilerini güçlendirmek ve korku ve paniği gidermek öğelerini kapsamaktadır.

Diplomasi; uluslar arası siyasal ilişkilerin içinde hareket edeceği alanı ve bu alandaki uluslararası aktörlerin birbirleriyle iletişime geçme yöntemlerini belirleyen dış politikanın icra aracıdır⁴¹.

Kriz yönetimi esnasında, kurumsal değerlerin ıskalandığı görülmektedir. Bu nedenle kriz yönetim ekibi, özellikle kurumsal değerlerin nelerden oluştuğunu, kültür ve süreçlerin neleri kapsadığını tüm süreçler boyunca göz önünde bulundurmalıdır. İşbirliği, bütünselik iletişim ve siyasetin kendine has diplomatik iletişim biçimlerinin kültür ve psikolojik öğelerle birlikte yoğrularak ele alınmasını, kriz yönetim bileşenlerinin etkinliklerini artırarak arzu edilen sonuçlara ulaşmasını sağlamaktadır.

I.1.6.1. Kriz İletişimi

“Kriz”, kimi yazarlarca beklenen, kimisine göre ise beklenilmeyen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Krize hazırlık yapmış olanlar veya hazırlık yapmamış/yapamamış olanlar diye bir tasnifte de bulunulabilir. Nitekim bazı yazarlarca organizasyonların krize hazırlık düzeylerinin kademelendirildiği, hazırlık yapanlar ve yapmayanların bu kademelendirmede önemli bir kıstas olduğu, görülmektedir⁴²:

Krize yatkın olmak; krizlere neden olabilecek çevresel gelişmeleri takip edemeyen, iç ve dış çevre analizleri inceleme konusunda etkin olamayan, dolayısıyla da potansiyel krizlere ilişkin erken uyarı sistemi kuramayan ve geçmişteki tecrübelerinden ders çıkaramayan organizasyonlar olarak değerlendirilmektedir.

⁴¹ Bilgehan Gültekin, **Devletlerarası İlişkilerde Halkla İlişkiler ve Siyasal Propagandanın Rolü**, (Basılmamış Doktora Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s.1.

⁴² Melek Vergiliel Tüz, **Kriz ve İşletme Yönetimi**, Alfa Basımevi, İstanbul, 2001, s.19.

Krize duyarlı olmak; krize yakın olan organizasyonlara göre nispeten daha ileri düzeyde bir krize hazırlık durumları söz konusu olan organizasyonlardır. Ancak bu tip organizasyonların da krize çok duyarlı bir yapıları bulunmaktadır.

Krize kısmen hazırlıklı olmak; sınırlı sayıda süreçlerle ilgili olarak bir plan mevcut olmakla birlikte, karmaşık ve daha kapsamlı krizleri yönetmede başarısızlık durumudur.

Krize dayanıklı olmak; kriz dönemi yönetimi konusunda ilerleme kaydeden ancak potansiyel krizlerin tümünü değerlendiremeyen organizasyonlar bu seviyede değerlendirilmektedir.

Krize hazır olmak; önemli krizleri önlemeye veya etkilemeye yönelik, insana yönelik bir yapılanma içerisinde olan organizasyonlar bu seviyede değerlendirilmektedir.

Krize hazırlık yapmış olanlar, krize sebep olan olayları beklenen bir olay olarak algılamakta, diğer taraftan, hazırlık yapmamış olanlar ise kriz sebeplerini beklenmedik bir olay olarak algılamaktadır. Koşulların farkı, algılamamanın da farklı olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle kriz iletişimi tanımını “yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin ‘algılanmasına’ yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır⁴³” şeklinde yapılmaktadır.

Alınan önlemlerin ‘algılanmasına’ yönelik stratejilerin belirlenmesi önceden yapılması gerekli bir faaliyettir. Organizasyon tüm faaliyetlerini daha önce nasıl belirlemiş ise kriz iletişimi faaliyetleri de kriz öncesinde belirlenmiş olmalıdır. Kriz iletişimi planlarının hazırlanması safhasında dikkat edilecek en önemli husus, bu planların organizasyonun hedefleriyle veya misyonuyla çelişmemesidir. Kriz iletişim planının organizasyon misyonuyla çelişmesi, organizasyon için ikinci bir krize sebep olabilir. Bu nedenle kriz iletişim planı organizasyon misyonu doğrultusunda

⁴³ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s. 55.

geliştirilmelidir. ICM, (Uluslar arası Kriz Yönetim Enstitüsü) kriz yönetiminde iletişimin ne denli önemli rol oynadığını, yapmış olduğu araştırmalar neticesinde ortaya çıkarırken, özellikle bu sürecin içerisinde yer alan yöneticilerin kararlı tutumlarına ve iletişimi yönetenlerin niteliklerine dikkat çekmektedir⁴⁴. Yönetici, organizasyon misyonu ile örtüştüğü sürece tutarlı olarak algılanmaktadır.

‘Kriz iletişim’ planı yapılırken, iletişim gereksinimlerinin önceden ve iyi belirlenmesi gerekir. Hedef kitleler kimlerdir? Hedef kitledeki kritik kişiler kimlerdir? İletişim kurmaya ne zaman başlanacaktır / ne kadar sürdürülecektir? İletişim için hangi araçlar kullanılacaktır? İletişimi kim yönlendirecektir, kimlerden nasıl destek alınacaktır? Hangi organizasyonlarla ya da otoritelerle iletişim koordine edilecek ve nasıl yönetilecektir? İletişim planının işlemesi için içten ve dıştan onay alınması gerekli midir? Öyleyse bu onaylar birbirleriyle ilgili midir⁴⁵ gibi sorulara cevap verilmelidir.

Kriz iletişimi, kriz yönetiminin bir unsurudur. Kriz yönetiminin ana ilkesi ise: Önlem tedaviden her zaman daha ucuzdur⁴⁶. Kriz yönetimi, kriz oluşmazdan önce risk alanlarını tespit edilerek, alınacak tedbirler ile kriz olduktan sonra alınacak tedbirler olmak üzere, kriz iletişim planlarının tümünü ihtiva eder. Bu nedenle kriz iletişimi denilince konu, iki boyutta değerlendirilmelidir.

Birinci boyut, krizden önce, krizi önlemeye yönelik bir kriz yönetimi ile bu doğrultuda hazırlanan bir kriz iletişim planı; ikinci boyut ise kriz esnasında, krizi yönetmek ve bu doğrultuda hazırlanan kriz iletişim planı olarak değerlendirilmelidir. Konu başlığımız gereği, kriz iletişim stratejileri, gerektiğinde her iki boyutta ele alınmaktadır.

Tüm olası durumları önceden bilmek mümkün değildir, ancak bir kriz vukuunda, kimlerin ne zaman, nerede ve kimlerle iletişim kuracağının önceden belirlenmesi kriz iletişimin ana hedefi olmalıdır. Bu soruların cevabı kriz esnasında verilebilecek şekilde,

⁴⁴ a.g.e., s.57.

⁴⁵ Aylin Pira, a.g.e., s.57.

⁴⁶ a.g.e., s.23.

önceden hazırlanmalıdır.

Kriz yönetim planında yer alan kriz iletişim ekibi, bilgilerin toplanması, dağıtılması, iletişim strateji ve uygulamalarına dek kriz yönetiminde ve dönemindeki tüm iletişim çalışmalarından sorumludur⁴⁷. Başta vurgulandığı üzere bu ekip, iletişim stratejilerini belirlerken organizasyonun misyonunu devamlı göz önünde tutmalı ve kararlı ve istikrarlı bir iletişim planı hazırlamalıdır.

Kriz yönetimi ve kriz iletişimi birbirini destekleyen ancak birbirinden farklı kavramlardır. “Kriz yönetim” kavramı krizin teknik anlamda yönetimiyle ilgili olan iken; yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin algılanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması “kriz iletişimi” kavramıdır⁴⁸. Kriz iletişim ekibi, sadece belli kişileri demec vermeye yetkili kılmalıdır. Ayrıca basın, personel ve gerekli diğer hedef kitlelerle en iyi iletişimi kurabilecek, kamuoyu yönlendirme tekniklerini bilen bir halkla ilişkiler yöneticisi de bu ekip tarafından belirlenmelidir. Kapsamlı bir iletişim planı şu iki bölümden oluşur⁴⁹:

1. Bilgi Toplama İşlemleri
2. Bilgi Yayma İşlemleri

Etkili bir kriz yönetimi, iletişimin kontrol altında tutulması ile çok yakından ilintilidir, hatta bu kritik bir başarı faktörüdür⁵⁰. Kriz esnasında yapılan tüm iletişimin asıl amacı sadece meydana gelen olaylar hakkında, iç ve dış müşterilere bilgi vermek değildir. Asıl gaye organizasyon hakkında oluşan kanaatin olumlu hale getirilmesi veya olumlu halde bulunan kanaatin muhafazasıdır.

⁴⁷ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.208.

⁴⁸ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.55.

⁴⁹ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.230.

⁵⁰ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.84.

“Sonuçta elde etmek istediğimiz, kriz ile almış olduğumuz kararların ‘ilgili sosyal ortaklarımız üzerinde bir algılama oluşturarak, kendi hedeflerimiz ile buluşmasıdır... Alınan kararların iletişim bütünü içerisinde yönetimi, öylesine kritik ve yaşamsal önem taşır hale geliyor ki, bittikten sonra kalacak tortu, yani algılama, sonuçlara en az hasarı getirsin.”⁵¹

İletişim planı bilgi toplama ve yayma işlevini yerine getirebilmesi için planın işler olması önemlidir. Zira hazırlanan plan denenmemişse ve bu konuda bu ekibe eğitim yaptırılmamışsa, bu plan işlerlik kazanmamış demektir. Bu da yine, kriz halindeki örgüt yöneticisinin, kriz ile ilgili bilgileri önce basından duyup takip etmesine sebep olmaktadır. Sonuçta organizasyonun güvenilirliği kamuoyu tarafından sorgulanmakta ve bu durum en kötü sonuca, yani kriz halindeyken ikinci bir krizin doğmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi kriz iletişiminde işlerlik şüphesiz çok önemlidir. Her ne kadar iletişim planının bir boyutunun ‘bilgilerin yayılması’ olduğu belirtilmiş olsa da, aslında kastedilen algıların yönetilmesidir. Neticesinde Krizin oluşmasına izin vermemek esastır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için, hedef kitlelerin haber ihtiyaçlarının neler olduğunun iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. “Basın temsilcilerinin, sendika temsilcilerinin, iş görenin, hisse sahiplerinin, devlet kurumlarının, kredi kuruluşlarının, baskı gruplarının ihtiyaçlarını anlamak, yönetimlerin krize daha iyi hazırlanmış olmalarını sağlamaktadır.”^{52,}

“Ne de olsa krizlerde fırsatlar, iletişimin içinden doğar. Çünkü mevcut algılamalar bize önümüzde bir fırsatın olup olmadığını gösterir. Algılamalar da iletişim ile yönetilir.”⁵³

Hisse senetlerinin değerinde artış veya kamuoyu güveni, çok yatırım gerektiren hususlardır. Bir krizin ele alınışında, olay veya olaylar karşısında çabuk tepki verebilen, haber ve bilgileri doğru ve zamanında ilgililere aktarabilen bir kriz iletişim ekibi ve

⁵¹ a.g.e., s. 108.

⁵² Aylin Pira & Çisil Sohodol, a.g.e., s.245.

⁵³ Salim Kadıbeşgil, a.g.e., s.111.

sözcülerinin belirlendiğinde, bu ekip iletişim becerilerini ve kamuoyu yönlendirme tekniklerini kullanarak, krize sebep olan bu ‘kötü olayı’, ‘organizasyonun takındığı doğru ve güzel tavır’ olarak kamuoyunun zihninde kalmasına neden olur. Bu algılama, kriz için bir fırsata dönüşme eşiği olarak değerlendirilmelidir. Kriz esnasında takınılan tavır ve sürdürülen kriz iletişim eğer planlandığı şekliyle sürdürüle biliniyorsa, kriz bir fırsata dönüşebilir. Krizlerin fırsata dönüştürülmesi ‘fırsatçılıkla’ eş anlamlı değildir, daha çok yönetimsel taktiklerden ve kamuoyunda bunların kurumla ilgili olumlu bir algılamaya dönüşmesi sürecidir⁵⁴. Aslında kriz anında tüm iletişim uygulamaları kriz iletişim merkezinin hedeflediği algı üzerinde yoğunlaşarak, stratejik iletişim hedeflerine uygun iş, ilişki, iletişim ve bilgi süreçlerinin etkin bir şekilde çalıştırılmasıdır. Bu faaliyet, süreçler, iletişimi yönetecek insan kaynaklarının nitelikleri ve liderlik olmak üzere üç temel alana dikkat çekmektedir⁵⁵.

Kriz yönetimi, süreçlerin de yönetilmesini gerektirir; kriz öncesi durumdan farklı bir takım tedbirler alınmasını, daha süratli tepki vermeyi, hazırlıklı olmayı ve aynı zamanda değişen durumlara hemen uygun tepkiler verebilecek esnekliği de gerektirir. Bir benzetme yapacak olursak, tıpkı bilgisayarların masaüstlerinde görmeye alışık olduğumuz kısa yollar gibi, dolambaçlı yollar yerine yalın, kestirme, süratli, etkin, yapıcı süreçler belirlenmelidir. Bilginin üst kademelere ulaşma hızı kriz iletişimde beklenen performans ile doğrudan ilgilidir.

Kararlara katılan, düşünce ve bilgi üreten bireyler insan kaynakları olarak değerlendirilirken yaşama geçirilmesinde çalışan diğer personel de aynı kavramın içerisinde değerlendirilmelidir. İnsan kaynaklarının niteliği mevcut algılamaların gerçekçi olarak tespiti ve bu algılamaların istenen yönde değiştirilmesi konusundaki başarının ölçüsü olacaktır.

Bir başka kritik başarı faktörü ise liderlerdir. Kriz anında liderler özellikle ortaya çıkmaktadır. Kriz anından itibaren liderlik artık bir görevden ziyade bir sorumluluk

⁵⁴ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.112.

⁵⁵ **a.g.e.**, s.116.

olmaktadır. Liderliğin tüm özellikleri bu zamanlarda sergilenmektedir. Liderlik sürecinin esasını, bir kişinin başkalarını etkileyebilmesi oluşturmaktadır⁵⁶. Lider, etkileme süreci boyunca, dikkatleri başka yere çekerek, krizden ve onun kötü sonuçlarından, kriz yönetiminin ve kriz iletişim sürecinin planlandığı şekilde yürütülmesini sağlayarak organizasyonu koruyabilmekte, bu esnada meydana gelen kamuoyu görüşünü bir değere dönüştürerek fayda sağlayabilmektedir.

İletişim iyi yönetilmemesi sonucunda kriz esnasında oluşan tüm boşluklar dedikodu ve rivayetlerle, kontrol edilemeyen bilgilerle dolacaktır. Kriz iletişiminin düşmanları, dedikodu, spekülasyon ve bilginin saptırılmasıdır⁵⁷. Boşluklar bir kez bu dedikodu ve rivayetler ile dolduğunda, bunları silip, yerine gerçekleri yerleştirmek zordur. Bu doğrultuda hazırlanan iletişim planlarında sadece kimin, neyi, ne zaman, nerede kimlere söyleyeceğinin dışında, bir de bunların hangi iletişim vasıtasıyla iletileceğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Kritik personel için bir iletişim kanalı tespit edilmesi yeterli olmayıp her biri için bir de yedek iletişim kanalı tespit edilmelidir. Yani, kriz esnasında kişilere ulaşılacak kanallar birden çok olmalı, yedeklenmelidir. Hedef kitleleri yorumsuz bırakmak ve bilgiyi saklamak, spekülasyonlara neden olarak varılan durumun olduğundan daha kötü olarak algılanmasına sebep olabilir. İstenen algılamaların dışında algıya sebep olmamak için tesis edilmesi gerekli olan Kriz iletişim sisteminin oturtulması gereken ana esaslar;

- Organizasyon dâhilinde etkin ve güvenilir bir bilgi akışının sağlanması;
- kriz yönetim planında öngörülen her krize hitap edecek bir iletişim planının geliştirilmesi;
- durumun asla hafife alınmaması, planlarda oynama olabileceğinin ve insani endişelerin giderilmesi gerektiğinin kabul edilmesi;
- kriz iletişim planının her zaman güncel bulundurulması;
- kriz anında irtibata geçilecek kişilerin güncel listesinin hazır bulundurulması;
- personel için bir iletişim çizelgesi hazırlanarak dağıtılması;
- basın merkezinin kurulması ve basın toplantıları için bir odanın ayrılması;

⁵⁶ Tamer Koçel, **İşletme Yöneticiliği**, Beta yayıncılık, İstanbul, 1995, s.342.

⁵⁷ Salim Kadıbeşgil, **a.g.e.**, s.137.

- organizasyonun tek yetkili bilgi kaynağı haline gelmesi ve krizle ilgili açıklanabilecek her şeyde ivedilikle açıklama yapılması;
- işlemlerin tüm birimleri ve hedef kitleleri ile ilgili tüm bilgilerin el altında tutulması;
- kriz anında kullanılacak medya ve tekniklerin belirlenmesi, gerekli hazırlıkların yapılması;
- tüm iletişimi yönetecek halkla ilişkiler yöneticisine mutlaka kriz yönetim ekibinde yer verilmesi;
- santral görevlilerinin eğitimi ve acil telefon hatlarının belirlenmesi duyurulması;
- hikâyenin açıkça, dürüstçe anlatılması,
- açıklanamayacak şeylerin sebebinin ve ne zaman bilgi verilebileceğinin bildirilmesi ve açıklanan her şeyin kanıtlanabilecek durumda olması;
- kusur varsa açık yüreklilik ile söylenmesi, ancak yoksa
- suçsuzluğunun kanıtlanması için her türlü yola başvurulması;
- durumu açıklarken krizin etkilerinden kurtulup normal seyre dönülmesi için yapılanların ve yapılacakların açıklanması;
- alınan kararların öncelikle personele duyurulması içte huzursuzluk çıkmasına mutlaka engel olunması, grup ruhu yaratılması;
- kriz planına uyulması, şirket misyonunun ve ana hedeflerin göz önünde bulundurulması; mesajların açık, dürüst, samimi, tarafsız, şefkatli, yapıcı ve kolay anlaşılabilir olması;
- kriz yönetim ekibinin basın merkezine güvenmesi ve krizi kontrol altına almak için atılan her adımdan haberdar etmesi;
- basın merkezinin 24 saat hizmet vermesi ve gerekli personelin eğitilip hazır bulundurulması;
- tüm iletişim sürecinde dürüst, sevecenek, açık, kolay ulaşılabilir, tarafsız, yapıcı ve doğru zamanlı olunması, kayıtsız ve saldırgan bir tutum takınılmaması ve durumdan duyulan üzüntünün belirtilerek kişilerin her zaman maddi varlıklarının önünde tutulması olarak sıralanabilir.⁵⁸

⁵⁸ Aylin Pira, **a.g.e.**, s.60.

Kriz iletişiminde ana esaslar bu şekilde sıralanmasını müteakip bu iletişimi gerçekleştirecek olan insan kaynaklarının niteliklerini de sıralamak gerekmektedir. Bu nitelikler ise;

- haber değerini bilen, medya ile uzun yıllara varan ve bilgi üzerine inşa edilmiş ilişkileri bulunan;
- medyanın kendi içindeki segmentasyonuna hâkim, yerel basın, ulusal basın, sektörel yayınlar, uluslararası basın şemsiyeleri altında, ekonomi, haber, spor, kültür/sanat, magazin gibi alt dalları bilen;
- televizyonların, dergilerin, günlük gazetelerin, radyoların haber üretim tekniklerine vakıf, bu kurumların mutfaklarındaki üretim süreçlerini iyi analiz eden;
- niteleyici ve kantatif araştırma tekniklerine vakıf, araştırma raporlarının neresine bakılacağını, nasıl yorumlanacağını bilen ve buralardan kıssadan hisse çıkaran; meslek odaları, STK'lar, üniversitelerle ilişki yönetimi ağı içinde kendisinin veya yakın çevresinin kolaylıkla erişebileceği, bir toplantıya davet edebileceği sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkileri olan;
- çalışmış olduğu organizasyonun iş hedefleri ve iş sonuçları arasında iletişimin rolünü stratejik bulgularla ortaya koyabilen ve buna uygun taktiksel yaklaşımlar üretebilen;
- kullandığı dile hâkim, üslubu, hitap ettiği kitlelerde kabul gören, mesaj geliştiren, kavram belirleyen;
- karmaşık ortamların, kesin tartışmaların ortasında çözüm üretebilen, arabulucu olan, akıl üreten; yapılan işleri belgeleyen ve belgeselleştiren, herkesin paylaşımına sunan ve dolayısıyla bilgiden bilgi üreten bir çalışma düzeni benimseyen;
- takım çalışmasını tercih eden, kurum içinde ve dışında amaca uygun ekip kurabilen, ekibi motive eden; topluluk önünde veya dar kapsamlı ancak üst seviyeli toplantılarda etkin bir sunum becerisi ile planlarını, amaçlarını ve kanaatleri etkileyecek bir şekilde aktaran ve son olarak liderlik özellikleri

taşıyan, öncülük edebilen, vizyonu olan, kişi veya kişiler olmalıdır,⁵⁹ şeklinde sıralanabilir.

Bu bağlamda, bu kişilerin görevleri, ilk olarak, ait oldukları organizasyonun gelecek değerine yönelik stratejik kararların alınacağı ortamları yaratmak, öncülük etmek ve bu kararların alınmasına yönelik süreçleri çalıştırmaktır. İkinci olarak; alınan kararların uygulamasını sağlayacak insan kaynaklarını seçmek ve ihtiyaç duyulan araç ve gereçlerle donatmaktır. Üçüncü olarak; ait oldukları organizasyonu, başta çalışanlar olmak üzere tüm toplum nezdinde temsil etmek, itibarı yönetmektir.

“Kriz yönetiminin anahtarı, bilgi ve iletişimin kontrol altında tutulmasıdır”⁶⁰ görüşünde olan Pira, kriz anında en önemli hususun doğru bilgiye kısa zamanda ulaşılması olduğunu vurgulamaktadır. Burada, toplanan bilgilerin ikna edici yöntemlerle hedef kitlelere aktarılmasında ve organizasyon lehine bir durumun yaratılmasında, Halkla ilişkiler uzmanının sorumlu olduğu gerçeğine işaret edilmektedir. Birçok organizasyon için, önemli hedef kitleler; basın yayın kuruluşları, müşteriler, ortaklar, hissedarlar, bazı devlet kurumları ve hükümet dışı kuruluşlar olabilir. Bu çeşitlilikte kurum ile iletişim sağlayabilmek için tek bir iletişim planının yetersiz kalacağı ortadadır. Her biri için tesis edilecek iletişim kanalının dili de ayrı planlanmalıdır. Örneğin; devletin organları ile kriz iletişimde, ‘organizasyon kar payındaki düşüşten’ söz etmek ne kadar yanlışsa, çalışanlarla yapılan kriz iletişimde organizasyonun tüm çalışanlarına sahip çıkacağını söylemesi bir o kadar doğrudur.

Bir film yapımında yönetmen ne ise, kriz yönetiminde de Halkla ilişkiler yöneticisi O’dur. Bir film yönetmeni her oyuncuya hangi sahne de hangi duyguyla neyin ifade edileceğini, hangi ses tonuyla, nerede, kiminle, nasıl konuşacağını senaryo’ya bağlı kalarak, belirlemektedir. Örneğin Lider, basın toplantısı ile kamuoyuna seslenirken, insan kaynakları yöneticisi çalışanlara, üretim direktörü tedarikçilere, finansman direktörü yatırımcılara, bir diğer yönetici ise kamu kurum ve kuruluşlarına

⁵⁹ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.121.

⁶⁰ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.242.

yönelik iletişim stratejisini hayata geçirmektedir. Bunu ise halkla ilişkiler yöneticisinin yönlendirmelerine ve koordinasyonu eşliğinde iletişimin inceliklerini ve algı üzerinde durarak yapmalıdır.

Diğer bir görüşe göre, İcra Kurulu Başkanı, Lider ve İnsan Kaynakları Uzmanı gibi kişiler hedef kitleleri en iyi tanıyan kişilerdir. Dolayısıyla, bu kişilerin, iletişim kurmakta hangi araçları kullandıklarını ve bunu nasıl yaptıklarını, en az halkla ilişkiler yöneticisi kadar iyi bildikleri savunulmaktadır. Çünkü “...bu kişiler, hitap etmek istedikleri kitlenin dilini, üslubunu, kültürünü, alışkanlıklarını, kimliklerini normal dönemlerden bilen ve hangi araçla ve hangi tonda onlarla iletişim kurulması gerektiği konusunda herkesten daha fazla birikime sahip insanlardır.”⁶¹

Aslında Halkla İlişkiler yöneticisi yukarıda anılan hedef kitleleri ilgili bölümün yöneticileri kadar tanısin veya tanımasın, tüm iletişimin bütünleşik bir kriz iletişimi anlayışı içerisinde en azından koordine etmesi gereği de açıktır.

Halkla ilişkiler, iletişimi yönetmeli, koordine bulunmalıdır. Bir taraftan iletişim sürecini sürekli kılarken diğer yandan filmin oyuncularına, nerede, ne zaman, hangi kanallardan ne şekilde iletişim yapılacağı senaryoya bağlı kalarak planlanmalı ve anlatılmalıdır. İcra Kurulu Başkanı, İnsan Kaynakları Uzmanı, Üretim Direktörü v.b. kişilerden sürekli bilgi alarak nabız yoklamalı ve bu geri beslemeye göre iletişimi yönlendirmeli ve hedeflenen algılamayı ve tüm iletişimin bütünleşik bir anlayışta ve dengede cereyan etmesini sağlamalıdır. Tüm gruplarla farklı şekillerde iletişim kurulduğu bu yoğun iletişim trafiğinde, önemli olan husus, söz konusu gruplara gönderilen tüm bildirimlerde mesajların birbiriyle uyumlu, tutarlı olmasıdır. Kriz iletişimin gayesi, krizden etkilenen her birey kurum veya kuruluşun krizi aynı şekilde algılamasını sağlamaktır⁶². Kriz ortamlarında gösterilen performans ile kurum veya kuruluşun sosyal ortakların zihninde bırakacağı algılama tortusunun, örgütün gelecek değerinin yeniden konumlandırılmasına sebep olacağı unutulmamalıdır.

⁶¹ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.138.

⁶² **a.g.e.**, s.238.

Önceleri alınan kararların medya vasıtasıyla paylaşılması yeterli görülürken günümüzde, iletişimin kurumsal algılamada son derece etken bir alan olduğunun ortaya çıkmasından bu yana, yaklaşımlar da değişime uğramıştır. Bunun başında kamuoyu ve diğer ilgililer, yani sosyal ortaklık kavramı gelmektedir. Özellikle, Türkiye – AB bütünleşme sürecinde meydana gelmesi muhtemel krizlerin, kriz iletişiminin temel olarak üzerinde oturtulması yararlı görülen iletişim stratejileri, yukarıda sayılanların dışında sosyal ortaklar ve aşağıdaki yaklaşımlar dikkate alınarak oluşturulmalıdır⁶³:

- Ana konseptin oluşturulması (Krizle karşı temel duruş nedir ?)
- İtibarın yönetilmesi (Kriz yönetim becerimiz itibarımızın gerçek değerini ortaya çıkaracaktır)
- Kullanılacak dil (Üslup nasıl olacak örn. saldırgan, yumuşak v.b.)
- Süreçler nasıl çalışacak? (İletişim ile ilgili süreçlerin nasıl çalışacağının belirlenmesi, tepe yönetimi de dâhil hiçbir belirsiz noktanın kalmaması)
- İletişim fazları (Kırılma noktaları nelerdir ?)
- Etkileme haritaları (Sosyal çevremiz kimlerden etkileniyor? Bununla ilgili bilgi akışı nasıl kontrol ve koordine edilebilir?)
- Üretim (Bilgi üretimi nasıl yapılacaktır? İletişim süreçlerinde son sözü kim söyleyecektir?)

I.1.6.2. Kriz Yönetiminin Temel İlkeleri:

Krizlerin üstesinden gelebilmek için krizi yönetmek, krizi yönetmek için de kriz yönetimini bilmek ve bunu iletişim süreçlerine taşımak gereklidir⁶⁴. Önceki bölümde belirtildiği üzere krizin teknik anlamda yönetimiyle ilgili olan kriz yönetimi iken; yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin algılanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması kriz iletişimidir. Kriz iletişim tanımı “yaşanmakta olan kriz gerçeği ve alınan önlemlerin algılanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır” şeklinde tanımlanmış, şu ana kadar, kriz yönetiminin iletişim ve yönetim bağlamında, temel kabul edilebilecek ilkeleri, yeri geldiğinde ifade edilmiştir.

⁶³ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, ss.87-88.

⁶⁴ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.163.

Ancak dağınık halde bulunan bu ilkeler iletişim bağlamında toparlamak gerektiğinde,⁶⁵:

- Yöneticilerin kararlı tutumları,
- İletişimi yönetenlerin nitelikleri,
- Organizasyon misyonuyla örtüşen iletişim,
- Bilgilerin yayılması - algılamaların yönetilmesi,
- Kriz iletişim ekibi,
- İletişimi yönetecek insan kaynaklarının nitelikleri,
- Liderlik,
- Süreçler,
- Dürüst, şeffaf ve etik olmak, olarak sıralanabilir.

Kriz yönetiminin, yönetim bağlamında, temel ilkeleri ise şu şekilde sıralanmaktadır⁶⁶:

- Kriz yönetimi bir planlama olayıdır
- Kriz yönetimi stratejik yönetimle ilgilidir.
- Pazarlama ve Halkla İlişkilerle ilgilidir.
- Risk yönetimi içerebilmektedir
- Gerek işletmede kriz uzmanlarının istihdamını ve gerekse ilgili kurum veya enstitülerden bilgi almayı gerektirir.
- Eğitsel programları içerebilmektedir.
- Etkin bir iletişim ve eşgüdümlemeyi gerektirir.
- Paniğe kapılmamak
- Alternatif olasılıklar için farklı taktikler ve kriz planları oluşturmak.
- Etkin kararlar alıp zamanında uygulamak.
- Olay ve eğilimleri abartmaktan ve aşırı tepkiler vermekten kaçınmak.
- Organizasyon personelini yabancı gibi görmemek ve içe kapanmak yerine kısa sürelerde olsa onlarla ilgilenmek.
- Gerek organizasyon, gerekse yöneticiler bazında elde edilen prestijleri krizi aşma yolunda etkin olarak kullanmak.

⁶⁵ a.g.e., s.162.

⁶⁶ Mehmet Şerif Şimşek, a.g.e., s.331.

Görüldüğü üzere, ister iletişim bağlamında, isterse yönetim bağlamında olsun, kriz yönetiminin ortak paydası iletişim, strateji ve önleyici yaklaşımdır (planlama). Diğer taraftan temelde savunmaya yönelik bir yaklaşımdan ziyade, gerçekçi, olayları değiştirmeden aktarabilen, dürüst ve etik yaklaşımlar gösterilmelidir. Esas olan krizi bir şekilde atlatmak değil, başka bir krize sebep olmadan krizi en az zarar ile atlatarak, kriz sonrasında kriz esnasında sürdürülen kriz yönetimi ve iletişiminin hâsılasını toplamak, algı tortusundan istifadeyle krizi faydaya dönüştürmektir.

II. BÖLÜM

II.1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

STK (Sivil Toplum Kuruluşları) ifadesi ile aralarında derneklerin, vakıfların ve yurttaş girişimlerinin dâhil olduğu geniş bir sivil örgütlenme yelpazesi anlaşılmaktadır. Ayrıca “non-governmental organizations” karşılığı olarak “sivil toplum kuruluşları” kavramının yanı sıra, “3ncü Sektör”, “gönüllü kuruluşlar”, “hükümet dışı organizasyonlar”, “kar amacı gütmeyen kuruluşlar”⁶⁷ gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

Çağdaş toplumlarda sivil toplum, devlete karşı çıkış olmayıp, devlet, ekonomik pazar ve vatandaşlar arasında üçüncü sektör olarak bir rol üstlenmektedir.

Sivil toplum, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkân veren ve iletişime açık bir alandır. Dayanışma içinde harekete geçmek ve iletişim kurmak için bir grup insana ihtiyaç vardır. İşte sivil toplumdan, sivil toplum kuruluşlarına geçiş de bu noktada gerçekleşmektedir: Sivil toplum, örgütlü toplumdur. Avrupa’da, sivil alanda faaliyet gösteren yapılar, sosyal ortaklar (sendikalar, işveren örgütleri ve diğer kuruluşlar); sosyal ortakların dışındaki sosyal ve ekonomik aktörleri temsil eden örgütler; yerel düzeyde örgütlenen gençlik ve aile dernekleri toplumsal hayata katılımını sağlayan örgüt ve dini topluluklar ile hükümet dışı kuruluşlar olarak adlandırılan STK’lardan (Sivil Toplum Kuruluşları) oluşmaktadır.⁶⁸

Sivil toplum kuruluşları resmi olarak belirli bir hukuki kalıba uyan örgütler olarak, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur.⁶⁹ Sivil toplum kuruluşları özerk kuruluşlardan oluşmuş, özel sektör ile

⁶⁷ Peter Willets, (1996), “Introduction”, Willets P., (eds.), **The Conscience of the World: The Influence of the Non-Governmental Organizations in the UN System**, Washington D.C: Brookings Institution, ps.1-24.

⁶⁸ _____, “Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf> , 23 Ekim 2005.

⁶⁹ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi-Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.52.

kamu sektörü arasındaki bir ara sektör niteliğiyle sivil toplumun vaz geçilmez lemanlarıdır.

STK kavramını dar kalıplara sığdırmak mümkün değildir. STK'lar, sivil toplumla iç içe geçmiştir. Avrupa'da sivil toplum, çoğu kez STK terimiyle birlikte düşünülmektedir. Sivil toplumun bir parçası olan bu kuruluşlar, vatandaşları ortak bir amaç için bir araya getiren çevre ve insan hakları örgütleri, tüketici dernekleri, yardım ve eğitim örgütleri gibi yapılardır. Hatta gönüllü olup olmadığı, üyelik aidatları, kamu yararı gözetmesi, vergi muafiyeti, vb. çeşitli kıstaslara bakılarak kuruluşlar sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Ancak genel olarak STK'ları üç sınıfta değerlendirmek mümkündür. Bunlar gönüllülük esasına göre çalışan hayır kurum ve kuruluşları, üyelerine menfaat sağlayan organizasyonlar ve siyasal yapılanmalardır.⁷⁰

Türkiye'de, İngilizcedeki "Non-Governmental Organizations" kavramının tam karşılığı yoktur. Geçmişte, cemiyetler, kulüpler, daha yakın bir tarihte demokratik kitle örgütleri gibi sözcükler sivil alanda faaliyet gösteren bu yapıları tarif etmekte kullanılmıştır. Ancak bugünkü en yaygın kullanım, Sivil Toplum Kuruluşları'dır.

Türkiye'deki mevzuata göre, STK'lar, dernek veya vakıf statüsünde kurulup, kar amacı gütmemek kaydıyla faaliyet gösterebilmektedirler. Mevzuatta, gönüllü örgütlere veya STK'lara doğrudan bir referans yoktur. Türkiye'de sivil toplum, siyasi partileri, vakıfları, dernekleri, sanayi ve ticaret odalarını, meslek örgütlerini, üniversiteleri, sendikaları, farklı platform ve yurttaş girişimlerini içine almaktadır.

STK'ların en belirgin özellikleri, sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmeleri, hükümetlerden, kamu makamlarından ve siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri, kar amacı gütmemeleri ve merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmalarıdır. Toplumdaki belli insan gruplarını veya tüm toplumu ilgilendiren sorun ve konularla ilgili olarak harekete geçmektedirler. Tam bu

⁷⁰ John Casey, **Non-Government Organizations as Policy Actors: The Case of Immigration Policies in Spain**, Departament de Ciencia i de Dret Public Universitat Autònoma de Barcelona, 2001, s. 46.

noktada STK'ların insan hakları, sosyal hizmetler, etik ve dini konular ile sanat, eğitim, bilim ve teknoloji gibi uzmanlık alanlarından, ticaret, sanayi ve ekonomi alanlarına varana dek geniş bir yelpazede bireylerin çıkarlarını kapsayan çok önemli birer aktör olarak değerlendirilmektedir.⁷¹ Başka araçlarla sesini yeterince duyuramayanların sesi olarak hareket etmektedirler. STK'lar, faaliyetlerini sürdürürken, kamuoyundan yararlanmayı ve onu etkilemeyi ihmal etmezler. Bu kuruluşlar kamuoyu oluşturma suretiyle karmaşık ve geniş toplumsal yapıda bireylerin taleplerinin dile getirilmesini ve dikkate alınmasını sağlamaktadır. Kamuoyu oluşturmaları suni veya doğal bir biçimde gelişmektedir. Genellikle kamuoyunu aydınlatmak için yeni bilgiler sunmak veya elverişli ortamlar oluşturarak belirli bir faaliyetin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu maksatla broşür, dergi, kitap, televizyon, ve radyo gibi araçlarla doğrudan doğruya veya kendilerine hizmet eden yayın araçlarını kullanmaktadırlar. Bunun da ötesinde, STK'lar sayısal olarak artıkça, teknolojik gelişmeler paralelinde de iletişim imkan ve kabiliyetlerinin artması onların ulusal sınırların çok ötesinde daha etkin olmalarını ve ilgi alanlarının daha geniş olmasını sağlamaktadır.⁷²

Hükümet Dışı Organizasyonlar deyimi, BM Antlaşmasının hazırlandığı 1945 yılında, yine BM eliyle literatüre girmiştir. BM Antlaşmasının ilk taslağında özel kuruluşlarla işbirliğinden bahsetmekteydi ancak çeşitli grupların yaptığı lobi faaliyetleri sonunda BM'in özel kuruluşlarla ilişkilerinin Antlaşmada yer almasını sağlamasının yanında, ekonomik ve sosyal konularda BM'in rolünü genişleterek Ekonomik ve Sosyal Konseyin (ECOSOC) BM'in temel organlarından biri olması da sağlanmıştır. Ekonomik ve Sosyal Konseyin hükümetler arası olmayan uluslar arası kuruluşlarla ilişkilerini anlatmak için yeni bir terminoloji oluşturulmuştur. BM Antlaşmasının 70. maddesinde "Ekonomik ve Sosyal Konsey, uzman kuruluşların (specialized agencies) temsilcilerinin Konsey görüşmelerine ve Konsey tarafından kurulan komisyonların görüşmelerine oy hakkı olmaksızın katılmaları, kendi temsilcilerinin de uzman kuruluşların görüşmelerine katılmaları için her türlü düzenlemeyi yapabilir" ifadesi yer

⁷¹ Elise Boulding, **Building a Global Civic Culture: Education for an Independent World**, Syracuse University Press, 1990, ss. 80-92.

⁷² John T. Rourke & Mark A. Boyer, **World Politics International Politics On The World Stage**, USA: Dushkin / McGraw-Hill, 2000, s. 130.

almaktadır. 71 inci maddede ise "Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan hükümet dışı kuruluşlara (Non-Governmental Organizations) danışmak için uygun düzenlemeler yapabilmıştır ve böyle düzenlemeler uluslar arası organizasyonlarla ve gerektiğinde, Birleşmiş Milletlerin ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal organizasyonlarla de yapılabilir" denilmektedir. Hükümet Dışı Organizasyonlar terimi ilk kez BM Antlaşmasının 71 inci maddesinde kullanılarak teknik bir BM terimi haline gelmiştir.

Kısaca “Hükümet Dışı Organizasyonlar” terimi, Birleşmiş Milletler Şartında (Madde 71) kullanılan ve insani ve dini değerlerle özdeşleştirilen, hükümetten, BM’den ve ticari sektörlerden bağımsız çalışan bir dizi kar amacı gütmeyen organizasyonu tanımlayan bir terimdir. Fransızca ve İspanyolcadaki karşılığı ONG kısaltması ile ifade edilirken, Amerika’da Özel Gönüllü Organizasyon (PVO) ve Gönüllü Ajans (VOLAG) terimleri de bazen aynı çizgideki organizasyonları tanımlamak için kullanılmaktadır. Küçük maddi imkânlara sahip hükümet dışı organizasyonlar olduğu gibi Londra, Paris veya New York’ta merkezi ve milyonlarca dolarlık yıllık bütçesi bulunan, çok uluslu sağlık veya gıda dağıtım ajanslarına da rastlamak mümkündür.

Bugün üzerinde uzlaşmaya varılmış bir Hükümet Dışı Organizasyon tanımı yoktur. Birbirinden farklı pek çok yapı Hükümet Dışı Organizasyon olarak adlandırılmaktadır. Buna rağmen bazı ayırt edici niteliklerden söz edilebilir. Öncelikle Hükümet Dışı Organizasyonun bir hükümetin doğrudan kontrolünden bağımsız olması gerekir. Ayrıca Hükümet Dışı Organizasyonu diğer yapılardan ayıran üç temel özellik, organizasyonlar siyasi bir parti olarak kurulmamış olması, kar amacı gütmemesi, siddet içeren eylemlere başvuran illegal bir grup olmamasıdır.

BM’in Hükümet Dışı Organizasyonlarla ilişkisi ilk kez BM Şartı’nın yukarıda sözü edilen 71. maddesinde yer almıştır. Ancak daha geniş kapsamlı düzenlemeye ihtiyaç olduğundan 27 Şubat 1950’de Hükümet Dışı Organizasyonların Ekonomik ve Sosyal Konseye akreditasyonunu düzenleyen 288 X (B) sayılı karar alınmıştır. Ancak; 60’lı yıllardan itibaren, Hükümet Dışı Organizasyonların katılımındaki artış gözle

görölür hale gelirken; aynı zamanda, giderek tartışmalı ve Soğuk Savaş politikalarıyla iç içe geçmiş bir biçime bürünmüştür. Bu dönemde CIA'nın bazı STK'ları kendi bilgileri olmaksızın finanse ettiği ortaya çıkınca, Hükümet Dışı Organizasyonlara karşı duyulan şüphe iyice artmıştır. Bunun üzerine ECOSOC'da tartışmalar sonucu Hükümet Dışı Organizasyonların akreditasyonu hakkında kurulan komitenin 1296 sayılı kararı ortaya çıkmıştır.

1296 sayılı karar, Hükümet Dışı Organizasyonların danışman statüsüne ilişkin, akredite Hükümet Dışı Organizasyonların hükümetlerden aldıkları yardımlarla ilgili detayları da içeren düzenli raporların istenmesi bir dizi yeni prosedür ve akreditasyonun geri çekilmesine ilişkin kurallar gibi ufak değişiklikler getirmiştir.

Hükümet Dışı Organizasyonların yönetime katılımındaki artış iyice belirgin hale gelmiştir. İnsan hakları alanında faaliyet gösteren STK'lar, Tahran'da 1968 yılında düzenlenen Uluslar arası insan Hakları Konferansında yer almıştır. 1972'de Stockholm'deki Çevre konusundaki konferans ise BM-Sivil Toplum ilişkisi açısından en az 20 yıl sonra Rio'da gerçekleştirilecek emsali kadar önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Aynı zamanda 1979–80 yıllarında Kamboçya'da, 1980-84'de Etiyopya'da yaşanan krizlerde STK'lar operasyonel kuruluşlar olarak ön plana çıkmıştır.

1990'lara gelindiğinde artık STK'ların artışında ve üstlendikleri rollerde bir patlamaya şahit olunmuştur. BM Genel Sekreteri Boutros-Gali 1994 yılında " Hükümet Dışı Organizasyonların uluslar arası hayatın tam katılımcılar olarak görüldüğünü" söylemiştir.

1995 yılında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansındaki konuşmaların üçte biri Hükümet Dışı Organizasyonlar tarafından yapılmıştır.

İngilizcede "civil" sözcüğü mevcut sosyal, siyasi ve hukuki sistemi simgelemektedir. Bu sistemde değiştirmek istenen unsurlar olabilmektedir. Ancak, sivil toplumcu bir yaklaşım bu değişimi sistem içinde, oyunun kurallarına göre yapmayı

içermektedir. Başka bir deyimle sivil toplum organizasyonları siyasi ve hukuki sistemin çok önemli bir parçasıdır. Bu arada çok uluslu şirketler de STK'lar vasıtasıyla topluma dönük faaliyetlerini her geçen gün artırmaktadırlar. Sponsorluklar, sosyal girişimcilik, kurumsal vatandaşlık v.b. derken STK'lar kurarak piyasaları yönlendirmektedirler⁷³. Böylece piyasa oyuncusu olarak söylemek istedikleri hususları STK'lar vasıtasıyla söylettirmektedirler. Bu nedenle STK'ların etki alanları dendiğinde siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal boyutların her birinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ancak her STK'nın etki alanının bu denli kapsamlı olduğunu düşünmek doğru değildir. Bu bağlamda etki sahası kapsamlı olan STK'lar olabileceği gibi bu kadar geniş olmayanlar da mevcuttur. Ancak bunların arasında bazı STK'lar etkin olarak nitelendirilmiştir ki, bunlar bir etkin STK olarak sonraki kısımda ele alınmıştır.

Türkiye'de son on yıl zarfında STK'ların hem toplumdaki saygınlıkları, hem de siyasal yetkililer nezdindeki güvenilirliklerinde önemli artışlar söz konusu olmuştur⁷⁴. Rio (Çevre), İstanbul (Habitat II) ve Pekin (Kadın) zirvelerine olan katılım da, özellikle devlet ve hükümet başkanlarının STK'lara bakışları üzerinde etkili olmuştur. Siyasal otoritelerin STK'lara ilişkin düşüncelerindeki bu değişme, kolluk kuvvetlerinin özellikle yardım organizasyonu niteliğindeki kuruluşlara karşı tavrında değişikliğe neden olmuştur. Toplumda uyanan destek duygusu siyasal hoşgörüdeki artışla birleştiğinde belirgin bir dışsalılık üreterek, genelde STK'lara yaklaşımı değiştiren bir etkide bulunmuştur. Bununla birlikte, ne genel olarak toplumda, ne de siyasal otoriteler arasında, özellikle siyasal sistem ve rejimde değişikliği savunan ve bu amaçla siyasal iktidarı değiştirmek için zorlamaya çalışan gönüllü kuruluşlara karşı aynı hoşgörü ve sempatinin bulunmamaktadır.

Dünyada durum böyleyken, Türkiye'de sivil toplumun durumu kısaca incelendiğinde ise; Türkiye'nin Doğu ve Batı medeniyetlerinin ortasında kolonize

⁷³ Meral Tamer, "Çok Uluslu Şirketler STK Kurarsa", <http://www.milliyet.com/2004/11/07/yazar/tamer.html>, 7 Kasım 2004.

⁷⁴ _____, "Avrupa Birliği STK Raporu", http://www.cevko.org.tr/surdur/rapor_turk/5%20-%20yonetisim, 12 Mart 2004.

olmamış ve bürokrasi mirasına sahip çok az sayıdaki ülkeden biri olduğu görülmektedir. Ancak, bu Türkiye'nin güçlü bir sivil topluma sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Osmanlı İmparatorluğundan devir alınan güçlü bürokratik devlet kültürü, Türkiye'de sivil toplumun önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. 1923'de Cumhuriyet'in ilanından sonra ise ancak 1946'dan itibaren tek partili düzen terk edilmiş ve sivil inisiyatif ortaya çıkmaya başlamıştır.

1950 ile 1980 arasındaki dönemde Türkiye'de birçok ayaklanma ve iç karışıklık görülmüş ve bu dönemde üç tane askeri darbe yaşanmıştır. 1960 darbesinden sonraki anayasa özgür düşünce ve örgütlenmeyi serbest bırakmış, bunun sonucu olarak bu dönemde birçok sivil örgütlenme görülmüştür. Ancak 1971 ve 1980 darbelerinden sonra güçlü merkezi devlet anlayışı benimsenmiş ve sivil inisiyatifin ortaya çıkması engellenmiştir. Özellikle 1980 darbesi insanları depolitize etmiştir. Uzun süre herhangi bir sivil örgütlenmenin doğmasına izin verilmemiştir.

Ancak 1980 sonrası dönemde, tüm dünyada sivil toplum ve hükümet dışı organizasyonlar kavramlarının öneminin artması, Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefine ulaşmak için sivil toplumun gerekliliğini anlaması ve AB'nin gerek siyasi gerekse finansal yaptırımları sayesinde, Türkiye'de de sivil örgütlenmeler önem kazanmış ve sayıları gün geçtikçe artmıştır⁷⁵. Özellikle de Helsinki kararları hem Türkiye'deki hem de AB'deki kamuoyunu doğrudan harekete geçiren bir nitelik taşımaktadır, çünkü 1999'dan sonra sadece hükümetler değil, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen veya desteklemeyen birçok toplumsal grup veya örgüt görüşlerini daha açık ve daha güçlü bir şekilde savunmaya başlamıştır⁷⁶.

Türkiye'deki STK'lar 1998 yılı itibarıyla incelendiğinde dernekler şeklinde organizasyonlaşmanın ezici biçimde hâkim olduğu görülmektedir (Tablo 1).

⁷⁵ Şebnem Gündem, **The NGOs as Policy Actors: The Case of TUSIAD with Regard to Turkey's EU Membership**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTÜ, Ankara, 2004, s. 71.

⁷⁶ Mehmet Uğur, **a.g.e.**, s.310.

STK Tipleri ve İllere Göre Dağılımı

Kurum tipi	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer	Türkiye	%
DERNEK	9588	5502	2685	42949	60724	93,7
VAKIF	860	493	132	936	2421	3,7
BİREY GİRİŞİMİ	32	8	8	13	61	0,1
TOPLAM	10480	6003	2825	43898	63206	97,5

Tablo 1

Kaynak: Aydın Gönel, **Önde Gelen STK’lar-Araştırma Raporu**, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.21.

Türkiye’de örgütlü STK’lar genel gruplar halinde incelendiğinde Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) , Ege Sanayici ve İş Adamları Derneği (ESİAD) gibi iş dünyasının lobi organizasyonları ile Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) gibi dernekler; Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Açık Toplum Enstitüsü, Arı Hareketi v.b. oluşumlar, Türk-İş, Hak-İş, Kesk gibi kitle organizasyonları ve son olarak dinsel ve etnik tabanlı organizasyonlar görülmektedir.

İş dünyası örgütlenmeleri, STK tanımına en uzak olup, kamuoyuna en çok sunulanlar arasında yer almaktadır. Kendi meslek gruplarının çıkarlarını korumanın yanı sıra siyaset de yapmaktadırlar. Siyasi iktidar da, ekonominin gücünü ve kendi kaderini elinde tutan bu örgütlerden başkasını sivil toplum olarak görmemekte ya da görmek istememektedir⁷⁷. Bunun yanında yine dernek olarak kurulan ÇYDD gibi örgütlenmeler ise STK tanımına en çok uyan organizasyonları oluşturmaktadır. ÇYDD oldukça küçük ama halka yayılmış bağışlarla büyük işler başarmıştır. Kendilerine gelen bağışları belli ilkelerle kabul etmektedirler. Kamunun önemini bilmekte ve onunla da birlikte çalışmaktadırlar. Bazı kadın dernekleri de bu kategoride yer almaktadırlar.

⁷⁷ _____, **Milliyet Gazetesi**, 30 Temmuz 2005.

İkinci grup olan TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı), Açık Toplum Enstitüsü, ARI Hareketi v.b. Avrupa Birliği ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile ilişkilendirilerek, tartışmalarda en çok adı geçen örgütlerdir. Profesyonel, dışa ya da büyük sermayeye dayalı bulunmaktadır. Avrupa'da devletten yardımla yaşayan, Ortadoğu'da vb. cirit atan yabancı STK'lar da bu gruba katılabilir. Son zamanlarda çevre yerine kadın, çocuk, mahkûm konusunda gerçekten gönüllü çalışanlar olduğu gibi, sadece fonları kullanmak için kurulanlar da sıkça görülmektedir. Birçok doğa ve/veya çevre organizasyonu de artık fon bağımlısı ve profesyonellerden oluşmakta ve gönüllüler gittikçe azınlıkta kalmaktadır.

Türk-İş, Hak-İş ve Kesk (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu) gibi kitle organizasyonları ise sivil toplumun emekçi kısmını temsil ediyor görünmekte, ama özellikle işçi sendikaları, gelir fazlasına sahip oldukları halde üye eğitimleri, üye tabanlarının yaygınlaşması, kamuda işyerinin olası satışına karşı alternatif çözümler, işletme yönetimi kurgusu v.b. üzerinde çalışmayıp mal mülk idaresine yönelmektedirler⁷⁸.

Dinsel ve etnik tabanlı organizasyonlar da kendi dar çıkarları için çalıştıklarından STK olarak kabul edilse bile, STK'nın bütün özelliklerini taşımamaktadırlar. Çoğunlukla, hem siyasi hem de dış güdülemeye en açık olanlar bu gruplardır.

Görüldüğü üzere STK'ları "faydalı" ya da "faydasız" diye sınıflandırmak veya STK'ları külliyen eleştirmek doğru değildir. James Madison toplumda bölünmeler, hizipleşmeler bireysel özgürlükler açısından STK'ların oksijen olduğunu savunmakta ve şöyle devam etmektedir, “Onları ortadan kaldırmayı savunmak, sırf yangına neden oluyor diye oksijeni yasaklamaya benzer. O zaman da nefes alamazsınız. STK'lar da bu anlamda siyaset için ‘oksijen’ gibiler. Nefes almaya da, yangına da yol açabiliyorlar”⁷⁹.

⁷⁸ _____, **Milliyet Gazetesi**, 30 Temmuz 2005.

⁷⁹ Anthony Giddens, **Modernliği Anlamlandırmak**, Çev. Murat Sağlam ve Serhat Uyrukulak, İstanbul, 2002, Alfa Yayınları, s.179.

Temsiliyet krizine deva olmaya çalışırken, bu krizi derinleştirebiliyorlar. Ancak külliyen eleştirilmeleri yanlıştır, çünkü, çoğunun aynı zamanda siyasetin içinde bulunduğu darlığı aşma çabası içinde olduğu da değerlendirilmelidir.

STK'ları eleştirirken, dış yardım alırken ne denli bağımsızlıklarını kaybettikleri ve toplumsal yararları kendi varlıklarını muhafaza etmek arasındaki dengeyi nasıl kurdukları hususlarına bakmak da gerekmektedir. Oksijeni yasaklamak yerine, yangına yol açan diğer etmenleri bularak yangını önlemenin STK'lar ve kriz yönetimi açısından da daha faydalıdır.

II.1.1. STK'lar ve Devlet İlişkisi

Türk siyasal hayatında devletin, sivil toplum kuruluşlarına bakış açısında bir tutarlık izlemediği, ekonomik ve siyasal gelişme, hatta küçük değişimlere göre bu örgütlere yaklaştığı veya uzaklaştığı görülmektedir. Özel girişimin ekonomideki ağırlığı arttıkça; hem devletin hem halkın sivil toplum kuruluşlarına bakış açısında değişimlerin oluşu görülmektedir. Pek çok durumda STK'lar resmi makamlar için birer destekçi / çözüm ortağı aynı zamanda bir engel olabilir. Bir STK, devlet kuruluşlarının proje veya uygulamalarını eleştirebileceği gibi, aynı zamanda resmi makamlara danışmanlık yapabilir, tamamlayıcı hizmet sunabilir. Devlet ile birlikte, ortaklaşa veya onun adına proje yürütebilir, resmi sübvansiyon, vergi avantajı ve desteklerden yararlanabilmektedir.⁸⁰ En önemlisi, STK'lar bugün artık uluslararası politika'yı etkileyebilen ve süreklilik gösteren birer aktör olmuşlardır.⁸¹ Özellikle , arabuluculuk ve küresel yönetim konularında, her ne kadar hissettirilmeden yapılmaya çalışılsa da, bir artış söz konusudur.⁸² Bir çok konuda olduğu gibi, uluslararası alanda da, STK'ların çok önemli etkileri olduğu artık gizlenemeyecek boyuttadır.⁸³

⁸⁰ Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005, s.95.

⁸¹ John T. Rourke&Mark A.Boyer, **World Politics International Politics On The World Stage**, USA Dushkin, 2000, McGraw-Hill, s. 27.

⁸² Thomas Weiss, & Leon G.Gordenker, "NGO Participation in International Policy Process" **NGOs, the UN, and Global Governance**, London: Lynne Rienne Publishers, 1995, s. 209.

⁸³ Seamus Cleary, **The Role of NGO's Under Authoritarian Political Systems**, Great Britain and America, 1997, Macmillan Pres Ltd., ss.1-13.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bugüne kadar sivil toplum örgütlenmelerinin karşısında durması⁸⁴ yine devletin kendisini etnik bölünmelere karşı korunması nedeniyle esas alınmıştır. Ancak bugün sivil örgütlenmeyi teşvik etmesinin nedenlerinden biri de AB gibi dış faktörlerden kaynaklanmaktadır. Uluslar arası kuruluşlardan diğer devletlerden ve bazı özel kaynaklardan temin edilen fonların kullanımı sivil örgütler şartına bağlanması, devletin sivil toplum kuruluşlarını kurulmasını teşvik etmesine ve olumlu bakmasına sebep olmuştur. Devlet ve STK ilişkilerine genel olarak bakıldığında olumlu ve olumsuz bazı yönler göze çarpmaktadır. Olumlu yönler;⁸⁵

- STK'ların politika oluşturulma ve uygulamalarında kolaylık.
- Uzmanlık isteyen araştırma olanaklarına giriş.
- Hükümet hizmetlerinin iyileştirilmesine olanak bulunması.
- Yeni teknolojilere giriş kolaylığı.

Olumsuz yönler ise;

- STK üzerinde daha fazla devlet kontrolü,
- STK içinde bürokrasinin artması,
- STK programlarının dar alanda kalması,
- STK tabanında saygınlık azalması,
- Mevcut toplumsal ve politik durmun değerlendirilmesi,
- STK'ların başarılarını devletin kendine mal etmesi.

Devlet ve STK ilişkileri incelendiğinde düşmanca, patronluk, ilgisiz devlet ve yönetim olmak üzere dört çeşit ilişki görülmektedir⁸⁶.

Devlet STK'ları engellemeye yasaklamaya çalışır devamlı pürüzler çıkarırsa, bu ilişki düşmanca bir ilişki olarak adlandırılmaktadır.

⁸⁴ Servan Adar Avşar, **Civil Society and Democratization (The Case of Turkey)**, Ankara: Atılım University, 2001, s. 6.

⁸⁵ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi-Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.104.

⁸⁶ Orhan Silier v.d., **Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001, s.13.

Şayet devlet bazı STK'ları kuruyor ve onları finanse etmekteyse, patronluk ilişkisinden söz edilmektedir.

Yine devletin STK'ları özgür bıraktığı ama onlarla ilgilenmediği durumlar da olabilir. Bu durumda devlet STK'ları desteklememektedir, ancak engel de çıkartmamaktadır. Bu durumda ilgisiz devlet ilişkisi olarak adlandırılmaktadır.

Dördüncü ilişki yönetim ilişkisidir. Yönetişim kavramı, toplumsal sorunların çözümünde ve yasaların uygulanmasında sivil toplum kuruluşları ile kamu yöneticilerinin işbirliği halinde hareket ettikleri bir ortamı tanımlamaktadır. Bu ortamda iletişim ve uzlaşmaya dayanmalıdır. Bu nedenle yönetim ilişkisi içerisinde bulunan STK'lar ve kamu yöneticiler tarafından iki yönlü simetrik iletişim modeli⁸⁷ benimsenmelidir.

Her ne kadar çoğulcu yapı içerisinde yer alması gerektiği savunulan STK'ların demokratik süreci, daha bilgili ve becerikli bir azınlığın Hükümetlerin ajandasında sessiz çoğunluğun aleyhine değişiklik yapmasını sağlayarak sekteye uğratabileceği düşünülse de,⁸⁸ STK ve devletlerin⁸⁹ yönetime doğru evrimleşeceğini de hatırdan çıkarmamak gerekir.⁹⁰ Sonuçta çoğulcu toplumsal yapı, farklı çıkar veya ilgi alanları olan bireylerin gruplaşarak kendilerini temsil edebilmelerinin doğal sayıldığı ve böylece yasama sürecine katılımı sağlanarak, bu bireylerin siyasal sistemin içerisinde yer almasını gerektirmektedir. Devlet ise, bu bağlamda tüm aktörlerin ilgi alanını düzenleyebilen ve olası tehlikelere karşı koruyan bir rol üstlenmelidir.⁹¹

⁸⁷ Ahmet Bülent Göksel, a.g.e., s.18.

⁸⁸ Martin J.Smith, **Pluralism, Reformed Pluralism and Neopluralism: The Role of Pressure Groups in Policy-Making**, Political Studies 38 (2), 1990, ss. 302-322.

⁸⁹ Martin Gillian Sorensen, **The Roles a 'Civil Society' Can Play in International Dispute Resolution**, Negotiating Journal, Plenum Publishing Corporation, New York, 2002, s. 355.

⁹⁰ A. Matthew Cahn&Stella Thedoulou(edt), **The Players: Institutional and Noninstitutional Actors in the Policy Process**, Public Policy:The Essential Readings, Prentice Hall, New Jersey, 1995, ss.201-209.

⁹¹ Robert Dahl, **Who Governs? Democracy and Power in an American City**, New Haven: Yale University Press, 1961, ss. 3-33.

STK ve devletin yönetim anlayışı içerisinde birlikte hareket etmesinden elde edilebilecek sayısız fayda vardır: Kimi sanayi kuruluşlarında olduğu gibi bilgi ve deneyimden yararlanmak; ilgili alanda uluslar arası standartlara sahip olmak; bazı insan hakları kuruluşlarında ve çevreci kuruluşlarda örnekleri görüldüğü gibi, belirli etkinliklerde uluslar arası bir desteği arkasında hissetmek; kimi sendikaların yapmaya çalıştığı gibi, ilgili alanlarda güçleri birleştirip uluslar arası / bölgesel organizasyonlaşmayı sağlamak; birçok STK’ da görüldüğü üzere, uluslar arası topluluğun bir parçası olmak; bazı kuruluşlar için kimi sorunların çözümünde uluslar arası STK’nın itibarından yararlanmak; bazı kültür kuruluşlarında, yabancı ülkelerle dostluk kuruluşlarında ve öğrenci derneklerinde olduğu gibi, farklı kültürler arasındaki kopuklukları ve ön yargıları ortadan kaldırmak ve son olarak, yurtdışı STK’ların geniş mali olanaklarını somut projelere kanalize etmek olarak sıralanabilir. STK’ların lobi kampanyalarının CLONG* aracılığıyla AB politikaları üzerindeki olumlu etkileri gözlenmiştir. ABD’nin karşıtlığına rağmen Sandinist Nikaragua ve Küba ile yapılan işbirliği anlaşmaları ve Güney Afrika’daki ırkçı rejime yaptırım uygulanması bu lobi kampanyalarının bir örneğidir.⁹² Ancak bu etkinin doğurduğu olumsuzluklar da olmuştur. Hükümetlerin açıkça yapamadığı bazı şeyleri STK’lar vasıtasıyla gizlice yapmaya çalıştığı varsayımın doğurduğu şüphecî yaklaşım, bunlardan biridir. STK’ların güçlü halk desteğini oluşturmamalarındaki en önemli sebeplerinden biri budur.

II.1.2. STK’lar ve Avrupa Birliği

Sivil toplum, AB’yi oluşturan yasal belgeler, politikalar, yasal çerçeve ve kurumsal yapının tamamı olan Müktesebat’ın da (Acquis Communautaire) çok önemli bir unsurdur. Müktesebat, özellikle de sosyal politika ve istihdam başlığı, Topluluk hükümlerinin uygulanması için gerekli yapılar arasında, sosyal ortaklarla, sivil toplumu oluşturan ve sosyal güvenlik, kadın ve erkeklere eşit fırsatlar, yoksullukla mücadele ve ırkçılıkla savaş gibi konularda etkin bir biçimde çalışan sivil toplum kuruluşlarına ve

* 1978 yılında az sayıda STK temsil sorununu aşmak amacıyla federatif bir yapı oluşturmaya karar verdi. Böylece STK’ların İrtibat Komitesi CLONG ortaya çıktı; bu kısaltma Fransızca “STK’lar İrtibat Komitesi”nin baş harflerinden oluşmaktadır.

⁹² Philippe De Braconier, **Avrupa’da Sivil Toplum ve Avrupa Kurumları ile İlişkiler**, [yby], s.5.

aktörlere yer vermektedir ⁹³.

Avrupa’da örgütlü sivil toplum, sosyal refah örgütlerini, profesyonel meslek odalarını, sendikaları, işveren örgütlerini ve pek çoğu Avrupa düzeyinde örgütlenmiş ajansları içeren çok geniş bir yelpazedeki kar amacı gütmeyen STK’ları ve ajansı kapsamaktadır. Günlük yaşantının bir parçası olarak, çoğu kez sosyal ortaklarla sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkilerde, dayanışma ve işbirliğinde kendini göstermektedir. Bu işbirliği, en geniş anlamıyla, yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde gerçekleşmektedir.

Bu kuruluşlar, sosyal refah için çalışan STK’lardan, derneklere mühendis odalarından, satranç oyuncular kulüplerine; sendikalardan, işveren örgütlerine; üniversitelerden insani yardım kuruluşlarına; insan hakları savunucularından, sanayici lobilerine kadar uzanan çok sayıda örgütü kapsamaktadır. Örgütlü sivil toplum, işsizlik, ayrımcılık, yoksulluk ve yabancı düşmanlığıyla mücadele, çevre, ticaret, kalkınma, sosyal refah, insan hakları ve gelişmekte olan ülkelere yardım gibi konularda, vatandaşların görüş ve isteklerine tercüman olmaktadır. Kısa ve uzun vadeli kampanyalarla ve çeşitli etkinliklerle davasını gündeme getirmektedir.

Avrupa Komisyonu, birçok bürokratik yapıdan farklı olarak, STK’larla ilişkilerini geliştirmeye, Avrupa bütünleşmesinin başından itibaren özen göstermektedir. Özellikle, Avrupa çapında örgütlenen kuruluşlarla sıkı bir işbirliğine girmiş ve bu işbirliğini, son 20 yıldır giderek artırmaktadır.

Avrupa bütünleşmesi, Avrupa vatandaşlarının aktif ve sorumlu katılımı olmaksızın hayata geçirilememektedir. Bütünleşme süreciyle, Topluluk içinde de, ulus-devletin rolü, giderek daha göreceli hale gelmektedir. Bireyler, ulus-devletin egemenliğe ilişkin geleneksel iddiaların artık toplumsal gerçekliği yansıtmadığını

⁹³ _____, “Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf> , 23 Ekim 2005.

düşünmektedir. Bugün, istihdam ve çevre sorunları, refah ve sosyal adalet meseleleri, sadece ulusal düzeyde çözümlenebilir sorunlar olmaktan çıkmış ve bu da Avrupa'da STK'ları bir ihtiyaç haline getirmektedir⁹⁴.

Avrupa'da soğuk savaş düzeninin tasfiye olduğu 1989-90 yıllarıyla beraber Batı demokrasilerinde ideolojilerin silikleştiği bir dönem başlamış, sol-sağ kutuplaşmasının öneminin zayıflaması, siyasi gündemde STK'ların etki alanını genişletmiştir. İnsan hakları ve ekolojik sorunlar gibi alanlarda sivil toplumun siyasi aktör olarak oynadığı rol belirginleşmiş, tüm bu gelişmelerin paralelinde, işçi sendikaları, işveren organizasyonları ve devlet arasındaki ilişkiler de yeni bir aşamaya doğru ilerlemiştir. Birçok Avrupa ülkesinde, bu kuruluşların artık birer STK olmanın ötesinde resmi karar alma sürecinin bir parçası konumuna doğru mesafe kat ettikleri görülmektedir. Bunun da ötesinde, Avrupa toplumlarının temelini oluşturan özel sektör, tüm üretim ve istihdam gücüyle, devlet ile doğrudan etkileşim içerisine giren STK'lar, demokratik kararların bundan etkilenecek kesimlerle istişare içinde alınması anlayışına öncü olmaktadır. 21. Yüzyıla girerken ise, teknolojik gelişmeler, internet, e-devlet ve e-demokrasi gibi yenilikler ve artan coğrafi hareketlilik ile birlikte bilgi toplumu çağı başlamaktadır. Sivil toplum, artık çağdaş uygarlığın temelini oluşturan bir çerçevede gelişmesini sürdürmektedir. Yasal mevzuat ortamı, toplumsal bilinç, siyaset dünyası ile karşılıklı etkileşim, siyasi saydamlık, iletişim ve organizasyonlaşma kolaylıkları gibi farklı boyutlarda, uygarlığın demokrasi serüveninde yepyeni bir çağ başlatmıştır.⁹⁵ STK'ların öncülüğünde tesis edilebilecek yeni iletişim kanalları sayesinde var olan sorunların aşılması farklı anlayışlar sayesinde mümkün görünmektedir. Fizikçi Albert Einstein dediği gibi “ Var olan sorunları var olan düşünce biçimi ile çözemezsiniz. Var olan sorunlar var olan düşünce biçiminin bir sonucudur”.

AB, hem üye ülkelerde, hem de aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmaya özen göstermektedir. AB'nin icra organı Avrupa

⁹⁴ _____, “Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf> , 23 Ekim 2005.

⁹⁵ Bahadır Kaleağası, “Devlet-Sivil Toplum İlişkisi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=99543>, 20 Aralık 2003.

Komisyonu'nun 1980'li yılların sonundan itibaren Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarına sağladığı mali yardımlar, sivil toplumun gelişimi sürecine katkıda bulunmaktadır.

Gelecekte, demokratikleşme, insan hakları ve sivil toplumu destekleme alanlarındaki projeler için daha sistematik ve geniş çaplı bir biçimde yardım sağlanması beklenmektedir. Böylelikle, sivil toplum kuruluşlarının, ulusal ve uluslararası düzeydeki etkinliklerini ve etkilerini artırmasına katkıda bulunulacaktır. Bu da doğal olarak STK'ların kriz iletişiminde mevcut önemli rolünü daha da önemli hale getirecektir. Ayrıca, bu kuruluşların, toplumun taleplerini daha güçlü ve doğru bir şekilde yansıtmaları, girişimlerinden sonuç almaları mümkün hale gelecektir.

Adaylık statüsü 1999 Aralık ayında Helsinki Avrupa Birliği Konseyi'nce kabul edilen ve AB ile uyum hazırlıkları için kolları sıvayan Türkiye'nin penceresinden, sivil toplum ve AB ile ilişkileri ele alındığında, Türkiye'de de, sivil toplumun çeşitli konularda sesini yükselttiği ve rolünün giderek arttığı izlenmektedir. Yeni yeni güçlenen sivil toplumu, Avrupa ile bütünleşme sürecinde önemli görevler beklendiği değerlendirilmektedir. AB'de olduğu gibi, Türkiye'de de sivil toplum, yönetimde, yeni açılımların, işbirliklerinin, sorumluluk paylaşımının, şeffaflığın; toplumda ise uzlaşmanın motoru olmaya adaydır.

Helsinki sonrası dönemde, bir aday ülke olarak Türkiye'de örgütlü sivil toplumun AB'ye uyum sürecine aktif katılımının sağlanması daha çok önem kazanmıştır. Bu konu Katılım Ortaklığı'nda da vurgulanarak, Türkiye'nin, kısa vadeli önceliklerden biri olarak, toplanma ve dernek kurmaya ilişkin yasal ve anayasal garantileri güçlendirmesi ve sivil toplumun gelişimini teşvik etmesi önerilmiştir.

AB'ye uyum süreci Türkiye'de sivil toplumsal gelişmenin de önünü açmakta; soğuk savaş mantığı ile kurgulanmış olan mevzuat değişmekte, dernekler ve vakıflar kanunları, Medeni Kanun'daki ilgili maddeler, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik yasal düzenlemeler ile giderek çağdaş demokrasi standartlarına yaklaşılmakta olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu'nun, Avrupa Birliğiyle aday üyelik sürecinde müzakereci olarak yer almak istediğini söylemesi⁹⁶ Türkiye'de STK'ların yönetim anlayışına hazır olduğunu ve STK'lara biçilen rolünü göstermesi açısından önemli örneklerden biridir. Devletin de söylemlerinde STK'lara biçtiği rol devlet bakanı ve başbakan yardımcısı Doç. Dr. Abdülatif Şener'in 2004 Türkiye İktisat Kongresi kapanış konuşması ve sonuç bildirgesinden anlaşılmaktadır⁹⁷:

“Ülkemizin bu en önemli ve kapsamlı projesinin elbirliğiyle hayata geçirilmesi için, sivil toplum kuruluşlarının (STK) kamu kesimi ile daha iyi ve güçlü işbirlikleri oluşturmaları gerekmektedir. STK'lar, öncelikle, AB üyeliği ve getirileri ile üyelik sürecindeki dönüşümlere ilişkin olarak Türk kamuoyunun bilgilendirilmesine ve AB kamuoylarındaki Türkiye imajının iyileştirilmesine yönelik faaliyetler hususunda öncü bir rol oynamalıdır. Bu kapsamda, STK'ların uluslar arası ilişkilere önem vermesi gerekmektedir.”

Başbakanın, AB süreci ile ilgili yapmış olduğu açıklamada da aynı vurgu yapılmaktadır⁹⁸ :”Bundan önce nasıl iktidar-muhalefet el ele verdiysek, sivil toplum örgütleriyle bu süreç aşıldıysa, bundan sonraki süreci de aynı dayanışma içerisinde aşacağız.”

Her ne kadar devlet bu söylemde yönetim ve STK'ların rolüne vurgu yapmışsa da, aynı söylem içerisinde STK'ların görev alanını Türkiye'nin ikinci ülkelerdeki imajı ve Türk kamuoyunun bilgilendirilmesi olarak sınırlandırmıştır. Yani Türkiye'de STK'lar ve Devlet kısmen“İlgisiz” , kısmen “Yönetişim” ilişkisi içerisinde. Ancak buna rağmen devletin STK'ların önemli birer aktör olduğunu kabullenmiş olması ve iş

⁹⁶ _____, “AB Müzakerecesi Olmak İstiyoruz”, <http://www.milliyet.com/2004/10/24/ekonomi/axeko02.html> , 24 Ekim 2004.

⁹⁷ Abdülatif Şener, “2004 Türkiye İktisat Kongresi Kapanış Konuşması”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2004/05/tik/senera.pdf> , 9 Mayıs 2004.

⁹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2005, s.11.

birliğine hazır olması gelecekte bu ilişkinin tam bir yönetim ilişkisine döneceği konusunda umut vermektedir. 90'ların sonunda liberalizm, hümanizm ve çoğulculuğa ait değerlerin benimsendiğine dikkat çeken ABD kaynaklı bir diğer görüş, artık neredeyse hoşlanılmayan bir unsur haline gelen devlet gücü, gönüllü olarak sınırlandırıldığını, ulusal hükümetler, özellikle AB seviyesinde hükümet dışı ve hükümet üstü kurumlarla artan ölçüde fikir ve görev paylaşımı yaptığını, insan hakları meselesinin dış politikanın esası haline geldiğini savunmaktadır⁹⁹. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının ARALIK 2004 tarihli “STK’ların katkılarıyla AB müzakere süreci kısılacaktır”¹⁰⁰ açıklaması da bu görüşle örtüşmektedir.

Türk kamuoyunun STK’lara bakış açısında da, 1999 yılında meydana gelen depremden sonra önemli bir değişiklik olmuştur. Bürokrasiye olan güvenin azaldığı noktalarda, STK’lara olan güven artmaktadır.¹⁰¹ Bunun bir sonucu olarak depremden hemen sonra bir taraftan organize olmaya çalışan bürokrasi, diğer yandan depremzedelere yardıma çoktan başlamış olan STK’ların görüntüsü kaçınılmaz olarak bu önermeyi doğrulamıştır.

II.1.3. Etkin STK

STK’ların etkin olabilmesi için öncelikle uluslar arası düzeyde, çözüme dönük kriz iletişim stratejileri üretebilecek kabiliyette olması gerekmektedir. Bir STK’nın kriz iletişim stratejilerini üretebilmesi için ise, ikinci bölümde detaylarıyla anlatılan özelliklere sahip bir Lider’e, bir halkla ilişkiler modeline ve kriz yönetimi becerisine sahip olması gerekmektedir.

Bir STK’nın etkin olabilmesinin diğer bir koşulu ise, dış çevresiyle iletişim kanallarının açık olması ve yurtdışı STK’lar ile yüksek oranda bağlantısı olmasıdır¹⁰². Etkin STK kavramı içerisinde değerlendirilen STK’ların yurtdışı ilişkilerini biraz daha

⁹⁹ Morton Abramowitz, **Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Çev.:F.Çakır ve N.Uslu, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, ss.106-107.

¹⁰⁰ Başbakanın 25.12.2004 tarihinde Kanal D Ana Haber Bülteninde yaptığı açıklama.

¹⁰¹ John Clark, **Democratizing Development**, London: Earthscan Publications 1991, ss. 52-74.

¹⁰² Aydın Gönel, **Önde Gelen STK’lar-Araştırma Raporu**, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.32.

incelemek gerekirse; akla hangi tür veya biçimde bir ilişkinin varlığı bir STK'nın yurtdışı ilişkisine işaret etmektedir sorusu gelmektedir. Bu sorunun cevabı ise, yurtdışı bağlantısı olan kuruluşlar ya yurtdışı bir STK'ya üyelik veya temsilcilik bağı ile bağlı olan ya da yurtdışı bir STK ile bir projede iş birliği yapan kuruluşlar¹⁰³ olarak verilebilir. Bu etkinlik ortak bir etkinlik düzenleme olabileceği gibi, mali bir destek alma ile de sınırlı kalabilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, daha etkin ve az etkin STK'lar birbirlerinden en çok yayın çıkarma, bilgisayar donanımına sahip olma ve bir yurtdışı ilişkisi olma noktasında farklılaşmaktadırlar. Hükümet Dışı Organizasyonlara; birden fazla ülkede faaliyet göstermeleri, değişik ülkelere üyelerinin bulunması uluslararası bir nitelik kazandırmaktadır. Bu organizasyonlar uluslararası ilişkilerde büyük devletler, Birleşmiş Milletler (UN), Avrupa Birliği (EU), Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) v.b. uluslararası kuruluşlar ile çok uluslu şirketler gibi rol almakta yakın işbirliği yapmakta ve etkili olmaktadır¹⁰⁴.

Bugünün uluslar arası politikasında sivil toplum kuruluşlarının oluşturdukları ağ'lar, her zamankinden daha fazla rol oynamaktadır¹⁰⁵. Zaman zaman devletlerin çözemediği sorunların STK'larca gündeme getirildiği görülmektedir. Uluslar arası siyasal alanda etkinliği olan STK'ların bu bağlamda krizleri önleyebilecek güce sahip olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Türkiye –AB müzakere sürecini hedef alan ARI Hareketinin bu konudaki çalışmaları görülmektedir. Özellikle siyasal alandaki konuları da analiz edebilme yetenekleri bunları daha geniş kitleler ile paylaşabilmeleri etkinliklerinin bir göstergesidir.¹⁰⁶ STK'ların bürokratik kısıtlamalar ile sınırlandırılmamış olmaları, araştırmacı ve geliştirmeci yönleri, onların çevrelerini daha

¹⁰³ Aydın Gönel, a.g.e., s.59.

¹⁰⁴ a.g.e., s.32.

¹⁰⁵ Üstün Ergüder, “Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı”, http://www.siviltoplum.com.tr/tanitim_1.htm, 10 Ekim 2004.

¹⁰⁶ Şebnem Gündem, *The NGOs as Policy Actors: The Case of TUSIAD with Regard to Turkey's EU Membership*, ODTU Yüksek Lisans Tez Çalışması, Ankara, 2004, s. 44.

daha süratli bir şekilde anlamalarına ve uyum göstermelerini sağlamaktadır.¹⁰⁷ Bu noktada, Türkiye'nin AB müzakere sürecinde karşılaşılabileceği krizlerin çözümünde, rol oynayabilecek bir STK'nın 'Etkin STK' tanımına uyması beklenmektedir.

Özetle, etkin bir STK denildiğinde; iç ve dış iletişim kanallarını açık tutabilen, kriz yönetimi ve kriz iletişimi yapabilecek bir Lider veya halkla ilişkiler yöneticisine sahip olan, hükümetler, diğer STK'lar, Üniversite v.b. kurumlarla sürekli iletişim sağlayabilen, bilgilendirici yayınlar çıkarabilen ve mümkünse yurtdışı temsilcilikler kurabilen kuruluşlar akla gelmelidir.

Önde gelen STK'ların %26'sı bu tanım çerçevesinde bir yurtdışı bağlantısı olan kuruluşlardır. Önde gelen Sivil Toplum Kuruluşlarının %16'sı bir yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşuna üye, %18'i bir yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşlarının temsilcisidir ve yine %18'si bir yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşu ile işbirliği yapmaktadır. Üye olan yerli Sivil Toplum Kuruluşları içinde sendikalar ilk sırada gelmektedir. Ardından şahıs girişimleri gelmektedir. Bir yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşlarının temsilcisi olan kuruluşlar arasında, ilk sırada Şahıs girişimleri, ikinci sırada sendikalar gelmektedir. Bir yurtdışı Sivil Toplum Kuruluşu ile bir işbirliğine yönelen Sivil Toplum Kuruluşları içinde, sendikalar ilk sırada, Şahıs girişimleri ikinci sırada gelmektedir.

Adaylık statüsü 1999 Aralık ayında Helsinki Avrupa Birliği Konseyi'nce kabul edilen ve AB ile uyum hazırlıkları için kolları sıvayan Türkiye'nin penceresinden, sivil toplum ve AB ile ilişkileri ele alındığında, Türkiye'de de, sivil toplumun çeşitli konularda sesini yükselttiği ve rolünün giderek arttığı izlenmektedir. Yeni yeni güçlenen sivil toplumu, Avrupa ile bütünleşme sürecinde önemli görevler beklemektedir.

Sivil toplum, AB'yi oluşturan yasal belgeler, politikalar, yasal çerçeve ve kurumsal yapının tamamı olan Müktesebat'ın da (Acquis Communautaire) çok önemli

¹⁰⁷ Yves Beigbeder, **The Role and Satus of International Humanitarian Volunteers and Organizations, The Right and Duty to Humanitarian Assistance**, Dordrecht,Boston/London, Martinus Nijhoff publishers,1991, ss. 92-4.

bir unsurdur. Müktesebat, özellikle de sosyal politika ve istihdam başlığı, Topluluk hükümlerinin uygulanması için gerekli yapılar arasında, sosyal ortaklarla, sivil toplumu oluşturan ve sosyal güvenlik, kadın ve erkeklere eşit fırsatlar, yoksullukla mücadele ve ırkçılıkla savaş gibi konularda etkin bir biçimde çalışan sivil toplum kuruluşlarına ve aktörlere yer vermektedir.

Avrupa Komisyonu, birçok bürokratik yapıdan farklı olarak, STK'larla ilişkilerini geliştirmeye, Avrupa bütünleşmesinin başından itibaren özen göstermiştir. Özellikle, Avrupa çapında örgütlenen kuruluşlarla sıkı bir işbirliğine girmiştir. Bu işbirliği, son 20 yıldır giderek artmaktadır.

Avrupa bütünleşmesi, Avrupa vatandaşlarının aktif ve sorumlu katılımı olmaksızın hayata geçirilmesi mümkün değildir. Bütünleşme süreciyle, Topluluk içinde de, ulus-devletin rolü, giderek daha göreceli hale gelmektedir. Bireyler, ulus-devletin egemenliğe ilişkin geleneksel iddiaların artık toplumsal gerçekliği yansıtmadığını daha çok anlamaya başlamıştır. Bugün, istihdam ve çevre sorunları, refah ve sosyal adalet meseleleri, sadece ulusal düzeyde çözümlenebilir sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bu da Avrupa'da STK'ları bir ihtiyaç haline getirmektedir¹⁰⁸.

Merkeziyetçi anlayışla idare edilmeleri mümkün olmayan karmaşık toplumlarda, mevcut sorunlar, ancak toplumun yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde etkin katılımıyla çözülebilmektedir.

Sivil toplum, birbirlerinin ihtiyaçlarına duyarlı, yardımsever ve korumacı bir toplumun temelini oluşturmaktadır. Bazen bu, birkaç sponsor veya yardımseverin bağışlarından oluşan büyük ölçekli mali destek olarak ortaya çıkabilmektedir. Genel olarak, STK'larda çalışan gönüllülerin çabaları ve çok sayıda vatandaşın bağışlarıyla fon toplanmasını ve toplumun ihtiyaç duyan diğer kesimlerine hizmet sağlanmasını

¹⁰⁸ _____, "Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu", <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf> , 23 Ekim 2005.

kapsamaktadır. Avrupa sosyal politikasının büyük bir bölümü bu işbirliğine dayanmaktadır.

STK'lar, kendi kendine yardım, gelir getirici faaliyetler ve sürdürülebilirlik kavramları üzerinde durarak, bağışlara, fon sağlayıcılara ve uluslararası bağışçılara bağımlılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedirler. Bu yaklaşım, sosyal ekonomi kavramının doğmasına yol açmıştır. Sosyal ekonominin temel amacı, sermaye üzerinden gelir sağlamak olmayıp, kaynakları bir araya getirerek, toplumun belirli bir bölümü arasında yeniden dağıtmaktır. Bu amaçla çalışan kuruluşlar, kooperatifler, karşılıklı yardım dernekleri, çeşitli dernekler veya vakıflar olabilmekte ve istihdamın artmasına ve ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunmaktadır.

Bu bakımdan, Helsinki sonrası dönemde, bir aday ülke olarak Türkiye'de de örgütlü sivil toplumun AB'ye uyum sürecine aktif katılımının sağlanması daha çok önem kazanmıştır. Bu konu Katılım Ortaklığı'nda da vurgulanarak, Türkiye'nin, kısa vadeli önceliklerden biri olarak, toplanma ve dernek kurmaya ilişkin yasal ve anayasal garantileri güçlendirmesi ve sivil toplumun gelişimini teşvik etmesi önerilmiştir.

AB, hem üye ülkelerde, hem de Aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmaya özen göstermektedir. AB'nin icra organı Avrupa Komisyonu'nun 1980'li yılların sonundan itibaren Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarına sağladığı mali yardımlar, sivil toplumun gelişimi sürecine katkıda bulunmaktadır.

Gelecekte, demokratikleşme, insan hakları ve sivil toplumu destekleme alanlarındaki projeler için daha sistematik ve geniş çaplı bir biçimde yardım sağlanması beklenmektedir. Böylelikle, sivil toplum kuruluşlarının, ulusal ve uluslararası düzeydeki etkinliklerini ve etkilerini artırmalarına katkıda bulunulacaktır. Ayrıca, bu kuruluşların, toplumun taleplerini daha güçlü ve doğru bir şekilde yansıtmaları, girişimlerinden sonuç almaları mümkün hale gelecektir.

Bazı durumlarda, STK'ların hükümetler ile iletişimi çeşitli nedenlerden ötürü mümkün olmamaktadır. Bu noktada, yani ev sahibi devlet ile STK'lar arasındaki kanallar bloke olduğunda, uluslar ötesi ağ devreye sokularak, STK'larca Bumerang modeli (şekil 5) çalıştırılmaktadır¹⁰⁹. STK'ların uluslar arası iletişim kabiliyeti küresel bir ağ oluşturmaktaki becerisi bireylerin baskı kurabilmesine imkân vermektedir.¹¹⁰ Böylece STK'lar kendi hükümetini pas geçerek uluslararası müttefik bulmaya çalışarak bunlar vasıtasıyla kendi veya hedef ülke hükümetine tazyik uygulamaya çalışmaktadırlar. Bu modele, özellikle insan hakları, yerel haklar ve çevre kampanyaları konularında başvurulmaktadır. Türkiye AB müzakere süresince Türk STK'larınca Avrupa parlamentosu ve Avrupa konseyi ile iletişim de Bumerang modeli sıkça kullanılmaktadır. Özellikle TÜSİAD v.b. gibi ekonomik gücü olan STK'lar ekonomik ve sosyal, ARI hareketi gibi STK'lar ise sosyal yakınlarını kullanmak suretiyle AB'nin karar organları üzerinde baskı oluşturabilmektedir¹¹¹. Bu baskı neticesinde STK'nın kendi ülkesinde veya taraf ülkede arzu ettiği kararlar alınmaktadır.¹¹² Dolayısıyla, devlet ve uluslar üstü çıkar örgütleri arasında manipülasyona ve stratejik etkileşime açık bir ilişki kurulmaktadır¹¹³.

¹⁰⁹ Margaret E. Keck.& Kathryn Sicking, **Activists Beyond Borders**, Cornell University Press, New York, 1998, s.13.

¹¹⁰ John Clark, **Democratizing Development**, Earthscan Publications, London, 1991, s. 131.

¹¹¹ Demir Murat Seyrek, "The Road To EU Membership: The Role Of Turkish Civil Society", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.120.

¹¹² Margaret E. Keck.& Kathryn Sicking, **a.g.e.**, s.32.

¹¹³ Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye- Bir Dayanak / İnandırıcılık İkilemi**, Agorakitaplığı, İstanbul, 2004, s.39.

BASKI

ULUSLAR ÖTESİ STK

A DEVLETİ

B DEVLETİ

XXXXXXXXXXXXXXXXXX BLOK

STK

STK

STK

STK

İLETİŞİM

Örneğin ARI hareketi; Türkiye'nin bir menfaati olarak kabul edilen AB'ne giriş sürecinde Türkiye'nin lehine yürüttüğü çalışmalarında da bu modelden¹¹⁴ istifade etmektedir. Son on yılda yurtdışında kurumsallaşan ve yurtdışı bağlantısı kuran birçok STK görülmektedir¹¹⁵. Örneğin TÜSİAD Brüksel ofisini yaklaşık On iki yıl önce açmış, ardından 2003 yılında İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) ve Arı hareketi ortaya çıkmıştır. STK'lar iki yönlü simetrik iletişim ve / veya bumerang modelini kullanarak yurtiçi yurtdışı bağlantılarıyla iletişim kurmaktadır. Ancak gayri resmi olan bu iletişim konusunda devletin takındığı tutumun nasıl olduğu tartışılmaktadır.

Devlet, bunun farkındadır ve bu informal¹¹⁶ iletişimi desteklemektedir¹¹⁷. Dolayısıyla Türkiye-AB bütünleşme sürecinde birey ve hükümetlerin alışlagelmiş diplomatik iletişim kanallarının yanı sıra başka modeller de kullanarak iletişimde bulunduğu görülmektedir.

¹¹⁴ ARI Hareketi, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri'nde ülkemizin etkin ve istikrarlı bir AB siyaseti yürütmesine katkıda bulunmak; Avrupa Birliği ile Türkiye arasında bir köprü oluşturmak; Türkiye'nin başta sivil toplum olmak üzere çeşitli konulardaki görüşlerini AB'deki resmi ve sivil karar alma ve politika üretme mercilerine, AB'deki gelişmeleri de Türkiye kamuoyuna aktarmak amacıyla Brüksel'de açtığı temsilcilik vasıtasıyla yoğun şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye - AB ilişkilerinde hayati rol oynayacak olan 2004 yılı içerisinde, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda Avrupa'nın önemli başkentlerindeki parlamentolarda Türkiye Forumları adı verilen paneller gerçekleştirmiştir. Bugüne kadar Brüksel, Londra ve Strasbourg'da olmak üzere toplam 7 adet panel gerçekleştirilmiştir. Bu yılsonuna kadar sayısı 15'e çıkacak olan panellerin amacı AB karar mekanizmalarında etkin olan kurum ve kişilere Türkiye'nin tezlerini gerek Türkiye'ye gerekse AB'ne doğrudan anlatmaktır. ARI Hareketi, 23 Haziran 2004 tarihinde bu amaç ışığında Brüksel'de, Avrupa Politikaları Merkezi (EPC) ile ortak olarak, "Türkiye'nin AB Üyeliği: Son Geri Sayım" adlı bir panel gerçekleştirmiştir. Panelin konuşmacıları Eskişehir Milletvekili, AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisindeki TBMM Heyeti Başkanı Murat Mercan, Alman düşünce kuruluşu Bilim ve Siyaset Vakfı (Stiftung Wissenschaft und Politik-SWP) Direktörü Dr. Heinz Kramer, ve ARI Hareketi Koordinasyon Kurulu Üyesi Selcan Yılmaz oldu. Panelin Oturum Başkanlığını Avrupa Politikaları Merkezi (EPC) Kurucu Başkanı Stanley Crossick yaptı. Görüldüğü üzere tüm bu çalışmaların sadece yabancı hükümetleri etkileyeceğini düşünmek yanlış olacaktır. Bu çalışmalar yabancı hükümetlerin Türkiye üzerinde baskı yaratarak bazı kanuni düzenlemelerin daha hızlı yapılmasına da sebep olacaktır kuşkusuz. (Arı hareketini web sitesinden alınmıştır. http://www.ari.org.tr/index_tr.asp).

¹¹⁵ Demir Murat Seyrek, "The Road To EU Membership: The Role Of Turkish Civil Society", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.121.

¹¹⁶ Ahmet Bülent Göksel, **a.g.e.**, s.233.

¹¹⁷ Başbakanın sırasıyla, Cumhuriyet gazetesinde 08.10.2005 tarihinde, s.11'de ve 25.12.2004 tarihinde Kanal D Ana Haber Bülteninde yaptığı açıklama : "Bundan önce nasıl iktidar-muhalefet el ele verdiysek, sivil toplum örgütleriyle bu süreç aşıldıysa, bundan sonraki süreci de aynı dayanışma içerisinde aşacağız.; "STK'ların katkılarıyla AB müzakere süreci kısaltacaktır" şeklinde olmuştur.

Bazı görüşler Arı Hareketi ve diğer STK'lara atıfta bulunarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde siyasi partilerin adeta emir ile yasa değiştirdiğini (Bumerang Modeli) eleştirmektedir¹¹⁸. Ancak aynı görüşlerin alternatif sunamadıkları da gözden kaçmamaktadır.

¹¹⁸ Mustafa Yıldırım, **Sivil Örümeğin Ağında**, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 2005, s.184.

II.1.4. Etkin STK'ların Yurtdışı Bağlantısına Eleştirel Bakış

STK'ların yurtdışı bağlantılarının STK'lara getirdiği birçok fayda olmakla birlikte genellikle bu bağlantılar devlet tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Gerçekten de STK'lar zaman zaman Türkiye'nin iç meselelerini karıştırma konusunda zan altında kalmaktadır. İddialara göre STK'lar ya, "devletin içine sızarak, bürokratların yardımını alarak, yaygın bir medyatik ve entelektüel yedek güç operasyonu başlatarak, kamuoyu algılama dizgesi üretme süreci aşamalarını bir bir geçirmektedir"¹¹⁹, ya da kapitalist bir sömürü aracı olduğu vurgulanarak, kamuoyu ve devlet nezdinde STK'lara karşı şüpheli bir yaklaşım doğmasına sebep olmaktadır. Bu iddialara göre STK'ların asıl amacı, görünürdeki amacı ile aynı değildir. Bunların toplumu depolitize etmenin, apolitize etmenin aracı durumuna getirerek neoliberal saldırıya kitle muhalefeti etkisizleştirmek, özelleştirmelere itirazın önünü kesmek maksadıyla kullanıldığı savunulmaktadır.

Bu amaçla STK'lar desteklendiği ve STK'lara doğrudan veya dolaylı finanssal destek sağlandığı dile getirilmektedir. Bu bakımdan bir çok STK'nın gerçekten sivil toplum organizasyonu veya aynı anlama gelmek üzere STK sayılmaları tartışmalı olduğu değerlendirilmektedir. Devletler çoğu zaman doğrudan finanssal destek sağlamıyor. Önce fonlar bir vakfa veya "hükümet dışı" bir kuruma aktarılmaktadır. Bu vakıflar veya kurumlar da Üçüncü Dünya'da emperyalist ülkeler tarafından araştırılması istenen başka vakıflara, derneklere, kooperatiflere ve 'girişimlere' aktarıldığı savunulmaktadır. Finanse eden yönetir kuralı burada geçerli olduğu varsayımından hareketle en önemli eleştiri yapılmaktadır. Neticesinde verilen paraların verenin amacına uygun olarak kullanılması güvence altına alınacaktır. Üçüncü Dünya'da faaliyet gösteren veya fonlanan STK'ların birçok durumda eski Hristiyan misyonerlerin işlevini devraldıkları, dolayısıyla, sömürgeciliğin, emperyalizmin, neoliberalizmin hizmetine koşullandıkları savunulmaktadır.

Kamu kaynakları eskiden olduğu gibi doğrudan devletten devlete yardım olarak verilmek yerine, söz konusu fonlar önce bir STK' ya aktarılıyor ve onun aracılığıyla da

¹¹⁹ Mustafa Yıldırım, **a.g.e.**, s.41.

Üçüncü Dünyadaki bir STK' ya ulaştırılmaktadır. Bu ise yardımın Ulusal nitelikten çıkarılmasını, paravan sayesinde gizlenmesini sağlanmaktadır. Devlet dışlanarak yardımın ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasının daha etkin olduğu söylenmektedir:

Özel kanallar kullanılarak yapılan yardım 1970 de 1 milyar dolardan, 1990 da 7,2 milyar dolara yükselmişti... Dünya Bankası 'yardımların' her seferinde daha büyük bölümünü artık STK'lar kanalıyla yapmayı yeğliyor. STK'lar kanalıyla yapılan kaynak transferi kimi durumda çokuluslu şirketlerin mallarına pazar açıcı, dolayısıyla bağımlılığı ve sömürüyü derinleştirici işlev görüyor. Kimi zaman "askerin ve bürokratin giremediği yerlere girerek' istihbarat işlevi gören STK'lar bile var..."¹²⁰

Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçiliğine ait bir bildiri incelendiğinde bu görüşe destek olabilecek bulgulara rastlanmaktadır¹²¹: Bildiride Dış İşleri Bakanlığı Amerikalı Genç Politik Liderler Konseyi delegelerine, demokrasi hareketine adanmış bir sivil toplum örgütü olan ARI Hareketiyle birlikte Ankara ve İstanbul'daki programlara katılmaları için finansman sağlandığı bildirilmektedir. Ayrıca Büyükelçilik "A.B.D. Politik Sistemleri, Seçimleri ve Politik Partileri" konusunda konuşma yapan iki A.B.D. akademisyeninin İstanbul Boğaziçi Üniversitesindeki Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği Toplantısına katılmasına konusunda yardımcı olmuştur. Elçilik Türkiye'deki sivil toplumu güçlendirmek için STK'lar ile yakından çalışmıştır.

A.B.D., Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) tarafından organize edilen, sivil topluma dostça davranan bir yasa çerçevesi yaratmaya yönelik destek güçlendirmeyi amaçlayan STK Yasal Çerçevesi konusunda bir konferansı destekledi. Washington D.C.'de bulunan Sivil Toplum Kanunu Uluslararası Merkezi başkanı olan Douglas Rutzen, konferansta ve TÜSEV'in hükümete STK'lar ile ilişki içinde olmanın iki taraf için yararlı olacağını göstermesine yardımcı olmak için çeşitli toplantılarda konuştu. "

¹²⁰ _____, "Sivil Toplum Kuruluşları", http://www.stgp.org/makaleler/sivil_toplum.pdf , 14 Mart 2004.

¹²¹ _____, "Duyuru" , <http://ankara.usembassy.gov/turkishdoc.htm> , 11 Nisan 2005.

Yine bazı görüşlere göre dışarıdan fonlanan STK'lar, ülkenin dış ve iç siyasetine etki yapmak, yönlendirmek için her türlü imkânı kullanmakta, öte yandan devlet ise AB Uyum Yasası çerçevesinde bu STK'ların daha rahat çalışabilmesi için yeni düzenlemelerle bu duruma katkıda bulunarak¹²² bir çelişki meydana getirdiği yönünde eleştirilmektedir.

Diğer bir eleştiri ise STK'ların sayısal olarak artmasının, arzu edilen üye sayısı artışını (güçlü halk desteği) engellediği yönündedir. Bu artışın (çoğulculuğun) demokrasinin işleyişini bozabileceği değerlendirilmektedir. Sessiz çoğunluğun sesi olmak yerine kaynaklar fazla olan bir azınlığın ısrarı sayesinde politik ajandadan sapmalar medyana gelebileceği konusunda eleştirilmektedir.¹²³ STK enflasyonuyla gelen tehlikelerle ilgili olarak, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç ve DYP Genel Başkan Yardımcısı Celal Adan da dikkat çekmektedir¹²⁴: Avrupa Birliği fonlarıyla kurulan STK'lardan şikâyetçi olan Kılıç ve Adan demokratik kitle organizasyonlarıyla STK kavramının ayrıştırılması gerektiğini savunmaktadır. STK'ların sorunları toplumla paylaşılması hedeflenmesine karşın, uygulamada toplumsal yapıyı kendi doğrultularında oluşturdukları eleştirilmektedir. Bu etkilemenin parasal kaynağı elinde bulunduran finansörlerin yaptığı tartışılmaktadır.

¹²² _____, **Milliyet Gazetesi**, 27 Temmuz 2005 .

¹²³ J.Martin Smith, **Pluralism, Reformed Pluralism and Neopluralism: The Role of Pressure Groups in Policy-Making**, Political Studies 38 (2), [yyy], ss. 302-322.

¹²⁴ Meral Tamer, "Türk – İş ve DYP'nin STK Endişesi" , <http://www.milliyet.com/2005/07/26/vazar/tamer.html> , 26 Temmuz 2005.

“AB komisyonu, Avrupa halkları arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi için 40 milyon euroluk bir fon ayırdı. Toplumsal sorunların üstesinden gelmekten çok, kendi konumlarını, statülerini güçlendirmek ve hatta ekonomik istikballerini garantilemek üzere meseleye yaklaşan gruplar maalesef çoğaldı. Bu gidişe dur denmediği takdirde 15 – 20 yıl sonra emin olun toplumumuzun hiç arzu edilmediği şekilde ayrıştığını göreceğiz.”

Bu görüşler her ne kadar Türkiye’de belirli ölçülerde destek bulsa da, Avrupa’da Siyasal ve toplumsal hayatta “yönetim” kavramı yerini, “yönetişim” kavramına bırakmaktadır. Artık her şeyi devletten beklemeyen Avrupa toplumları, temsil ettikleri farklı çıkarlar, ilgi alanları ve hedefler için yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde örgütlenmekte, Avrupa çapında hızla yayılmaktadır. Böylelikle, kitlelerin taleplerini daha güçlü bir şekilde dile getirmektedirler. Avrupa toplumları, devletin sorumluluklarını paylaşp, bilinçli ve çağdaş insanı temsil etmektedir¹²⁵. Sivil toplumun sosyal paydaşları, iyi bir yönetişimin de asli unsurlarıdır. Paydaşlık sürecinde bütün paydaşların eşit olduğu, birbirine emir vermediği, ancak birbirini ikna edeceği ilkeleri geçerlidir. Yönetişim de her bir paydaş, işbirliğine ve faaliyetlerine “ben ne istiyorum” sorusuyla değil “diğer paydaşlar ne istiyor” sorusuyla başlamak zorundadır. Avrupa Birliği’nde dokuz on yıldır son derece yoğun bir şekilde tartışılan ve yeni modellere ve özellikle kamu yönetimi reformuna kaynaklık eden bir kavram haline gelmiştir.¹²⁶

Yönetişim, çok aktörlü, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, insan hakların dayalı performans ölçütlerini gerçekleştiren, devlete düzenleme rolü yükleyen, sorumluluk dengesini devletten, sivil topluma doğru kaydıran, karşılıklı etkileşimle yönlendirme sürecini öneren, kaynaklarını yönlendirilmesini kolaylaştıran, siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını içeren düşünceleri ve sonuç olarak bireyle devlet arasında yenibir ilişki biçiminin gelişmesini kavramsallaştırmak için

¹²⁵ ____, “Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf> , 23 Ekim 2005.

¹²⁶ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi-SivilToplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.193.

kullanılmaktadır.¹²⁷ Diğer bir deyişle Yönetişim kavramı toplumsal sorunların çözümünde ve yasaların uygulanmasında sivil toplum kuruluşları ile kamu yöneticilerinin işbirliği halinde hareket ettikleri bir ortamı tanımlamaktadır. Kısaca sivil toplum örgütleri, devleti her zamankinden daha fazla tamamlamaktadır. Günümüzde toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kar amacı gütmeyen, devletten ayrı hareket edebilen, siyasal iradeyi ve yönetimi kamuoyu oluşturmak suretiyle etkileyebilen bir örgütlenme türü olduğu da göz önünde bulundurulduğunda¹²⁸ bu örgütlenmenin günümüz devlet anlayışı karşıt olmasından ziyade, demokratik devleti modelini tamamlayan bir olgu olduğunu düşündürmektedir.

¹²⁷ İlhan Tekeli, “Yönetim Kavramı Yanı sıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”, **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, (Ed:Burhan Aykaç v.d.) Yargı Yayınları, Ankara, 2003, ss.226-227.

¹²⁸ **Merhaba Sivil Toplum**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, s.10.

III. BÖLÜM

III.1. TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ, KRİZ SİNYALLERİ VE İLETİŞİM STRATEJİLERİ

AET (Avrupa Ekonomi Topluluğu), AT (Avrupa Topluluğu) ve AB evrelerini geçirmekte olan Türkiye'nin, Avrupa bütünleşmesine dahil olma arzusunda son yıllara kadar bilinçli, programlı ve azimli bir evrim göstermediği bilinmektedir.

Bugüne kadar, Türkiye-AB ilişkileri esas olarak Soğuk Savaş döneminin ihtiyaçlarınca belirlendi. Bu, tarafların esas olarak "stratejik" nedenlerle tercih ettiği bir ilişki tarzıydı. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliği yönündeki tüm "aşk ilânlarına" ve bu yönde atılmış gözükten adımlara rağmen, taraflar hiçbir biçimde bütünleşme ciddi olarak düşünülmemiştir. Ne Türkiye ciddi olarak AB üyeliğini önüne koydu, ne de AB bunu kendisi için bir hedef olarak gördü. Eğer Türkiye gerçekten AB üyeliğini düşünmüş olsaydı, şimdiye kadar "karnesindeki eksiklikleri" gidermek yolunda ciddi adımlar atması gerekirdi. Avrupa böyle bir üyeliği ciddi olarak düşünmüş olsaydı, Türkiye'nin "eksikliklerini" onu kapı dışında tutmak için bir bahane olarak kullanmayı tutumundan farklı bir yol izlemesi gerekirdi. Tüm bu dönem boyunca, birbirlerine duydukları stratejik ilgi nedeniyle, taraflar, birbirleri hakkındaki gerçek kanaatlerini hiçbir dönem açık olarak dile getirmemiştir. Söylenen şeyler ile kastedilenler aynı olmamıştır.

Yugoslavya somut örneğinde yaşanan gelişmeler, Avrupa'yı, kendisini yeniden tanımlamak sorunu ile karşı karşıya getirmiştir. Bugüne kadar, iktisadî bir birlik olmayı başarmış Avrupa, hem politik bir birlik hem de bu politik birlikteliğe çimento hizmetini görecektir kültürel kimlik olarak sınırlarını açık olarak yeniden tanımlamanın eşiğine gelmiştir. Türkiye'nin Avrupa'nın içine alınıp alınmayacağı doğrudan doğruya bu sınırların tespit edilmesiyle ilgilidir. Türkiye açısından da benzeri bir durum söz konusudur. 200 yıldır, Batılılaşmayı, "Avrupa Konseyi"nin üyesi olmayı önüne koymuş Türkiye, bu hedefi, ne kadar gerçekten istemiş olup olmadığının cevabını vermenin

eşiğine gelmiştir. Taraflar "sınırlarını" açık ve net olarak tanımlamak zorunluluğu ile karşı karşıyadırlar.

Avrupa açısından bunun anlamı basittir. Sınırları İran'a kadar uzanan bir Avrupa düşünülmekte midir; kollektif kimliğin tanımlanmasında kullanılan "Avrupa'nın ortak tarihî ve kültürü" söylemi, Müslüman bir ülke sayılan Türkiye'nin varlığı ile nasıl bağdaşacaktır gibi soruların cevaplarında gizlidir. Açıkça görmek gerekir ki, Türkiye'nin Avrupa'ya dahil edilme perspektifi, Avrupa'nın sınırlarını tarihsel, kültürel, sosyal anlamda sorun haline getirir. Avrupa'nın kendisi hakkında çok doğal olarak kabul ettiği bazı varsayımları, kanaatleri kuşkulu hale sokar.¹²⁹

Fakat bu aynı zamanda Avrupa'ya kendini sorgulaması ve geliştirmesinin imkânını da sunar. Çünkü Avrupa, tartışmasız kabul ettiği, doğal saydığı, kendisine has bazı özellikleri üzerine, Türkiye'nin üyeliği bağlamında yeniden düşünmek, kendisini eleştirel tarzda gözden geçirmek, zorunda kalacaktır. Bu tartışmaların Avrupa'daki sivil-demokratik kültürü geliştirecek güçlü dinamikler taşıdığını görmek gerekiyor. Yani Türkiye'nin Avrupa entegrasyonu, Avrupa'nın kendi iç demokratikleşmesine; çok kültürlü, çok uluslu, çok dinli bir yapıya uygun demokratik toplumsal örgütlenmelerin sağlanabilmesine ve buna uygun bir politik kültürün yerleşmesine önemli katkılar yapacaktır.

Benzeri durum Türkiye açısından da geçerlidir. Türkiye, ya özgürlükleri garanti altında almış, Avrupa Birliği üyesi demokratik bir Cumhuriyet, ya da Balkanlar'dan Orta Asya'ya büyük güç olma hayalleri ve fantezileri içine yuvarlanmış, Avrupa'dan uzaklaşacak otoriter, askerî-bürokratik bir devlet olma tercihleri ile karşı karşıyadır.

¹²⁹ Taner Akçam, "Türkiye AB Üyeliğine Aday İlan Edilmesi Şarttır", **Birikim**, Aralık 1999, s.41.

Yine bilinmektedir ki, Avrupa da Türkiye'yi bu bütünleşmesinin değişmez parçası, vazgeçilmez üyesi olarak değerlendirmemiştir. Her iki taraf da, yıllarca birbirlerine iş ortağı ve güvenlik müttefiki biçiminde davranmışlardır. Değişen uluslararası koşullar, ilişkilerin sadece bu iki alana sıkıştırılmasına izin vermemiş ve tarafların kararlar vermesini gerekli hale getirmiştir. Bu konudaki ilk kararlılık, Türkiye'den gelmiş ve Türkiye, gecikmiş kararını kısa zamanda gerçekleştirme adına, diğer birçok devletin 20 yılda geçirdiği aşamaları iki, üç yıla sığdırmaya çalışarak, bir yandan yapıp bir yandan yıkarak ilerlediği ve aslında AB'ye de hiç olmadığı kadar yakınlaştığı bir dönemi sürdürmeye çalışırken, AB ilk kez Türkiye ile ne yapacağını bilemez duruma gelmiştir. Bu bilinmezlik, yeni formüller üretilmesine yol açmıştır. Özellikle ayrıcalıklı ortaklık formülü aslında büyük ölçüde Türkiye'yi “çevre” ülke olmaya iten bir anlayışa sahiptir¹³⁰.

Kısa vadeli sorunlarını çözme adına Türkiye ile bu türden bir ilişki kurmaya kalkışmanın uzun vadedeki Avrupa için sürdürülebilir değerler sistemi üretmeye yetmeyecektir. Benzer biçimde, Türkiye'de de kısa vadeli beklentiler açısından anlamlı bulunabilecek ayrıcalıklı ortaklık, orta ve uzun vadede siyasal-toplumsal sorunlarını çözememiş bir Türkiye ortaya çıkarabilecek ve bu da Gümrük Birliği ve güvenlik ilişkilerini bile sürdürülebilir kılamayacak istikrarsızlıklara yol açabilecektir.

Türkiye'nin “Ayrıcalıklı Ortaklık” türü ilişkileri reddetmesi, nasıl Türkiye'de “Farklılığı ile Avrupalı olma” türünden bir zihniyet değişimini sağlayacak yolları zorlayacaksa, benzer biçimde Avrupalıların da “farklılıkları özümseme” anlayışları geliştirmelerine yardımcı olabilecektir. Bu durum, Avrupa bütünleşmesinin özünü oluşturan “barış” değerlerine, Doğu ile Batı'nın barışması kadar “Batı” ile “Batı”nın barışması biçiminde de katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin hem de Avrupa'nın kendi içinde bir yüzleşme ve öğrenme sürecine girmesi; diğerinin 'öteki'liği üzerinden üretilmiş hayaletlerden kendini arındırmasıdır. Çünkü tam manasıyla demokrat bir ilişkinin kurulması ancak ondan sonra mümkün olabilir. Ve o zaman, diğerini seyretmeye ve

¹³⁰ Beril Dedeoğlu, “Dünden -Yarına Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, <http://ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaberilson.pdf>, 12 Nisan 2005.

beğendiği takdirde yan yana gelmeye dayanan modernist anlayışın aksine; birbirine elini uzatan, birlikte değişmeye, ortak bir geleceği birlikte kurmaya hazır olan bir zihniyetin taşıyıcısı olunabilir.¹³¹

Avrupa, 1 Mayıs 2004 tarihinde, Avrupa Birliği'nin 25 üyeli haline gelmesini sağlayan tarihsel genişlemeyle birlikte, Kıta'daki yapay bölünmenin sona erişini kutlamıştır. Diğer iki aday ülke, Bulgaristan ve Romanya, 2007 yılında Birliğe katılmak üzere sıradadırlar. Türkiye ise, devamlılık arz eden, kapsayıcı ve geri dönüşü olmayan nitelikteki mevcut genişleme süreci çerçevesindeki katılım müzakerelerine başlamıştır.

2004, Avrupa Birliği açısından son derece önemli bir yıl olmuştur. Katılım müzakerelerinin başlatılması suretiyle Türkiye'nin üyelik sürecinin daha da ilerletilmesi yönünde alınan karar nedeniyle, Türkiye-AB ilişkileri açısından da hayati bir önem taşımıştır.

2002 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde AB Konseyi tarafından alınan kararlar, Komisyon'un 2004 Aralık ayında hazırladığı rapor ve tavsiye doğrultusunda Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına kanaat getirilmiştir.

Böylelikle Komisyon, Türkiye tarafından AB ile uyum yolunda atılan adımlar ve ülkenin diğer adaylara uygulanan kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir ülke olarak resmen ilan edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana geçirdiği siyasi dönüşüm hakkında kapsamlı bir değerlendirmede bulunmuştur.

Bu çerçevede Komisyon, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde yerine getirdiği kararına varmış ve katılım müzakerelerinin başlatılması önerisinde bulunmuştur.

Dolayısıyla, Türkiye tarafından izlenen dinamik reform gündeminin yansıra, Ekim 2001 ve Mayıs 2004'teki kapsamlı Anayasa değişiklikleri, yeni Medeni Kanun ve

¹³¹ Etyen Mahcupyan, "AB kimliği, İslam Dünyası ve Zihniyet Açısından Türklerin İkinci Modernleşmesinin Anlam ve Önemi", **Birikim**, Kasım 2004, ss.19-24.

Ceza Kanunu ile sekiz reform paketini içeren devasa yasama çalışmaları da Komisyon'un Tavsiye Kararı'nda kayda geçirilmiştir.

Komisyon'un müzakere süreci ve yöntemlerine ilişkin önerilerinden bazıları diğer adaylara yönelik geçmiş uygulama, kriter ve metotlara kıyasla farklılıklar içermekle birlikte, Türkiye, nihai olarak, AB üyesi ülkelerin Helsinki Kararlarının lafzı ve ruhuna sadık kalacağına inanmaktadır.

Komisyon'un katılım müzakerelerinin başlatılması yolundaki tavsiye kararı, 16–17 Aralık 2004 tarihinde düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde bu yönde bir karar alınmasında tarihi bir adımdır.

Türkiye, Komisyon'un tavsiyesinin Birliğin siyasi liderliği tarafından sergilenecek güçlü siyasi iradede karşılık bulmasını beklemektedir.

Türkiye, katılım müzakerelerinin 2005 yılının ilk yarısında başlamasıyla, Birliğe tam üyelik stratejik hedefi doğrultusunda yürümüş olduğu uzun yolun son dönemecine girmeyi ümit etmektedir.

İletişim ve Kriz kavramlarının birbiriyle yakın bir ilişkisi mevcuttur. İletişimin gücüyle krizin nasıl aşıldığını gösteren yakın bir örnek vermek gerekirse; bir dönemin Dış İşleri Bakanları olan Cem ve Papandreou'nun, anlaşmanın mümkün olmayacağına olan inancın kuvvetli olduğu dönemlerde bile, iletişimin gücüyle bunu başardıkları görülmektedir. Oysa bugüne kadar, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan herhangi bir kriz anında, Türk ve Yunan hükümetleri birbirleriyle iletişim kurmamakta, kritik arabuluculuk ABD ve Avrupalılara düşmektedir¹³². Görüldüğü üzere mevcut zafiyet, Kriz İletişim bölümünde belirtildiği gibi, iletişimi yönetecek insan kaynaklarının uygun nitelikte olmamasıdır.

Türkiye'de, halk gücüne sahip STK'larla iş birliği içerisinde oluşturacağı yeni iletişim kanalları sayesinde, iletişim gürültülerine¹³³ maruz kalmadan, kronikleşmiş

¹³² Morton Abramovitz, **a.g.e.**, s.298.

¹³³ Ahmet Bülent Göksel, **a.g.e.**, s.66.

rahatsızlıkları bulunan ve tüm köşeleri kapılmış olan siyasi anlayışı, ufkun ötesine taşıyabileceğine dair, 99 depremiyle doğan, kuvvetli bir inanç oluşmuştur. Ayrıca bir çok STK'nın iletişim stratejisi konusunda uzmanlaşmaya gideceği, kitle iletişim stratejileri ve iletişim mecraları konusunda bilgileneceği beklenmektedir.¹³⁴ STK'lar, uzmanlaşma gerektiren ve ilk elden ulaşabildikleri ayrıntılı bilgilere hakimiyetleri nedeniyle etkin demeçler de verebilmektedirler.¹³⁵ STK'ların devletin kurumlarına oranla daha basit ve fonksiyonel bir yapılanma içerisinde olmaları ve amaca yönelik olmayan harcamalar konusunda dikkatli davranmaları da onları devletin diğer kurumlarına oranla daha maliyet etkin kılmaktadır.¹³⁶

Aynı görüşün paralelinde, AB müzakere süresince ve sonrasında Sivil Toplumun iletişim kanalları arayışında çeşitliliğe yöneleceğine dair görüşler ağırlık kazanmaktadır. Sosyal kesimin farklı katmanlarında oluşacak STK'lar, kendi deneyim ve tecrübelerini aktaracak alternatif iletişim kanallarına yönelmektedir. Aday ülkelerde STK'lar iki yönlü çalışmaktadır. Bir taraftan AB'nin değerleriyle devlet ve toplumun uyumunu kolaylaştırmak için AB'nin önemli ekonomik, siyasi ve sosyal dinamiklerini kendi ülkesine yayma çabası; diğer yandan ise, AB'nce bütünleşme sürecinin hızlanması için AB karar mekanizmalarını etkilemeye çalışmaktadırlar. Türkiye'deki STK'ların birçoğunun AB'yi birincil hedef haline getirdiğini, bunun yanı sıra birçok STK'nın kuruluş amacının AB olduğu görülmektedir¹³⁷. Anlaşılan odur ki, Türkiye – AB müzakere sürecinde STK'ların iletişim çabaları büyük önem taşımaktadır. STK'ların farklı kanallar ile iletişim kurması konusundaki beklenti, toplumun STK'lar konusundaki müspet ve yeni yaklaşımı, kriz iletişiminde STK'lara adeta devletler üstü / hükümetler üstü bir iletişim portalı görevini yüklemiştir. Bu bölümde, bu iletişim portalının, aşağıda sıralanan kriz sinyallerinin krize dönüşmesini engellemek için yapacağı iletişimi hangi stratejiler üzerine kuracağı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

¹³⁴ Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005, ss.92-93.

¹³⁵ Philipp Hersel, **Democratizing World Politics: The Role of Non-Governmental Organizations**, MA Dissertation for MA Programme in Global Political Economy at University of Sussex, Supervisor: Marc Williams, United Kingdom, 1996, s. 20.

¹³⁶ Yves Beigbeder, **a.g.e.**, ss. 92-4.

¹³⁷ Demir Murat Seyrek, **a.g.m.**, s.116.

Sinyallerin tespiti maksadıyla Türkiye AB ilişkilerini inceleyen çalışmalara bakıldığında, Kıbrıs ve Yunanistan, emeğin serbest dolaşımı, Türk – Ermeni sorunu, azınlık ve insan hakları, nüfus, imtiyazlı ortaklık, referandum, Asker – Siyaset ilişkisi, Avrupalı kimliği ile din ve kültür sorunlarının potansiyel birer kriz kaynağı olduğu görülmektedir. Bu sorunlarla ilgili iletişim stratejileri aşağıda ele alınmıştır. Ancak Din / kültür ve Avrupalı kimliği diğer sayılan kriz sinyallerinin derininde yatan asıl sorun olduğu görüldüğünden bu konu bir sonraki bölümde daha ayrıntılı ele alınmıştır.

Aşağıdaki başlıkların altında verilen iletişim stratejileri örnek olması açısından ortaya konmuştur. Stratejiler çerçevesinde farklı hedef kitlelere farklı mesajlar geliştirmek gereklidir. Özetlemek gerekirse, stratejiler, oluşturulacak farklı mesajların temelini teşkil etmelidir.

Türkiye-AB iletişim stratejisini kimin geliştireceği ve kimin uygulayacağı da önemli bir sorudur. Dışişleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği bugüne kadar AB konusunda iç ve dış iletişimi sürdürmeye çalışmaktadır. Buna ilaveten İktisadi Kalkınma Vakfı, Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, Türkiye İhracatçılar Meclisi gibi sivil kuruluşlar da Avrupa üye ülkeleri ve kuruluşları ile iletişimi sürdürmektedirler. Ancak önemli bir eksiklik bulunmaktadır: Koordinasyon.

Genişleme İçin İletişim Stratejileri toplantısına katılan aday ülkelerin bu koordinasyonu nasıl yaptığını anlamak, Türkiye için bir model oluşturma bağlamında yararlı olacaktır.

Polonya'da iletişim, cumhurbaşkanlığına bağlı bir komite koordinasyonunda ve başbakanlığa bağlı bir birimin sorumluluğunda profesyoneller tarafından sürdürülmektedir.

Macaristan iletişim stratejisinin gelişimi ve uygulamasından sorumlu özerk bir vakıf oluşturmuştur. AB konusu ile ilgili kamu kuruluşlarının temsilcileri bu vakfın danışma kurulunda yer almaktadır. Akademisyenler, iletişim uzmanları, medya

temsilcileri, sivil toplum organizasyonu temsilcileri ise uygulamadan sorumludurlar. Toplumun her kesiminin katılımı hedeflenmektedir.

Olabildiğince özerk olması gereken yeni İletişim platformunun, süreklilik, açıklık, katılımcılık, etkileşimcilik değerlerine sahip çıkabilecek bir yapıda olması gerekli görülmektedir. Avrupalının iletişim sürecine katılabildiği, iç ve dış her türlü etkileşime açık ve sürekli etkin iletişimden sorumlu olacak bir mekanizma, başarılı bir iletişim stratejisi geliştirmektedir ve uygulamaktadır. İlk önceliğinin AB üyeliği yolunda gerekli adımları atmak olduğunu söyleyen Türk hükümetinin, Türkiye-AB iletişim stratejisini geliştirecek ve uygulayacak özerk bir yapı oluşması yönünde öncülük etmesi gereklidir. Türkiye için, adaylık sürecinde kendi değerlerini sorgulayan bir Avrupa ile iletişimi sürdürmek ve onların kendi değerlerini sorgulamalarını yönlendirmek önemli bir misyondur. Bu misyon ancak geniş katımlı, özerk, açık bir yapı ile gerçekleştirilmektedir¹³⁸.

Avrupa Birliği konusundaki yaklaşımları AB'yi devletlerarası bir müzakere olarak gören hükümetler arası (intergovernmentalism) yaklaşımı, ulus üstü örgütlenmeyle açıklayan ulus üstücü (supranational) yaklaşım ve ulus altı örgütlenme ve işleyişe ağırlık veren ulus altı (infranational) yaklaşım olarak üçe ayrılmaktadır¹³⁹:

Birincisinde ulusal aktörler olarak hükümetlerin resmi ve resmi olmayan görüşme ve pazarlıkları, ikincisinde Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu gibi AB karar organları, üçüncüsünde kamu ya da özel girişim kuruluşlarının özellikle resmi olmayan düzlemdeki lobi etkinlikleri ağırlıktadır.

90'ların sonunda Avrupa'da liberalizm, hümanizm ve çoğulculuğa ait ilkeler benimsenmiştir. Artık neredeyse hoşlanılmayan bir unsur haline gelen devlet gücü, gönüllü olarak sınırlandırılmıştır; ulusal hükümetler, özellikle AB seviyesinde, hükümet

¹³⁸ Gülseren Onanç, "AB İçin İletişim Stratejisi", http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00028.asp, 26 Aralık 2002.

¹³⁹ Mine Gencel Bek, *a.g.e.*, s.36.

dışı ve hükümet üstü kurumlarla artan ölçüde fikir ve görev paylaşımı yapmışlardır¹⁴⁰ ve STK'ların başlattığı demokratikleşme çabaları AB'nin birçok konuda iknasında etkili olmuştur¹⁴¹.

AB'yi çoğunlukla Türkiye ile ilgili gelişmeler olduğunda haber yapan medya, aynı zamanda AB'nin homojen bir yapı gibi algılanmasında büyük rol sahibidir. Türkiye'nin AB üyeliği aleyhine demec vererek Avrupalıların, yer aldığı grup, parti, görüşe yer verdiği belirtilen haberlerin etkisiyle, kamuoyunda “biz” ve “onlar” şeklinde bir konumlandırma meydana gelmiştir; AB zaten bize karşı, ne yapsak değişmez şeklinde bir tutumun gelişmesine sebep olmuştur.

Oysa AB homojen olmadığı gibi, bitmiş bir proje de değildir; farklı aktörlerin müzakereleri, mücadelesiyle AB'nin değişmesi mümkündür. AB'nin daha demokratik, ifade özgürlüğünün garanti altına alındığı bir birliğe doğru dönüşme gücünün yanı sıra, daha eşit ve adil bir toplum olma yönünde etkisi olup olmayacağı ise hem Türkiye, hem de Avrupa ve AB'de bu yönde talepleri dile getirecek aktörlerin özellikle de STK'ların sesini duyurmasıyla harekete geçen potansiyel bir güçtür.¹⁴²

Ancak, STK'ların iletişim çabalarının bir kısmı mutlaka toplumsal boyutta olmalıdır. Her ne kadar Avrupalı liderler Türkiye'nin tarafını tutacak olsalar da Avrupa kamuoyu referandum veya seçim v.b. yöntemlerle duruşunu ortaya koymasıyla, Türkiye'nin AB yolculuğu sona erebilir¹⁴³. Bu nedenle STK'ların kendi ilgi alanları dışında da olsa gerek Bumerang modelini kullanarak gerekse doğrudan, Avrupa kamuoyunu etkilemelidir. ARI Hareketinin bu konularda örnek olacak çok etkin çalışmaları mevcuttur¹⁴⁴:

¹⁴⁰ Morton Abramovitz, **a.g.e.**, ss.106–107.

¹⁴¹ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, s.324.

¹⁴² Mine Gencel Bek, **a.g.e.**, s.270.

¹⁴³ **The Economist**, October 9th, s.28.

¹⁴⁴ _____, “Ari Hareketi ve AB”, [http:// www.ari.org.tr](http://www.ari.org.tr), 4 Mayıs 2004.

ARI Hareketi, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri'nde ülkenin etkin ve istikrarlı bir AB siyaseti yürütmesine katkıda bulunmak; Avrupa Birliği ile Türkiye arasında bir köprü oluşturmak; Türkiye'nin başta sivil toplum olmak üzere çeşitli konulardaki görüşlerini AB'deki resmi ve sivil karar alma ve politika üretme mercilerine, AB'deki gelişmeleri de Türkiye kamuoyuna aktarmak amacıyla Brüksel'de açtığı temsilcilik vasıtasıyla yoğun şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Arı Hareketi;Türkiye - AB ilişkilerinde hayati rol oynayacak olan 2004 yılı içerisinde, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda Avrupa'nın önemli başkentlerindeki parlamentolarda Türkiye Forumları adı verilen paneller gerçekleştirmektedir. Bugüne kadar Brüksel, Londra ve Strasbourg'da olmak üzere toplam 7 adet panel gerçekleştirilmiştir. Bu yılsonuna kadar sayısı 15'e çıkacak olan panellerin amacı AB karar mekanizmalarında etkin olan kurum ve kişilere Türkiye'nin tezlerini doğrudan anlatmaktır

AB ile bütünleşme sürecinin sadece bürokrat ve teknokratlara bırakılması bu projenin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olacaktır. Ancak toplumsal sahiplenme sayesinde, AB üyeliği gerçekleşebilecektir¹⁴⁵, çünkü AB özünde toplumsal bir projedir. AB, bir dış ülkeler topluluğuyla ilişkili değildir. Topluma ne kadar söz hakkı verilirse, bu proje o kadar sahiplenilir. Buradan hareketle, STK'ların Türk ve AB kamuoyu algısını etkilemeye yönelik iletişim stratejileri geliştirmesi gerektiği görülmektedir.

1980'lerden beri iletişim alanı ile yakından ilgilenen Avrupa Birliği'nin ortak Avrupa kültürünü inşa etme şeklindeki başlangıçtaki hedefi, zaman içinde Avrupa'nın varolan kültürel çeşitliliğini koruma şeklinde dönüşüm göstermiştir¹⁴⁶. Bu yaklaşım Türkiye'nin de bu çeşitliliğin bir parçası olma yolunda çabalarını kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilmeli ve iletişim stratejilerini oluştururken bu yaklaşım kullanılmalıdır.

¹⁴⁵ Derya Sazak - Cengiz Aktar, "Sorunun Ardında Müslümanlık Var", **Milliyet Gazetesi** , 13 Aralık 2004.

¹⁴⁶ Mine Gencel Bek, **a.g.e.**, s.50.

Avrupa'nın bir yüzü, Türkiye'ye kısa taktik çıkarlar ve Hıristiyanlık gibi sınırlı değerler açısından bakmaktadır (seçimler uğruna Türkiye'ye karşı kampanya açanlar olduğu gibi, Merkel vb.). Avrupa'nın öteki yüzü ise aydınlığı temsil etmektedir; Türkiye'ye uzun vadeli stratejik öngörüler ve büyük felsefi değerler açısından bakmaktadır¹⁴⁷. Bu nedenle Kriz iletişim stratejisi Avrupa'nın bu iki yüzü arasında Türkiye lehine oluşturulacak algı üzerinde yoğunlaşmalıdır.

III.1.1. Genel Stratejiler

Türkiye'nin AB ile bütünleşme süreci, çoğunluğu Müslüman olan bir milletin demokratik ve evrensel değerler temelinde uyumlaşmasını da simgeleyecektir. Bu ise bir taraftan Avrupa da yaşayan milyonlarca Müslüman'ın ev sahibi ülkeleri ile bütünleşmesini olumlu olarak etkileyecek, diğer taraftan da Müslüman Dünyaya Avrupa'nın ortak değerler temelinde birleşebilme yetisini gösterecektir¹⁴⁸.

11 Eylül saldırıları sonrasında tüm dünya 20 yy. güvenlik anlayışı ve savunma tedbirlerinin değişimini çok acı bir şekilde görmüştür. Artık tüm dünya güvenliğinin, insan hakları, yaşama saygı, dinsel ve kültürel tolerans, insanların eşitliği, eğitim, kanun ve demokrasi gibi bazı ortak değerlerin evrenselleşmesi üzerinde inşa edilecek anlayışa bağlı olduğunu bilmek zorundadır¹⁴⁹.

Türk halkının yüzde 75'i Türkiye'nin üyeliğini desteklemektedir. Seçim sonucunda parlamentoyu oluşturan iki parti de AB bütünleşmenin hızlandırılmasından yana. Türkiye'de, siyasiler, sivil toplum kuruluşları, işadamları, akademisyenler Avrupa'nın kapısından içeri girmeye hazır olduğunu söylemektedir. Türkiye'nin en az beş yıllık bir iletişim stratejisine ihtiyacı olduğu değerlendirilmektedir. Modern iletişim araçlarının etkin kullanılmasıyla uygulanabilecek olan İletişim Stratejisinin Prensipleri

¹⁴⁷ Taha Akyol, "Avrupa'nın İki Yüzü", **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004, s.15.

¹⁴⁸ Abdullah Gül, "Turkey's EU Membership: Seeing The Transatlantic Gains", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.15.

¹⁴⁹ Joshka Fischer, "Turkey's European Perspective: The German View", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.20.

süreklilik, açıklık, katılımcılık, etkileşimcilik olmalıdır ¹⁵⁰.

AB Komisyonu tarafından yayımlanan İlerleme Raporlarında, Türkiye'nin reformları henüz uygulamaya koyamadığı ve ekonomisinin yabancı sermayeyi çekebilecek bir gelişmişlik düzeyine gelmediği vurgulanmıştır. Bu arada Avrupa'nın geleceğinin şekillenmesi için oluşturulan konvansiyonun başkanı Valery Giscard d'Estaing, bir açıklamasında "Avrupa'ya ait olan konuları yabancı kültürden insanlarla tartışamayız. Türkiye'yi alırsak sonumuz olur" demiştir. Bunun üstüne bir açıklama yapmak gereği duyan AB Komisyonu'nun İtalyan Başkanı Romano Prodi "Evet, benim ülkemde de zor durumlarda 'Anneciğim Türkler geliyor!' deriz. Bunu elbirliğiyle, sabırla ve anlayışla aşarız. Türkiye ödevini yaparsa AB'nin kapısı açılır" açıklamasını yapmıştır. Farklı kültür yapılarını tanımaktan ve kavramaktan çekinen insanlar kendilerinin yarattığı ve sadece de algılarında var olan bir düşmanla savaşıyor hayatlarını geçirmektedirler. Oysa kültürel farklılıkları öğrenebilen, iletişim sayesinde birbirini tanıyabilen insanlar bu farklılıkların aslında bir güç olduğunun farkına varmakta ve bu farklılıkları tanrının bir lütfu olarak algılamaktadırlar.¹⁵¹

Bu tartışma: Avrupa, Türkiye'nin adaylığı sürecinde aslında kendi değerlerini mi sorguluyor? Yoksa Türkiye değişirken Avrupalıyı da değişime mi zorluyor? sorusunu akla getirmektedir.

Avrupa'nın kendi geleceğini şekillendirme sürecinde Türkiye'ye vereceği sınav önem taşıyor. The Economist dergisi 3 Kasım seçimlerinden sonra bunu şöyle özetlemektedir: "İşte Türkiye'nin yeni yüzü, diğerleri bununla yaşamayı öğrenmeli. Bu Türkiye'nin olduğu kadar Avrupa'nın da yararına olacaktır."¹⁵²

¹⁵⁰ Gülseren Onanç, "AB İçin İletişim Stratejisi", http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00028.asp, 26 Aralık 2002.

¹⁵¹ Brigitte Hamm & Jochen Hippler & Dirk Messner & Christoph Weller, a.g.e., s.11.

¹⁵² **The Economist**, September 18th-24th 2004.

III.1.1.1. Kıbrıs ve Yunanistan

Yabancılar KKTC'nin varlığını, Müslüman bir ülkenin Hristiyan bir ülkenin işgali olarak değerlendirmektedir. Türkiye açısından ise Kıbrıs, Türk halkı için psikolojik bir direnç noktasıdır¹⁵³. Aynı görüş, Türkiye'ye 70 km uzaklıkta olan bu adanın Ankara için neden önemsiz olduğunu, adadan binlerce km uzakta olan Londra için ise neden bu kadar önemli olduğunun izah edilmek zorunda olduğu gerçeğini dile getirmektedir.

Müzakere sürecinde 'Kıbrıs'ın dolaylı ya da zımni tanınması AB tarafından bir ön şart olarak sunulmamakta, ancak haberlerde 'Kıbrıs' konusunun 'kriz olarak değerlendirilmesi' gerektiği konusuna vurgu yapılmaktadır¹⁵⁴. Başka bir görüşte de, Türkiye-AB bütünleşme sürecinde düğüm noktasının Kıbrıs olduğu¹⁵⁵ ve Kıbrıs zemininde konuların zaman içerisinde çözümsüzlüğe getirilmesi ve EGE sorunun tırmandırılarak krize dönüştürülebileceği dile getirilmektedir¹⁵⁶. Ancak Kıbrıs konusundaki en kritik sinyal hiç şüphesiz, Türkiye'nin bu süreçte muhatap olarak kabul etmek zorunda olduğu, AB komisyonunun verdiği rapor ve buna bağlı olarak Avrupa Parlamentosunun aldığı kararlardır.

Aslında AB'nin Kıbrıs konusu ile önceleri ilgilenmediği dikkatlerden kaçmamaktadır. AB'nin 1970–1980 yıllarındaki ilgisiz tutumun yerine, Türkiye ve Kıbrıs'ın 1987 - 1990'daki üyelik başvurularından sonra giderek aktifleşen bir tutum içerisine girdiği görülmektedir. AB'nin Ege'de sorunları bulunan iki ülkenin arasındaki antlaşmazlığı gidermeden bu ülkeleri Birliğe alması zaten düşünülmemelidir. Bu yüzden bu konuda aktifleşen politikaları iç işlerine müdahale olarak görmemek gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin resmi görüşüne göre; Kıbrıslı Türklerin maruz kaldıkları siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel tecridin sona erdirilmesi ve on yıllardır süren haksız ekonomik ambargonun kaldırılması görevi artık uluslararası topluma düşmektedir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs'taki iyi niyet misyonuna ilişkin

¹⁵³ Ümit Özdağ, **Türkiye-AB İlişkiler Jeopolitik İnceleme**, ASAM, Ankara, 2003, s.80.

¹⁵⁴ Nilgün Cerrahoğlu, "Üç Potansiyel Kriz Kaynağı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004, s.9.

¹⁵⁵ Orhan Birgit, "Düğüm Noktası Ada", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Aralık 2004, s.7.

¹⁵⁶ Hikmet Bila, "Askı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 08 Ekim 2004, s.3.

28 Mayıs 2004 tarihli raporunda, “referandumlar sonrasında, Güvenlik Konseyi dâhil uluslararası toplumun tümünün dikkatinin Kıbrıslı Türklerin durumuna yönelmesi gerekmektedir” ve “Kıbrıslı Türklerin kullandıkları oy, kendilerine baskı uygulanmasına ve tecrit edilmelerine yönelik bütün gerekçeleri ortadan kaldırmıştır” ifadelerine yer vermektedir. Genel Sekreter ayrıca, Güvenlik Konseyi üyelerine, Kıbrıslı Türklerin tecrit edilmesine yol açan ve kalkınmalarını engelleyen gereksiz kısıtlamaların ve engellerin kaldırılması yönünde, gerek ikili düzeyde, gerekse uluslararası organlarda işbirliği yapılması amacıyla bütün devletlere öncülük etmeleri çağrısında bulunmaktadır.

Referandumların ardından, AB başta olmak üzere çeşitli uluslararası organizasyonların yanı sıra, muhtelif ülkeler de Kıbrıs Türklerine uygulanan haksız ambargo ve kısıtlamaların kaldırılması yönünde bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak, bugün gelinen nokta, ne Kıbrıs Türklerinin izolasyonunu kaldıracabilecek, ne de geçmişte yaşadıkları acıların derin izlerini silebilecek niteliktedir. Bu konuda mesafe kaydedilmemesinin temel nedeni, şüphesiz ki, 1 Mayıs 2005 tarihinden itibaren AB üyesi olmanın verdiği avantajları da kullanarak Kıbrıs Türklerine yönelik olarak atılabilecek tüm olumlu adımları engelleyen Rum tarafının olumsuz tutumudur¹⁵⁷.

Ancak olumsuzluklar bununla da kalmamaktadır. Aralık 1989 tarihli raporda Avrupa Birliği komisyonu, Kıbrıs sorununun ve Türkiye’nin Yunanistan’la ihtilaflarının AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilediğini zaten belirtmiştir. Basına sızdırılan bir çalışma notunda diplomatik zarafeti bir kenara iten Komisyon, Türkiye’yi şu sözlerle suçlamaktadır: Türkiye 1974’ten beri adanın yarısına yakın kısmını işgal ediyor, adanın birleşmesine yönelik tüm çabalara engel oluyor ve kendine bağımlı bir devlet kurmaya çalışıyor denilmektedir¹⁵⁸. Avrupa parlamentosunun kararlarını, Komisyonca kendisine sunulan raporları dikkate alarak verdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu sinyallerin krize neden olabilme katkısı daha net anlaşılmaktadır. Örneğin Avrupa

¹⁵⁷ _____, “Genel Görünüm”, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm , 11 Kasım 2005.

¹⁵⁸ Mehmet Uğur, a.g.e., s.228.

Parlamentosunun 19 Eylül 1996 tarihli kararı¹⁵⁹: “Türk hükümetinden, özellikle Kıbrıs’tan işgalci güçlerin geri çekilmesini ister”. Yine Avrupa Parlamentosunun 17 Eylül 1998’de Kıbrıs konusunda verdiği diğer kararlar¹⁶⁰: “Türkiye’den adadan askerden arındırılmasını sağlamak amacıyla Kıbrıs’taki Askeri güçlerini çekmesini ister”. 10 Şubat 2000’de Parlamento “Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının yüzde 37’sini yasadışı bir biçimde işgal etmektedir” der. 15 Kasım 2000’de ise “Türk hükümetine, Kuzey Kıbrıs’taki işgal güçlerini geri çekme’ çağrısında bulunmaktadır.

Ancak tüm bu sinyallerin beklenenin aksine şimdilik bir krize sebep olmadığı, Kıbrıs halkının demokratik bir şekilde aldığı karara kadar tartışıldığı, bu noktadan sonra ise medyada ve kamuoyunda bu tartışmaların kesildiği görülmektedir. Bu ise, ilk temas noktası durumunda olan Kıbrıs Türk halkının kendi iradesiyle aldığı kararlar sebebiyle, takip eden safhaların kriz olarak algılanmadığını bu nedenle sonraki halkaların meydana gelmediğini düşündürmektedir.

III.1.1.1.1. İletişim Stratejisi

Türkiye, ikili ilişkilerdeki iyileşmenin gelecek dönemlerde tüm sorunların çözümlenmesine izin verecek şekilde sürmesini, sadece iki ülkenin yararına değil, aynı zamanda bütün bölgenin barış, istikrar ve güvenliğine katkı sağlayacak bir işbirliği ortamının oluşmasını ümit ettiğini Kıbrıs konusunda sık sık dile getirmeli, buna kendisini inandırmalı ve diğer tarafları da inandırmalıdır. Ancak Türkiye’nin ve Yunanistan’ın aynı safta yer alması gerekirken tarihte yapılan hataların, sanki devam etmesi gerekiyormuş gibi davrandıkları, zaman zaman düşmanca tutumların devam ettiği, bunun ise telafuz edilen temennilerle örtüşmediği görülmektedir. Daha önce açıklandığı üzere kriz yönetiminde iletişimin ne denli önemli rol oynadığını, özellikle bu sürecin içerisinde yer alan yöneticilerin kararlı tutumlarına ve iletişimi yönetenlerin niteliklerine dikkat çekilmiştir. Ancak görülüyor ki; bir yandan resmi söylemde Yunanistan ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği dile getirilmekteyken, diğer

¹⁵⁹ Avrupa Birliği’nde Maskeli Balo - Dayatmalar Gerçekler, ATO Yayınları No:74, Ankara, 2004, s.58.

¹⁶⁰ a.g.e., s.58.

yandan aynı otorite Yunanistan'ı tehdit olarak değerlendirmektedir. Ders kitaplarında Türkiye'nin komşularının, ki buna Yunanistan dahil, gizli emelleri olduğu her fırsatta genç beyinlere enjekte edilmektedir¹⁶¹. Görüldüğü üzere verilen iş birliği ve dostluk mesajları ile okullarda okutulan derslerin arasında ciddi uyumsuzluklar mevcuttur. Oysa, kriz iletişiminde en önemli husus, organizasyonun hedefleriyle veya misyonuyla gelişmeyen iletişimdir. Ancak burada bunun tersi bir durum söz konusudur.

STK'ların yaklaşması, neticesinde STK'ların önderliğinde her iki ülke kamuoylarını kaynaştıracak kültürel ve bilimsel projelerin hayata geçirilmesi gereklidir. Dış işleri bakanlığının web sitesinde Yunanistan ile ilişkiler şu şekilde anlatılmaktadır¹⁶²:

“Türkiye, komşumuz Yunanistan’la ilişkilerin yakın işbirliği, ittifak ve güven zeminine dayanması gerektiği inancı ile hareket etmektedir. İki ülkeyi ve halklarını birbirine bağlayan bağlar, esasen birbirinden ayırıyor gibi görünen farklılıklardan çok daha fazladır. Halklar arasında tabandan başlayan geniş kapsamlı diyalog ve temaslar ile hükümetler arasında gelişmekte olan işbirliği bunun en önemli kanıtıdır.”

Aynı paralelde şayet Yunanistan ile dostane ilişki tesis edilecekse, Milli Güvenlik Bilgisi ders kitaplarında bu ülkenin bir tehdit olduğu yer almamalıdır. Dikkat edilirse burada Türk Yunanistan dostluğu her ne kadar vurgulanmış olsa da diğer taraftan Yunanistan'ı bir düşman olarak algılayan kurumlar varlıklarını sürdürmektedir. En önemlisi de devletin kurumları arasında görüş ayrılıklarının olmasıdır.

Bumerang modeli kullanılarak her iki ülkenin siyasi iradelerine yakınlaşma sağlanmalı, toplumsal mutabakat konusunda baskı yapılmalı, düşmanlık propagandasıyla kazanılacak siyasi katma değerden vazgeçilmesi öğütlenmelidir. Kriz algı halkaları bölümünde Kardak krizi örneği ile açıklandığı üzere her iki devletin dünya

¹⁶¹ **Milli Güvenlik Bilgisi Ders Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1998, s.68.

¹⁶² _____, “Genel Görünüm”,

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm , 11 Kasım 2005.

kamuoyu nezdinde yaramaz iki çocuğa benzetildiği konusunda kamuoyu aydınlatılmalıdır.

III.1.1.2. Emeğin Serbest Dolaşımı

Avrupa Birliği Hukukunun 23 paragraf, 1. madde 5 fıkrası, Emeğin Serbest Dolaşımını şu şekilde açıklamaktadır¹⁶³: ” Emeğin Serbest Dolaşımı, bir işverene bağlı olarak ifa edilen her türlü ekonomik faaliyet alanını” içine almaktadır. Bu kavrama sadece işçiler değil, ücret karşılığı emek veren herkes hatta profesyonel sporcular bile dâhildir.

Avrupa Birliğinin doğuşunu gerçekleştiren düşüncenin nihai hedefi, tüm devletlerin tek bir devlet olarak algılanacağı, sınırların kaldırıldığı bir birlik oluşturmaktadır¹⁶⁴. Bu Birliğin içerisinde emek, sermaye ve mallar serbestçe dolaşabilecektir. Bu nedenle, büyük nüfus hareketlerini önleyecek bölgesel gelişmişlik farklılıkları giderilecek, gelir farklılıkları da düzeltilecek, tedbirler alınacaktır. Gerçekten de bugüne kadar görülen uygulamada böyle olmuştur. Bugüne kadar katılan ülkelerden bu hakların kısıtlandığı bir ülke olmamıştır. Ancak Türkiye AB’ye girse bile Türk işçilerinin AB’ye giremeyeceğine¹⁶⁵ dair sinyallerin basında yer aldığı da görülmektedir. En çarpıcı olanlarından biri de 16 Aralık 2004 Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. Gazetenin 9ncu sayfasında yer alan büyük puntolu başlık şu şekildedir: ‘Üç Potansiyel Kriz Kaynağı’. Nilgün Cerrahoğlu tarafından kaleme alınan makalede Kıbrıs, Özel Statü ve Serbest Dolaşım Hakkı konularının potansiyel kriz kaynağı olarak değerlendirilmesi gerektiğine yer verilmektedir.

Yurtdışında yaklaşık olarak 1972 yılında 600.000 olan Türk nüfusu, bugünlerde 3,6 milyon sayısına ulaşmıştır. Bunlardan 3,2 milyonu ise Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır. 33 yılda 600.000’den 3,2 milyona ulaşan bu rakam, Avrupa’nın bu göçün devam edeceğine olan inancını perçinlemektedir. Buna, göç alan ülkelerin

¹⁶³ Tekinalp / Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s.331.

¹⁶⁴ **a.g.e.**, s.10.

¹⁶⁵ Zekeriya Temizel, “Not Defteri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Ekim 2004, s.13.

göçmenlerce uyumsuzluk problemleri de eklendiğinde göç'e karşı duyulan hassasiyet gün geçtikçe artmaktadır. Oysa göçmenlerin bütünleşmesi tek yönlü değerlendirilmemelidir. Her ne kadar göçmenler uyum göstermek zorunda olsalar bile, ev sahibi hükümetlerin de siyasi kolaylıkları sağlamak durumunda olduklarını kabul etmeleri gereklidir¹⁶⁶. Avrupa vatandaşlarında, Türkiye'nin AB'yle bütünleşmesi ve serbest dolaşım hakkı neticesinde işlerin Türk işçileri tarafından ele geçirileceği endişesi hâkimdir.

III.1.1.2.1. İletişim Stratejisi

Neo klasik teoriye göre gelir adaletsizliği, göç'ün en önemli ekonomik sebebi sayılmaktadır. Ekonomik alandaki gelişme, nüfus artışının önünde gerçekleştiğinde, işsizliği azaltacaktır. 2025 yılına kadar genç nüfusun yaşlı nüfusa olan oranı sürekli artacağından, bu alanda Avrupa iş gücüne çok önemli katkılar sağlaması beklenmelidir¹⁶⁷. Türkiye'nin AB bütünleşmesine bir şekilde engel olunduğunda, bunun başta ekonomik ve siyasal istikrara olumsuz etkisi olabilir. Bu durumda ise Türkiye yeniden siyasal sığınma hakkı, aile bütünlüğü gibi kulvarlarda göç hareketinin merkezi haline getirebilir.

Bu nedenle birincisi; AB içi serbest dolaşım hedef ülkedeki işçi talebine tabiidir. Bu nedenle göç hareketleri daha kararlı hale gelerek yönetilmesi kolaylaşmıştır¹⁶⁸.

İkincisi; her geçen gün emek yoğun iş'in yerini bilgi yoğun işler almaktadır. Bu nedenle göç etmek isteyenlerin birçoğunun nitelikli iş gücü olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Üçüncüsü; iş yoğun emeğin Türk işçileri tarafından yerine getirildiği düşünülse bile bu işçilerin, Avrupa'da emekli olan insanların aylıklarının ödenmesinde ve mevcut ekonomik sistemin devamında önemli bir rol oynayacağı da açıktır.

¹⁶⁶ Refik Erzan and Kemal Kirişçi, "Turkish Immigrants: Their Integration within the EU and Migration to Turkey", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.65.

¹⁶⁷ Refik Erzan and Kemal Kirişçi, **a.g.m.**, s.63.

¹⁶⁸ Mehmet Uğur, **a.g.e.**, s.163.

Diğer yandan, Türkiye'ye yerleşen AB üyesi ülke vatandaşlarının durumu da göç sorunu olarak değerlendirilebilir veya iletişim stratejisi olarak kullanılabilir. Türkiye'nin bugüne kadar aldığı göçlerden nasıl etkileneceği konusu hiç tartışılmamış olması bir kenara konulsa da; Türkiye birçok AB üyesi ülkelerinden göç almaya devam edecektir. Bu konuda eninde sonunda bazı kanunlar çıkarılmak ve düzenlemeler yapılmak zorunda kalınacaktır. En çarpıcı örnek, Türkiye hükümetinin, Alanya'ya yerleşen emekli Avrupalılar için açılacak olan kilise ve bu kilise de görev yapacak olan rahip konusunda vermiş olduğu garantidir. Türkiye'ye göç'ün sebep olduğu ve olacağı etkiler şu ana kadar ne Türkiye siyasetinde ne de Türk kamuoyunda henüz tartışılmamıştır.

Sonuç olarak Türkiye'nin AB'yle bütünleşmesi neticesinde nasıl bir göç dalgasının oluşacağı konusu kamuoyu gündeminden çıkarılmalıdır. Şüphesiz ki bir miktar göç olacaktır. Ancak burada asıl göz önünde bulundurulması gerekli olan husus, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik dinamiklerinin adeta bağlandığı AB ile gerçekleşmeyen bir bütünleşmenin doğuracağı, göç de dâhil olmak üzere, sonuçlarıdır¹⁶⁹. Vurgu noktası AB bütünleşmesi gerçekleşmediğinde oluşacak göç dalgası olmalıdır.

III.1.1.3. Türk - Ermeni Sorunu

Osmanlı Devleti zayıflamaya başlayıp, hemen her konuda Avrupa'nın müdahalesine maruz kalınca, Türk-Ermeni ilişkilerinde de bir bozulma devri başladığından Batılı ülkeler Osmanlı Devleti'ni bölerek bölgesel çıkarlarına ulaşabilmek için Ermenileri Türk toplumundan koparmayı hedeflemişlerdir. Özellikle Avrupa'nın bazı büyük devletleri “ıslahat” adı altında bir yandan Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışırken, bir yandan da Ermenileri, Osmanlı yönetimine karşı teşkilatlandırmışlardır. Böylece ülke içinde ve dışında teşkilatlanan ve silahlanan Ermeni komiteleri ile Ermeni Kiliseleri'nin kışkırtıcı faaliyetleri sonucunda, Ermeni toplumu yavaş yavaş Türklerden uzaklaşmaya başlamıştır.

¹⁶⁹ a.g.m., s.67.

Ermeniler, Batının desteğini alabilmek için kendilerini "ezilen bir toplum" olarak göstermeye ve “Anadolu üzerindeki egemenlik haklarını Türklerin gasp ettiği” iddiasını dile getirmeye başlamışlardır.

Islahat Fermanı ile Müslümanlar ve Gayr-i Müslimler eşit statüye getirilince ayrıcalıklarını kaybeden Ermeniler, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda, Rusya'dan “işgal ettiği Doğu Anadolu topraklarından çekilmemesini, bölgeye özerklik verilmesini veya Ermeniler lehine ıslahat yapılmasını” talep etmişlerdir. Bu isteklerle birlikte Ermeni sorunu ilk kez ortaya çıkmaya ve uluslararası bir şekil almaya başlamıştır.

1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nın Osmanlı Devletinin kabullenmek zorunda kaldığı 16. maddesi şöyledir: "Ermenistan'dan Rusya askerinin istilası altında bulunup Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder”.

Anlaşmanın bu hükmü, esas itibarıyla bağımsızlık kazanmak isteyen Ermenileri tam anlamıyla tatmin etmemiş olsa dahi "Ermeni Sorunu"nın tarihte ilk kez bir uluslararası belgeye yansımaları ve "Ermenistan" diye bir bölgenin varlığından söz edilmesi yönünden büyük önem taşımaktadır.

1878 yılında toplanan Berlin Kongresi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi Ayastefanos Anlaşması'nın 16. maddesi yerine şu hükmü getirmiştir: "Osmanlı Hükümeti, halkı Ermeni olan eyaletlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahatı yapmayı ve Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı huzur ve güvenliklerini garanti etmeyi taahhüt eder ve bu konuda alınacak tedbirleri devletlere

bildireceğinden, bu devletler söz konusu tedbirlerin uygulanmasını gözeteceklerdir".

Berlin Antlaşması'nın bu hükmü ile Türk-Ermeni ilişkilerine yabancı güçlerin müdahale etme hakkı tanınmış olmaktadır.

Böylece Ermeniler, Ruslar ve İngilizler tarafından kullanılmaya başlanmış ve İngiltere'nin elinde Rus yayılmacılığına karşı bir ileri karakol vazifesi görmüşlerdir. İngiltere ve Rusya tarafından tarih sahnesine sunulan Ermeni Sorunu, aslında emperyalizmin Osmanlı Devleti'ni yıkma ve paylaşma politikasının bir uzantısıdır¹⁷⁰. Sovyet Rusya, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Ermenilerle ilgili yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Bu politikaya göre; Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'nde toplanmak üzere bütün dünyadaki Ermeniler ayaklandırılacak, Türk düşmanlığı düşüncesi yeniden alevlendirilecek ve böylece Doğu Anadolu Rusların eline geçecekti. Bu amaçla yoğun bir propaganda çalışmasına girilmiş, Sovyet Rusya rejiminin iyilikleri sayılıp dökülmüş ve Sovyet Ermenistan'ındaki Ermenilerin mutluluğu abartılarak yayılmıştır. Yine aynı amaca uygun olarak, diaspora Ermenilerini aldatmak bulundukları ülkelere ajanlar gönderilmiş, Ermeni dernekleri kurulmuştur. Ermeni davasının bir insanlık ve adalet sorunu olduğu ileri sürülerek, büyük devletlerden bu konuda aracı olmaları istenmiştir. Resmi görüşe göre Söзде Ermeni soykırımı iddiaları ve yalanları da işte bu politikanın propagandası olarak değerlendirilmektedir¹⁷¹.

III.1.1.3.1. İletişim Stratejisi

Arı Hareketi 15 Haziran 2005 perşembe günü, Avrupa Ermeniler Federasyonu'nun tüm engelleme girişimlerine rağmen "Türk-Ermeni Sorunu: Farklı Perspektifler" başlıklı paneli düzenlemiştir¹⁷².

¹⁷⁰ ____, "Ermeni Sorunu", <http://www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/sorun/index.html> , 12 Şubat 2005.

¹⁷¹ ____, "Ermeni Sorunu", http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/yazdir_tr.asp?belgeno=1578 , 22 Mart 2005.

¹⁷² ____, "Avrupa Parlamentosunda Ermeni Meselesi", <http://www.ari.org.tr/ermenimeselesi.asp>, 16 Haziran 2005.

Avrupa Parlamentosu (AP) Sosyalist Grubu Üyesi Richard Howitt'in (İşçi Partisi- İngiltere) yönettiği, Amerikalı tarihçi Prof. Dr. Justin McCarthy, Gazeteci Etyen Mahçupyan ve ARI Hareketi üyesi Ümit Kumcuoğlu'nun konuşmacı olduğu toplantıdan kısa bir süre önce Avrupa Ermeniler Federasyonu'nun, AP Başkanı ve AP Sosyalist Grubu Başkanı'na, panelin iptali için yaptıkları itirazlar sonuçsuz kalmış ve toplantı gerçekleştirilmiştir.

Zaman zaman tartışmaların yaşandığı panelde ilk olarak konuşan Justin McCarthy şunlara değinmiştir: "Türkler ve Ermeniler, tarihte yaşananların tek bir milletin suçu olmadığını, eğer bir suçlu aranıyorsa bunun her iki taraftan da olduğu kabul edilmelidir. Daha önce 'Ermeni soykırımının' olduğuna inanan bir tarihçi olarak benim bu konudaki merakım Ermeni tezindeki bazı yanlışlıkları bulmamla gelişti. Öldürülen Ermenilerin sayısının en az öldürülen Türkler kadar olduğu bilindiği halde bunun Ermenilere yapılmış bir soykırım olduğunu kabul etmek doğru değildir."

"Rusya'nın Ermenilere yaptığı yardım 1915'teki olayların en büyük sebeplerindendir. Bunun yanında Ermeni gerillalarıyla işbirliği yapmadıkları için öldürülen Ermenileri biliyoruz."

"Balkan Savaşları'ndan sonra gerçekleşen Anadolu'ya Türk göçüne çözüm bulmak için Ermenilerin katledildiği iddiaları doğru değildir. Balkan Savaşları ve Ermeni olayları arasında üç yıl vardır ve zaten bu göçmenler 1915'ten önce Batı Anadolu'ya yerleştirilmiştir."

"Batı dünyası, Ermeni teröristler tarafından öldürülen Türk diplomatları konusunda hiç ilgilenmemiştir. "

"Avrupa'daki genel hava "Ermeni soykırımını" kabul etmektedir. İsveçre gibi ülkeler ise düşünce ve ifade özgürlüğüne karşı olan çok ilginç kanunlara sahipler. Bu ülkeler, konunun tarihçiler tarafından tartışılması gerektiğini, parlamentoların bu konuyla ilgilenmemesi yönünde görüşlere sahiptirler. Bütün arşivler açılmalı. Osmanlı

arşivleri ulaşılabilir olduğu halde, Ermeni arşivlerine ulaşamıyoruz. Ermeniler tartışmaya gerek olmadığını söylüyorlar. Boğaziçi Üniversitesi'ndeki konferansın iptal edilmesine üzüldüm.”

Zorunlu göç sırasında Ermenilerin %20'si hayatını kaybetmiştir. Bu zorunlu göçün nedenlerini iyi anlamamız gerekiyor.

Tarihte iyi ya da kötü adam yoktur. Türklerin Ermenileri öldürdüğü gibi Ermeniler de Türkleri öldürmüştür."

Toplantıda daha sonra gazeteci Etyen Mahcupyan söz almış ve konuşmasında, “Bu tarz olayların yeniden yaşanmaması için nedenlerini iyi anlamamız gerekiyor. Tarih sadece belgelerden oluşmaz. Ermeni meselesi ile ilgili göz önüne alınması gereken bazı noktalar mevcuttur” demiştir.

Öncelikle Osmanlı'nın o dönemdeki anlayışının çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu düşünce tarzı bugün bile Türkiye Cumhuriyeti'nde etkisini sürdürmektedir. Söz konusu zihniyet heterojen ve hiyerarşik bir yapıya sahip olup, karar alma sürecinde imparatorlukta farklı topluluklar hiç bir zaman bir araya gelmemektedir. Politik saha; topluluk içi ve topluluk ile devlet arasında sınırlıdır. 19. yy. Modernizm, eşitlik, milliyetçilik ve her topluluğun kendi devletine sahip olması fikirleriyle Osmanlı'yı tehdit etmektedir. Bu dönemlerde Osmanlı artık dağılma sürecine girmiş durumdadır ve yıkılmayı önlemek için Osmanlıcılık ve İslamcılığın işe yaramadığını fark edip milliyetçi akımlara yönelmiştir. İttihat ve Terakki Partisi Türkçülük sürecini başlatmıştır. Zorunlu göç, İttihak ve Terakki'nin kasıtlı ve bilinçli bir kararıdır.

Ancak Ermeni toplumu ve Türk toplumu arasındaki esas sorun bellek sorunudur. Fransız filozofu Paul Ricoeur'ün 'Entre la memoire et l'histoire' adlı ünlü makalesine göre, tarih de, bellek de geçmişte kalmış yani kaybolmuş bir olayın zihindeki temsili nitelikteki kalıntılarıyla uğraşmaktadır. Her ikisi de olayın vuku bulduğu sırada

oluşmaya başlamaktadır. Belleğin oluşmasıyla arşiv belgeleri, olayın çıkışı ve gelişmesi eşzamanlı olmaktadır. Bellekte 'büyük suçun' 'kurbanı' acısına odaklanmaktadır. Tarihse bu acıyı çok daha geniş bir olaylar dizisinin içine oturtmaktadır. Tarihçi soğuk ve nesnel bir yaklaşım benimsemekte ve olaylara uzaktan baktığı değerlendirilmektedir. Tarih sosyal bilimlerin içinde yer aldığından, matematik ya da doğa bilimlerden farklı olarak deney, model ve doğrulamaya elverişli olmayan bir yapıdadır.

*Dolayısıyla Tarih geçmişe ilişkin dolaylı, olayın vuku bulduğu koşullarla sınırlı ve ihtimallerle ilgili bir bilgi. Bu nedenle tarihçilerin olayları tartışmaları meşru, doğal, hatta gerekli. Tartışılamayan olayın tarihini yazmak imkânsız. Tarihçi, yargılamaya ve suçlamaya değil, anlamaya önem verdiği için, olaylar hakkında hüküm vermekten kaçınıyor. Yöntemin amacı, olayların ardındaki nedenselliği ortaya çıkarmak; faciaların tekrar edip etmediğini, devreli olup olmadığını incelemek.*¹⁷³

Bu yapılırken olgular, sosyal, ekonomik ve kültürel kategorilere ayrıştırılmakta ve aralarındaki etkileşim irdelenmektedir. Oysa bellek olayları seçmektedir. Psikanalizle açıklanmadığında acının verdiği saptırma eğilimine girmektedir. Belleğin faciayı tanıtmaya, suçu bir tarafa atfetmeye yani yargıya ihtiyacı olmaktadır. Bu yönüyle tarih, tarihi gerçeklere dönük, bellek ise kimlikle ilgili olmaktadır.

Bugün Ermeni belleği, olaylara ilişkin anıların dört hatta beş kuşak arasında nakledilmesine dayanıyor. Kulaktan kulağa oyunu gibi, bu süreçte tarihi gerçeklerden uzaklaşıyor. Türklerin acılarını tümüyle göz ardı ediyor. Kendi siyasi bağımsızlık amaçlarını ve Ermeni silahlı grupların bu uğurda işledikleri cinayetleri unutuyor. Amacı intikam için Türkleri suçlamak oluyor. Ermeniler böylesine gerçeklerden kopuk bir bellek üzerine bir de tarih inşa ediyor.”

Arı Hareketi Üyesi Ümit Kumcuoğlu da; “1915'de yaşananlar sadece Ermeniler için değil bütün bölge için büyük bir trajedidir. 1915'de yaşananlar bağımsız bir olay değil, 150 yıldır Müslüman ve Hristiyanlar arasında devam eden çatışmaların

¹⁷³ Gündüz Aktan, “Bellek ve Tarih”, **Radikal Gazetesi**, 18 Nisan 2006, s. 5

sonucudur. Hiçbir Hıristiyan politikacı ya da diplomat, Müslümanlara karşı Balkanlar'da yaşanan vahşeti tartışmak istememektedir. Türkiye'de batı dünyasının ayrımcılık uyguladığına dair inanışlar bulunmaktadır. Soykırım ile Ermeni iddialarının karşılaştırılması Türk halkı tarafından hoş görülmemektedir. Şimdiye kadar Batı, Ermeni kaynaklı propagandaları tek taraflı olarak dinlemiştir. Türkiye'de bu konuda serbest tartışmaların yaşanmasını destekleyen görüş gittikçe güçlenmektedir. Türkiye'deki milliyetçilik kadar dünyanın diğer bölgelerinde de milliyetçilik vardır. Türk-Ermeni ilişkilerinde daha derin bir yakınlaşmanın çok yakında yaşanmasını umuyorum." diye konuşmuştur.

Aslında Türkiye'nin son dönemde bu konuyla ilgili her türlü bilimsel platformda tartışmaya hazır olması, STK'ların bu tartışmaların içerisinde yer alması, daha önceleri tabu olan bu konuların ele alınıyor olması, AB üyesi olma momentinin, Türkiye açısından olumlu bir takım gelişmeleri de beraberinde getirdiğine işaret etmektedir. Bu tartışma ve uzlaşma kültürü bile başlı başına iletişim stratejisinin diğer bir sacayağını oluşturabilmektedir.

Esas olan, “öteki” engelinin ancak yakınlaşmayla aşılabileceğidir. Buradan en etkili uluslar üstü enstrümanın STK'lar olduğu sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Tıpkı Arı hareketinin yaptığı gibi STK'lar yukarıdaki örneğe benzer bir takım çalışmalar ve toplantılar düzenlemeye devam etmelidirler. Yine psikolojik direnç noktaların kırılması için Yunanistan örneğinde ele aldığımız gibi ortak projelere STK'lar önderliğinde devam edilmelidir.

III.1.1.4. “Azınlık” ve İnsan Hakları

Avrupa Birliği Komisyonunun Lizbon zirvesinde tanımladığı “Avrupalılık”, coğrafi, tarihsel ve kültürel unsurların birleşmesidir. Bir diğer ifade ile bu unsurların tümü, Avrupa kimliğinin tanımlanmasında katkıda bulunur. Ancak Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Birliği'nin anayasası denilebilen metinlere dâhil olan kültür konusu son derece sübjektiftir. Avrupa'nın kendi içerisinde bile uzlaşmadan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir.

Diğer taraftan Avrupa Birliği, demokrasiyi, insan haklarını temel prensibi olarak kabul etmiştir. Bu sebeple Komisyona göre, Avrupa Birliğine tam üyelik için başvuruda bulunan herhangi bir ülke, Avrupa Kimliği, demokratik bir yönetim ve insan haklarına saygı konularında tatmin edici olmalıdır¹⁷⁴. Ancak daha önce de belirtildiği üzere İnsan hakları gibi konuları öne sürerek ve bunlara kenetlenerek Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğine engel olmaya çalışılabileceği, bizzat AB insan hakları izleme organizasyonu Türkiye raportörü Jonathan Sudgen tarafından dile getirilmektedir¹⁷⁵. Burada dikkat çeken nokta asıl gayenin Türkiye'nin AB ile bütünleşmesini engellemek ve bunun için insan hakları v.b. gibi nedenleri bahane etmektir ki bu durum da başlı başına bir kriz sebebi olabilir hatta koca bir ulusun kandırıldığı düşünüldüğünde sonuçların neler olabileceğini tahmin etmek bile mümkün görünmemektedir. Bunun Sudgen'in işaret ettiği kesimlere çok iyi anlatılması gereklidir.

Türkiye Lozan Antlaşmasına atıfta bulunarak Rum, Ermeni ve Musevi dışında azınlık bulunmadığını savunmaktadır. Oysa Avrupa Birliği komisyonu ilerleme raporlarında Alevi ve Kürt yurttaşlardan da azınlık olarak söz edilmesi¹⁷⁶ bu konuda da kuvvetli kriz sinyalleri olarak değerlendirilmektedir.

Kürt Sorunu ile ilgili olarak; ortada ciddi bir algı sorunu vardır. Bir yandan AB konuyu bir azınlık sorunu olarak görürken diğer yandan Türkiye ise konuyu, bölgesel ağırlıklı, ayrılıkçı emellere sahip bir şiddet ve terör hareketi olarak değerlendirmektedir¹⁷⁷. Bu algı farkı konunun taraflarca tam anlaşılmamasına sebep olmaktadır. Yine burada da gerek konu yönetimi gerekse iletişim konusunda her iki tarafın da zaafı bulunmaktadır. Ancak burada da Türkiye için çok büyük fırsatlar gizlidir.

¹⁷⁴ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, s.313.

¹⁷⁵ Özgür Sağmal, **a.g.m.**, s.18.

¹⁷⁶ _____, **Cumhuriyet Gazetesi**, 09 Ekim 2004, s.11.

¹⁷⁷ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, ss.263-264.

III.1.1.4.1. İletişim Stratejisi

Kürt sorunuyla ilgili olarak, TBMM’nde milletvekillerinin %20’si (100’den fazlası) Kürt kökenli¹⁷⁸ olması Türkiye’nin esasında bir kürt sorununu olmadığı ve sadece Kürtler gibi Türklerin de muzdarip olduğu demokratikleşmenin yeterli olmaması sorunu vardır diyen, daha liberal Türk milliyetçiliğinin görüşü¹⁷⁹ desteklenmelidir. Bu konudaki iletişim stratejisi, Türkiye’deki Kürt meselesi demokrasi meselesi ve sosyal bütünleşme¹⁸⁰ meselesi olarak algılanması üzerinde kurulmalıdır. Türkiye’nin tıpkı Hollanda ve İsveç gibi Avrupa kıtasına yayılmış insan hakları savunuculuğunu yapması gerekir. Bu insan hakları savunuculuğunu kendi içerisinde gerçekleştirebilmeli ve ayrıca Ortadoğu’yu da içine alan bir alana yaymalıdır. İnsan haklarını savunmak kötü değil iyi bir şeydir. Türkiye insan hakları konusunda bir özeleştirici yapmalı ve kendi içerisinde ve dünyada meydana gelen tüm insan hakları ihlallerini deşifre etmelidir.

III.1.1.5. Nüfus

Türkiye’nin AB’ye bütünleşmesi açısından en önemli kriz sinyallerinden biri de nüfus konusudur¹⁸¹. Türkiye’nin nüfusu, AB ülkelerinin nüfuslarının çok üstündedir. İlave bütçe yükü, özellikle Türkiye’nin yapısal fonlara dahil edilmesinden gelecek olan yük, Türkiye’nin nüfusu ve gelişme düzeyi dikkate alınır, en son katılmalar sırasındaki yükten bile daha ağır olacaktır¹⁸².

Şu an aşılmasında gerçekten teknik güçlükleri olan bir sıkıntı daha bulunmaktadır. Avrupa Birliği kendi bünyesinde yüksek nüfuslu ve kişi başına düşen geliri bir hayli aşağılarda olan Polonya’yı aldıktan sonra benzer koşullarda 70 milyon nüfusuyla ve kişi başına düşen gelirini son 50 yılda 3000 doların üzerine çıkaramamış Türkiye’yi nasıl entegre edeceğini kaygılı bir şekilde irdelemektedir¹⁸³.

¹⁷⁸ Morton Abramovitz, *a.g.e.*, s.91.

¹⁷⁹ *a.g.e.*, s.122.

¹⁸⁰ Taha Akyol, “Kürtler ve Türkler” , *Milliyet Gazetesi*, 11 Aralık 2004, s.17.

¹⁸¹ *The Economist*, September 18th-24th, s.13.

¹⁸² _____ , “Türkiye – AB İlişkileri”, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html , 18 Aralık 2005.

¹⁸³ Uluç Gürkan, “Avrupa Türkiyesiz Yaşayabilir Ama Varlık Olamaz”, http://www.abhaber.com/gorus/gr_0018.asp, 24 Mayıs 2006.

Nüfusu bu denli fazla olan bir ülkenin ekonomik yükü dışında AB'nin siyasi iradesine yansması da bu konunun gündemde tutulmasında etkindir. Nitekim bu nüfus potansiyeline sahip bir ülkenin Brüksel'de en fazla oy gücüne sahip olacağı da bu konudaki değerlendirmeleri hassas hale getirmektedir¹⁸⁴.

III.1.1.5.1. İletişim Stratejisi

Avrupa Birliği'nin 1995 ve 1999 yılları arasındaki bölgesel verilere dayanarak gerçekleştirdiği araştırmaya göre, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin (ODAÜ:Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) nüfuslarında genel olarak bir azalma, AB ülkelerinde ise hafif bir genel artış yaşanmaktadır. AB ülkelerinin düşüş yaşanan bölgelerindeki azalma oranları bile, ODAÜ yaşanan oranlar kadar yüksek değildir. AB ve diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki doğurganlık oranı azalmaktadır. 2040-2050 yıllarında Türkiye nüfusunun 90 milyon civarında durağanlaşacağı öngörülmektedir.

AB bölgelerinin sadece 1/4'ünde nüfus azalması yaşanmaktadır. AB'ye göç AB'deki hafif nüfus artışın en önemli etkenidir. Genel doğurganlık oranları çok düşük olmasına rağmen AB'de görülen bölgesel nüfus artışının en önemli etkeni AB'ye göçtür. Uç bölgelerde nüfus azalmaktadır.

İsveç'in 8 bölgesinden ülkenin kuzey ve ortasında bulunan 5'inde düşüş yaşanmaktadır. Başkent Stokholm bölgesinde yaşanan artış diğer bölgelerden göçe dayanmaktadır. İskoçya'nın platolarında ve uzak adalarında da düşüş görülmüştür. Belçika, Danimarka ve Finlandiya'da ölüm ve doğum oranları arasındaki farktan doğan doğal nüfus azalmasını bu ülkelere olan göç genel nüfus artışına çevirmiştir.

Türkiye'nin nüfusu artmaktadır. 1997'de gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, Türkiye'nin nüfusu 63 milyon civarındadır. 1990 yılındaki nüfus sayımında %2.2 olarak ölçülen artış hızı 1997 yılında %1.5 olarak hesaplanmıştır. Kentleşme oranı ise %63

¹⁸⁴ **The Economist**, September 18th-24th, s.13.

olarak kaydedilmiştir. 2000 yılında ise Türkiye'nin nüfusu 67 milyon olarak tahmin edilmiştir. Köyden kente, gelişmiş bölgelere iç göç vardır. Türkiye'de kentleşme oranı son 20 yılda önemli derecede artmış ve AB ülkelerindeki oranlara ulaşmıştır. İç göç, İsveç gibi AB ülkelerinde olduğu gibi, büyük şehirlere doğru yönelmiştir. Türkiye'de nüfusu azalan iller Karadeniz bölgesinde ve Doğu Anadolu bölgesinin kuzeyinde bulunmaktadır.

Nüfusu önemli derecede artan illerin başında, Diyarbakır, Hakkari, İstanbul ve Antalya, daha sonra Ankara, İzmir ve Bursa gelmektedir. Genel olarak GAP bölgesinde yüksek nüfus artışı görülmektedir. Türkiye'nin değişik illerindeki doğurganlık oranları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kuzey Marmara, Batı Akdeniz bölgelerinde doğurganlık oranları nüfusun kendinin yenileme oranı sayılan 2'nin altındadır. En yüksek doğurganlık oranları Güneydoğu Anadolu bölgesinin ve Doğu Anadolu bölgesinin doğusunda ölçülmüştür. En yüksek bebek ölüm oranları da bu bölgedeki illerde gerçekleşmiştir¹⁸⁵.

Sonuç olarak; Türkiye'nin genç nüfusu, doğusu da dahil olmak üzere yaşlı Avrupa nüfusu ve artık giderek daha uzun yaşayan bu nüfusun emeklilikteki refahı çerçevesinde bir nimet olarak algılanabilir. Avrupa'nın emeklilerine ekonomiye yapacakları katkılarla dolaylı olarak destek olmak her yerde olduğu gibi genç nüfusun işidir. Diğer taraftan Türkiye'nin 65 milyonluk doyma noktasına (Türkiye nüfusunun 2040 yıllarında 90 milyon civarında olacağı) uzak bir pazar olduğu ayrıca da mücavir ülkelerde bilinmeyen sayıda bir nüfusa da hizmet götürdüğü gerçeği Avrupa Birliği'nin faydacı yaklaşımlarına yönelik bir strateji olabilir¹⁸⁶.

¹⁸⁵ http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00052.asp (Gülçin Karadeniz Temmuz 2001 – Brüksel)

¹⁸⁶ http://www.abhaber.com/gorus/gr_0015.asp

III.1.1.6. İmtiyazlı Ortaklık

Avrupa teriminin coğrafi olarak anlam kazanması Romalılar döneminde, toplumsal olarak anlam kazanması Hristiyanlık döneminde, politik olarak anlam kazanması ise Haçlı seferleriyle gerçekleştiğini ifade edilmişti. Bu süreçte “öteki”, Türkiye’nin de dâhil olduğu barbarlar ve Müslümanlardır¹⁸⁷. Türkler Avrupalılığın tersini temsil etmektedir ve Avrupa kimliğinin oluşmasında Türklerin “öteki” olarak özel bir rolü olmuştur.¹⁸⁸ Yıllar boyunca toplumların hafızasına kazınmış olan ve adeta toplumun kolektif bilincinde, “Türkiye” denince bu refleks’i tetikleyen algının değiştirilmesi, bu kriz sinyalinin zayıflamasını sağlayacak en önemli etken durumundadır. Ne de olsa Batı’nın Türkiye’yi reddetme kompleksi bir davranış kalıbı haline gelmiştir¹⁸⁹. Ancak batı ile Müslüman ülkelerin arasında meydana gelen krizlerin asıl sebebi bundan ziyade algıdaki zafiyettir¹⁹⁰. Oysa bunun farkında olmayan mevcut algı Türkiye’nin Avrupa Birliği ile bütünleşmesi konusunda farklı alternatifler üretmektedir. Bunlardan biri olan imtiyazlı ortaklık Türkiye’yi AB ile birlikte görmekten yana olmasına karşın Türkiye’yi AB içerisinde görmekten pek memnun olmamaktadır.İmtiyazlı ortaklık özellikle Türkiye açısından kriz olarak algılanmaktadır. Oysa AB üyesi ülkeler imtiyazlı ortaklık sürecini hep gündemde tutmuştur.

III.1.1.6.1. İletişim Stratejisi

Bu nedenlerin kolektif bilinç içerisinde yer almasına karşın hatta uğrunda savaşılan ve bir üst kimlik sunan Hristiyanlığın önüne geçerek ”Avrupalı” kavramı, yani aidiyet formu, seküler gelişmeleri de kapsayan bir nitelik kazanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere algı değiştirilmelidir. Hristiyanların Avrupa’sı yerine “Ulusların Avrupa’sı” görüşü strateji olarak benimsenmeli, Türkiye AB üyeliğinden bağımsız olarak bir kalkınma vizyonu ve perspektifi¹⁹¹ oluşturmali ve bunu AB’ne anlatmalıdır. İdeallerini gerçekleştirecek bir Türkiye’nin, AB’ne ihtiyacı olduğunu değil, AB’nin bir

¹⁸⁷ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, s.13.

¹⁸⁸ Sedat Laçiner& Mehmet Özcan&İhsan Bal, **Türkiyeli Avrupa**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s.19.

¹⁸⁹ **a.g.e.**, s.43.

¹⁹⁰ Brigitte Hamm & Jochen Hippler & Dirk Messner & Christoph Weller, **World Politics at the Crossroads**, Development And Peace Foundation, Bonn, March 2002, s.3.

¹⁹¹ Orhan Bursalı, “Gelecek İçin ip Uçları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ekim 2004, s.3.

vizyon, bir çağdaşlaşma ve dünyayla bütünleşme projesi¹⁹² olarak gördüğünü, Türkiye'nin ise bu yolda genç iş gücüyle birlikte Avrupa'ya soluk vereceğini¹⁹³ gerek bir kültür evrimi sağlayanacağını, gerekse karşılıklı yararların artırılmasına yarayan bir yöntem olduğu vurgulanmalıdır. AB'nin sağlayacağı sayısız faydanın ve istikrarlı bir Türkiye'nin, AB'ye ve Türkiye'ye dolayısıyla, bölgeye getireceği istikrarın yararları anlatılarak desteklenmelidir.

III.1.1.7. Referandum

AB incelenirken, tarihten faydalanmak gerekir. Çünkü tarih, bir milletin geleceğine yön verecek tecrübe kaynaklarıdır ve geleceği çizirken, muhakkak bu tecrübelerden faydalanmak gerekmektedir.

"Birleşik Avrupa meydana gelebilir mi" gibi birtakım soruları da bu çerçevede içinde değerlendirmek gerekmektedir. Geçen yüzyılda iki büyük savaşı atlattı, Avrupa'da doğan Birleşik Avrupa ideallerinin, belli bir yere kadar gelmesi imkân dahilindedir, ancak, işin içinde bazen zorlamalar da olmakta ve bu da daha katı bir milliyetçilik anlayışını doğurmaktadır. Bu nedenle, Avrupa içerisinde yapılan referandum sonuçlarının ve başka tepkilerin de göz önüne alınması gereklidir. Ayrıca şu sırada Avrupa'da aslında gizli ve büyük bir rekabetin olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekmektedir¹⁹⁴. Rekabet ve milliyetçiliğin meydana getirdiği ortam içerisinde çok daha dikkatli ve proaktif davranmak gerekmektedir. Bu nedenle referanduma yani halk oyuna baş vuracak olan ülkelerde tanıtımın çok daha önemli olduğu değerlendirilmelidir.

III.1.1.7.1. İletişim Stratejisi

AB Genişleme Genel Müdürlüğü 12 Kasım 2005 günü 'Genişleme İçin İletişim Stratejileri' temalı bir toplantı düzenlemiş, toplantıya davet edilen 13 aday ülke

¹⁹² Sami Kohen, "Bahse Girer Misiniz", **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004, s.19.

¹⁹³ Mert İlktuğ, "Türkiye'nin Genç İşgücü Avrupaya Soluk Verecek", **Milliyet Gazetesi**, 23 Aralık 2004, s.11.

¹⁹⁴ Mustafa Kahramanyol, Türk Ocakları Ankara genel Merkezi, **Ticaret Odası Türkiye -Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 17 Mart 2001.

temsilcilerinden ülkelerinde AB'yi benimsetmek üzere sürdürdükleri iletişim çalışmalarını anlatmaları istenmiştir.

Toplantıya başkanlık eden AB Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü İletişim Müdürü Wenceslas de Lobkowicz, "Bir ülkenin adaylığı tüm aday ve üye ülke halklarının çoğunluğu tarafından kabul edilmeli ve sokaktaki İnsan Avrupa'nın neden genişlemesi gerektiğini anlamalı ve benimsemeli" demektedir. Toplantıda açıklanan Eurobarometre araştırmasında genişlemeye ilişkin ilginç sonuçlar ortaya konmuştur. Eylül 2002'de 15 AB ülkesinde 15 bin 88 kişi üzerinde yapılan araştırmada, üye ülke halklarına aday ülkelerden üç tanesini sıralamaları istenmiş ve sadece yüzde 25'i aday ülkelerin hangileri olduğunu bilebilmiştir.

Öte yandan Avrupalılar genişlemenin zamana yayılmasını istemektedir. Cevap verenlerin yüzde 63'ü üye ülkelerden herhangi birine hiç gitmemiş, yüzde 71'i gitmeyi bile planlamamaktadır. Yüzde 41'i aday ülkelerin tarih, turizm ve kültürlerini daha yakından tanımak istemektedir. AB Komisyonu yetkilileri, müstakbel üyelerin yetkililerine dahili bir amaç olan kendi halklarına Avrupa değerlerini anlatmak ve benimsetmek ile harici amaç olan üye ülke halklarına kendi ülkelerinin kültürünü, yaşam biçimini anlatarak benimsetmek hedeflerini göstermişlerdir.

Bu tanıtımda Türkiye, sadece turistik veya tarihi yönleriyle değil, Türk aile yapısıyla, Türk aile kültürüyle, yaşam alışkanlıkları, insani değerlere olan bakış açısıyla ve makineleşen yaşamda Türk insanının Avrupaya katacağı değerler v.b. yönleri de yer almalıdır. Örneğin, Almanya'da yıllardan beri ticari hayatta var olan süpermarketlerin serbest piyasa koşullarında en iyi fiyata alışveriş imkanını sunmasına karşılık Türklerin işlettiği daha ufak çaplı marketlerden, Türkler kadar Almanların da alışveriş yaptığı tespit edilmiş ve bu konu araştırılmıştır¹⁹⁵. Araştırma neticesinde Türk marketlerinden alışveriş yapan Almanların bu seçimi yapmalarında en önemli etkenin sıcak aile ortamı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaşlı insanların alışveriş paketlerinin araçlarına kadar

¹⁹⁵ _____, **Türkei – Jahrbuch des Zentrums für Türkeistudien** 1999 / 2000, Lit Verlag, Münster, 1999, ss.127–128.

taşınmasında Türk market sahiplerinin çarıklar vasıtasıyla yardımcı olmaları da ayrı ve ilginç bir etken olarak tespit edilmiştir.

Türkiye tanıtılırken belki de Türk aile yapısıyla ilgili olan hususların üzerinde durulmasının faydası düşünülenenden fazla olabilecektir. Tüm bu tanıtım, uzman iletişimciler tarafından ve taraf olan iki ülke yani tanıtılacak ve tanıyacak olan ülkelerin uzman tanıtım kurum veya kuruluş ve kişilerinden oluşturulacak bir çalışma grubu tarafından yapılmalıdır. Bu şekilde iletişimde gürültü¹⁹⁶ olarak tabir edilen ve kültürel farklardan kaynaklanabilecek yanlış anlamaların önüne geçilerek bu konuda meydana gelebilecek kriz, önlenmiş olacaktır. Özellikle STK'ların karşılıklı olarak düzenleyecekleri panel veya sempozyumlar bu konuda daha yararlı olabilecektir.

III.1.1.8. Asker-Siyaset İlişkisi

Konu ulusal güvenlik olduğunda, düşmanca ilişkiler için haklı gerekçeler bulmakta zorluk çekilmediği görülmektedir. Türkiye'nin AB veya başka herhangi bir ülke veya uluslar üstü bir oluşum ile kuracağı birliktelikte ulusal güvenlik, toplumun heterojen yapısı, var sayılan iç ve dış düşmanlar nedeniyle duyulan birlik ve istikrar ihtiyacı gibi gerekçeleri öne süren kuvvetli bir mukavemetin oluşacağı değerlendirilmekte, diğer yandan günlük hayatta askerin rolünü azaltan siyasi ve ekonomik değişiklikler yapılması gerekliliği savunulmaktadır¹⁹⁷.

Avrupa Birliğinin hem Türkiye raporlarında hem yetkililerin açıklamalarında, önemle üzerinde durduğu konulardan birinin asker – siyaset ilişkisi olduğu bilinmektedir. Ancak, Türkiye'nin asker - siyaset ilişkisinin diğer ülkeler tarafından algılanandan farklı bir yerde olduğu görülmektedir. Genelkurmay Başkanlığının entelektüel kapasitesi ve mensuplarına çizdiği gelecek vizyonu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) yeni dönemde demokrasiyi güçlendirecek yeni rolüne ilişkin önemli ipuçları verdiği haberin yer aldığı bir gazetenin köşe yazısında¹⁹⁸; TSK bir

¹⁹⁶ A.Bülent Göksel, **Temel Halkla İlişkiler Bilgileri**, E.Ü.İletişim Fakültesi Yayınları No:15, İzmir, 2002, s.66.

¹⁹⁷ Morton Abramovitz, **a.g.e.**, s.4.

¹⁹⁸ Orhan Bursalı, “AB Sürecinde Askeri İp Uçları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Ekim 2004, s.6.

yandan kenara çekilirken demokrasiye zarar verebilecek her türlü kritik noktada varlığını sürdürdüğü, iç siyasette en hassas nokta olan laik Cumhuriyetin uç noktada, açık şeriatçılardan, ABD destekli ılımlı İslamcılara kadar geniş bir yelpazede bulunan oyuncular tarafından altının oyulması karşısında özellikle durduğu vurgulanmaktadır. Aynı yazıda Demokrasinin kurallarına uygun hareket edildiği sürece herhangi bir müdahale beklenilmediği ancak, TSK'nin ve bütün sivil çevrelerin duyarlı hareket etmesinin doğal olduğu dile getirilmektedir. Bu yeni dönemde TSK ile AB arasında aslında bir çatışma değil, demokrasiyi tehdit edecek anti laik yaklaşımlara karşı bir ittifakın söz konusu olduğu ve yeni sürecin askeri darbeler döneminden çıkarak, demokrasiyi tehdit edecek her türlü gelişmeye karşı öncü rolü sivil toplumun üstlenmesine doğru evrimleşeceği değerlendirilmektedir.

Asker, Hükümet, Devlet ve devletin kurumlarının arasında da iletişim sorunu olduğunu geçmişte yaşanan askeri müdahaleler göstermektedir. Bu ciddi iletişim sorunları sonucunda; askerin “Halk”a danışmadan ve “Halk”ın lehinde karar aldığı konusundaki inancı, Televizyonun tek kanallı döneminde Basın Ajansı Modeline¹⁹⁹ benzer ikna edici propaganda, temsiliyet ve iki yönlü simetrik iletişim²⁰⁰ noksanlığına sebep olmuş, bu ise devletin halktan daha önemli olduğuna dair bir anlayış²⁰¹ doğurmuştur. Ancak yukarıda yapılan açıklamalar v.b. örneklerden yola çıkılarak TSK'nin iletişim açığını kapatmak istediğini göstermektedir. Özellikle de sivil toplumun öncü rolü üstlenmesi konusundaki mesaj özellikle dikkate alınmalıdır.

Türkiye'de Silahlı Kuvvetler ve askerler, kurumsal ve mesleki anlamda, Cumhuriyetin kuruluş felsefesine daha sadık olmakla, diğer kurumlardan ve mesleklerden ayrılmaktadır. Başlangıçtaki felsefe ile bugünkü duruma bakıldığında, Silahlı Kuvvetlerde sapma açısının daha küçük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda

¹⁹⁹ Ahmet Bülent Göksel, **a.g.e.**, s.14.

²⁰⁰ **a.g.e.**, s.18.

²⁰¹ Jürgen Habermas, **Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora & Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.25-26, 29.

kamuoyunda: "siyasiler boşluğa neden olursa, bu boşluk Silahlı Kuvvetler ve askerler" tarafından doldurulur²⁰² şeklinde genel bir kanaat gelişmiştir.

Silahlı Kuvvetlerin ve askerlerin Türkiye'de kendine özgü konumu ve işlevi vardır. Bunun çeşitli nedenlerinden söz edilebilir. Silahlı Kuvvetler, Cumhuriyetin kuruluş felsefesine sonuna kadar sadık bir kurumdur. Gücünü silah ve teçhizata sahip hazır ve organizasyonlu olmasından aldığı kadar, toplumdan da almaktadır. Halkın, en güvenilir kurum olarak Silahlı Kuvvetleri görmesi, böyle bir anlama işaret etmektedir.

Bu koşullarda, Silahlı Kuvvetler ve askerler, içeriden ve dışarıdan Türkiye'yi bir yerlere götürmeye çalışanların önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır. İçeride, Silahlı Kuvvetleri ve askerleri bir yerlere oturtma ve belli kesimlerle karşı karşıya getirme gayretleri bilinçli olarak yapıldığını öne süren birçok iddia mevcuttur. AB sürecinde ortaya çıkan Silahlı Kuvvetler ve askerleri konu edinen talepleri de bu bağlamda değerlendiren birçok görüş mevcuttur. Ancak her gerekçeler ne olursa olsun Askerin siyasetin dışında yer alması, sivilin de askeri düşünce biçiminden uzaklaşması gereklidir.

Silahlı Kuvvetler Türkiye'yi bir yerlere taşımak isteyenlerin gözünde, önlerindeki en zinde ve en büyük engeldir. Bu gücün bertaraf edilmesi, herkesin kolayca amacına ulaşmasına hizmet edecektir. Ancak aşağıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere TSK, rejimin korunma görevini tüm sivil kurum ve kuruluşlar ile paylaşmak istemektedir.

III.1.1.8.1. İletişim Stratejisi

25 Ağustos 2005 tarihinde milliyet gazetesinde, Genelkurmay Başkanının açıklamasında; TSK üzerinde sivil kontrolün, evrensel bir değer olduğu ancak AB'nin Türk Silahlı Kuvvetlerinin toplumsal rolünü tam olarak algılayamadığı değerlendirildiği yapılmıştır. Yapılan açıklamada gelişmişlik durumuna bakılmaksızın bazı devletlerde ulus – ordu ilişkilerinde büyük sorunlar yaşandığı belirtilmiş, bundan dolayı söz konusu

²⁰² Metin Öztürk, "Avrupa Birliği İle İlgili Gelişmeler", <http://www.kamusen.org.tr/kitap/abnasil.htm>, 22 Mayıs 2005.

Ülkelerin silahlı kuvvetler kavramına yargı, korku ve kuşkuyla karışık bir bakış açısıyla yaklaştığı dile getirilmiştir. Açıklamada, bu nedenden ötürü AB'ye giriş sürecinde, bu ülkelerin TSK'nin rolünü ve önemini tam olarak algılayamadıkları dile getirilmiştir. Gerçekten de araştırmacılar tarafından da dile getirildiği üzere Türk halkının %94'ü orduya %51'i hükümete, %30'u siyasi partilere güvenmektedir²⁰³. En güvendiği kurumların başında TSK gelmektedir. Benzeri sonuçlara başka ülkelerde varmak güç olsa gerekmektedir. Bu da Genelkurmay Başkanlığı söyleminin demokratik bir tabana dayandığını göstermektedir.

Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin konumu ve etkinliğini Avrupa lkeleri ile karşılaştırmak doğru değildir. Türkiye'yi ancak Türkiye ile benzer koşullar içinde olan bir Avrupa lkesi ile değerlendirmek doğru olmaktadır. Jeopolitik konum, nüfus, komşu sayısı ve komşuların siyasi yapıları Türkiye ile örtüşen bir Avrupa lkesi mevcut değildir. Türkiye'nin terör organizasyonları ile mücadelesinde hayatını kaybeden insanların sayısı 18 yılda 30 binin üzerindedir. İngiltere'de yaklaşık 80 yıldır ayrılıkçı İra'nın eylemleri sonucu hayatını kaybeden insanların sayısı 3.500'ün altındadır. Bu rakam, İspanya'da ETA için yaklaşık 40 yılda sadece 800 civarındadır.

Bazı görüşler yoğun bir şekilde yeni yapılanmaların aslında Türk Silahlı Kuvvetlerini yıpratmaya yönelik olduğunu değerlendirmekte ve bunun sonucunda ülkenin daha kötü sonuçlarla karşılaşacağını deęerlendirmektedir²⁰⁴: Art niyeti bulunmayanların bu yapılanmanın neticesinde ortaya çıkan durumun Askerlerin itibar kaybetmesine neden olup olmayacağını gereği vurgulanmaktadır.

Silahlı Kuvvetler ve askere karşı olanlar, kendilerini liberal sananlar, siyasal İslamcılar ve etnik ayrılıkçılar yani bölücülerdir. Liberallerin arkasında da çoğunlukla siyasal İslamcılar ve bölücülerin yer aldığı dikkate alınırsa, tablo daha da netleşmektedir. Bunlara bir de

²⁰³ Morton Abramovitz, **a.g.e.**, s.72.

²⁰⁴ Hakan Hanlı, "Ulusal Program / İlerleme ve Katılım", http://www.abhaber.com/gorus/gr_0032.asp, 17 Şubat 2003.

doğal olarak Türkiye'yi hedef alan ülkeleri eklemek gerekir.

Ege hava sahasında Türk uçaklarının Yunan uçaklarınca düşürüldüğüne dair açıklamalar ile Kuzey Irak'ta 11 Türk askerinin eterne edilmesinin aslında Türk askerini hırpalamaya yönelik içeriden ve dışarıdan psikolojik bir operasyon olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu nedenle Milli Güvenlik Kurulu tartışmasında, her ülkede benzer bir yapının yer aldığı, hükümete bir danışma organı niteliğindeki Anayasal rolünün Avrupa Birliği üye ülkelerinin uygulamalarına uyumlaştırılması noktalarının göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Türkiye'de iyi niyetli olarak MGK'yı her işe el atmakla itham edenlerin de, günümüz güvenlik anlayışını iyi irdelenmesi ve bu konuda yetişmiş olan askeri personelden tüm dünyada olduğu gibi istifade etmesi gerekmektedir. Emir komuta sisteminden zihnen gerçekten de ayrılabilmiş emekli Askeri personelin uzmanlıklarından da yararlanarak oluşturulan ve bir düşünce kuruluşu haline getirilen sivil bir Milli Güvenlik Kurulu özellikle AB cephesinde algıyı müspet olarak etkileyebilecek, dolayısıyla iyi bir alternatif olacaktır.

Sonuçta gerek Genelkurmay Başkanlığınca yapılan açıklamalar gerekse bugüne kadar TSK'ni göreve çağıran antidemokratik uygulamalar karşısında TSK'nin genel tutumu, söylemi ve eylemi bir duruş sergilemektedir. Bu ise Avrupa Birliği nezdinde mesajın kaynağını güvenilir kılmaktadır.

IV. BÖLÜM

IV.1. KİMLİK, DİN-KÜLTÜR VE KRİZ İLETİŞİM STRATEJİSİ

İçinde yaşanan yüzyıl, sınıf kavramıyla başlamış ve kimlik kavramıyla sona ermektedir. Her iki kavram, ancak belirli bir soyutlama dâhilinde teorik anlam ve işlev kazanan kavramlar olmakta ve siyasi oluşumları açıklamada ve yönlendirmede son derece önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu kavramlar, geniş semantik çerçeveleri gereği, "kavram kargaşası" olarak isimlendirilen teorik ve pratik iletişim zorluklarına yol açmaktadırlar²⁰⁵.

Her ne kadar şu ana kadar birbirinden farklı kriz sinyallerinden söz edilmiş olsa da, tüm bu muhtemel kriz alanlarının temelinde kimlik, din- kültür kavramlarının yattığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, Türkler, Hristiyan Avrupa kimliğinin oluşmasında özel bir rol oynamıştır²⁰⁶. Özellikle Hristiyan Avrupa, Türk tehdidi ile kendinin tanımlamıştır. Ancak en yoğun savaşların yaşandığı dönemlerde bile Türkler Avrupa düzeninin bir parçası olmuşlardır. Türklerin Avrupa kimliğinin zıddının temsil ettiği iddiası kabul edilse bile, söz konusu Avrupa kimliği, Orta Çağ'ın günümüze göre geri ve kabul edilemez değerleri üzerine kurulmuştur. Bugünkü Avrupa da idealize edilmemeli, sorgulanmalı ve bir sonraki Avrupa'ya hazırlanmalıdır. Avrupa'nın hangi değerler üzerine kurulacağı, geçmişin köhne din ayırıcılığı üzerine mi, yoksa 21inci yüzyılın modern değerleri üzerine mi sorusu sorulmalıdır. Türkiye'nin bu kimlik, din ve kültür ile, kendine has bir yapısı olması ve bu farklılığın öteki konumunda bir kimlik olarak algılanması diğer sorunların üstesinden gelebilme yeteneğini azaltmaktadır. Diğer yandan Avrupa'nın Türkiye ve Türkleri şu ana kadar ki temaslarıyla değerlendirmesi; "Türklük" imajı, Türkiye'yi de Avrupa'daki Türklerin resmine bakarak yargılaması²⁰⁷, bu değerlendirmenin yanlış bir yargıya sebep olması, Türkiye'yi "öteki" olgusunu kabullenmeye itmekte ve Avrupa'ya karşı tepki üretmektedir. Bu durumda iki

²⁰⁵ Ulus Baker, "Altı Üstü Kimliği Parçalamak", **Birikim**, Ocak 2006, ss.28-30.

²⁰⁶ Sedat Laçiner&Mehmet Özcan&İhsan Bal, **Türkiyeli Avrupa**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004, s.21.

²⁰⁷ Taner Akçam, "**Türkiye AB Üyelğine Aday İlan Edilmesi Şarttır**", **Birikim**, Aralık 1999, ss.38-40.

tarafın da kaybedeceği ve bu algılamaların “sismik” artçı etkilere neden olacağını da unutmamak gerekir.

İslam, genel olarak Batı'da Avrupa yaşam tarzına bir tehdit olarak algılanmaktadır. İslami köktendincilik, Batı'daki yabancı düşmanı, ırkçı ve şiddet eğilimli davranışların kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Fakat bunun tam tersi bir bakış açısı benimsendiğinde, dini değerlerde yaşanan yükseliş, yoksulluk, işsizlik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, dışlanma, siyasal temsildeki kısıtlar ve asimilasyon tehdidi gibi çeşitli yapısal sorunların sonucu olarak da değerlendirilebilir. Bu tehditlerle basa çıkabilmek için, kültür, kimlik, din, etnisite, gelenek ve geçmişe ilişkin üretilen söylemler, genel olarak azınlıklar ve özellikle de göçmenler için en belirgin var olma stratejisi haline getirilmektedir.²⁰⁸ Geçmişini yeniden kurgulamak ve kültür, etnisite ve dine yönelmek, göçmen toplulukları için en azından ikili bir amaca hizmet ediyor gibidir; bu tür bir eğilim, ilk olarak, var olan statükoyu eleştirmekten uzak bir şekilde günceli yakalamanın bir yolu olarak düşünülebilir. Şanlı geçmiş, otantik kültür, etnisite ve din, burada, anavatanından uzakta yaşayan diasporik özne tarafından, dışlanma, yoksulluk, ırkçılık ve kurumsal ayrımcılık gibi yapısal sorunlara karşı koymak için stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır. Böylesi bir eğilim, bireye, çoğunluk toplumu tarafından dayatılan kriterlere karşı bağımsız olma duygusunu verebilir. Çünkü geçmiş, gelenek, kültür ve din, diasporik öznelerin kendilerinden koparılamayacağına inandıkları değerleri ve inanışları ifade etmektedir. Dolayısıyla kimlik, din – kültür kavramlarının netleştirilerek taraflarca sağlanacak bir uzlaşma, önem taşımaktadır. Bu önemin farkındalığı yukarıda izah edildiği gibi kavram kargaşasının son bulmasıyla gerçekleşebilir ancak.

IV.1.1. Kimlik

Türklerin örneğin Avusturya'daki olumsuz ve tek taraflı imajı, Türkiye kökenli göçmenlerin (öteki Avrupa ülkelerindeki durumla karşılaştırıldığında) bu topluma uyum

²⁰⁸ Ayhan Kaya, “Tireli ve Çoğul Kimlikler”, **Cogito** Avrupa'yı Düşünmek Özel Sayısı 39, Bahar 2004, s.3.

sağlayamamış, ayak uyduramamış olmasında yatmaktadır. Bu yeni bir bulgu değil; üstelik ırkçı söylemlerin de merkez noktasını oluşturan bir argüman. "Türkler kültürel açıdan bizden çok farklılar, o yüzden de buraya uyum sağlayamıyorlar." Sosyo-psikolojik modelde yeni olan nokta, bu farklılığın doğallaştırılmayıp, bazı toplumsal nedenlere dayandırılmasında. Avusturyalı siyasal bilimci Bernhard Perchinig'in bu meyanda yaptığı analiz, sıkça alıntılanmakta: Avusturya'da yaşayan Türkler, Almanya'daki Türklere nazaran son yirmi-otuz yılda sosyal anlamda bir yükselmeyi yaşayamadı. Bu nedenle Türkler, niteliksiz inşaat işçileri olarak algılandılar; sezondan sezona çalışan, o arada da işsiz kalıp Avusturyalıların vergilerinden gelen işsizlik paralarını yiyen insanlar olarak. Perchinig, 1960'lardan başlayarak "misafir işçi" alan Almanya, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerle Avusturya arasında, istigal politikası bağlamında bir fark olduğunu vurguluyor. Bu ülkelerde özellikle otomobil ve elektronik sanayisinde Türklerin çalıştırılmış olduğunu, bunların da çoğunluk kalifiye elemanlar olarak belirli bir eğitimden geçmiş bulunduklarını söylüyor. Buna karşın o yıllarda Avusturya'da ağır sanayi devlet tekelinde olduğundan, bu tip işler Avusturyalılara rezerve edilmişti, denmektedir. "Almanya'daki Türk göçmenler, daha çok şehir kökenli; Avusturya'ya gelenlerin çoğu tarım alanından, sözgelimi Anadolu'dan yani daha tutucu bir toplumsal yapıdan gelmektedir...." Böylelikle Avusturya'da bir Türk orta tabakası oluşmadığını da vurgulanarak, bütün bu etkenlerin olumsuz bir Türk imajı yarattığı sonucuna varılmaktadır²⁰⁹.

"Türk olmak", TC vatandaşı olmak biçiminde de anlaşılabilir, "atalarımızın kanlarıyla suladığı topraklarda doğup yaşamak" biçiminde de. İlk tanıma göre, nesnel olarak, TC pasaportu taşıyan tüm etnik azınlık üyeleri Türk sayılmalı, ikinci tanıma göre, Almanya'da Türk anne-babadan olma TC vatandaşı çocuklar Türk sayılmamalı. Bazen belirli bir kimlik önemliyken, belirli başka bir zaman diliminde geçerliliğini yitirebilmektedir. Kimlik çoğunlukla bir bir gruba üye olmaktan çok başka bir gruptan farklılaşmak adına kullanılmaktadır. Kimlik politikasının savunduğu "kimliklerin evrenselliği", geçersiz olabilmektedir. Siyah, kadın, Kürt olmak, zaman ve mekâna bağlı olarak "değişebilir", hatta karşı-kimliklere dönüşebilmektedir. Diğer yandan bu

²⁰⁹ Hakan Gürses, "Avrupasız Türkiye, Avrupalı Avusturya", **Birikim**, İstanbul, 2004, ss.28-32.

politikayı eleştiren "kimliklerin gereksizliği" önermesi ise, geçersiz kılınmaktadır. Siyah, kadın, Kürt kimlikleri "gereksiz" hale gelseler bile bu, ancak başka eksenler etrafında oluşacak kimliklere yerlerini bırakmaları suretiyle olabilmektedir. "Postmodern" kimlik teorilerinin vurguladığı bir nokta hep göz önünde tutulmalıdır; her kimlik, hâlâ var olan veya potansiyel başka kimlikleri geri plana itmek suretiyle ayakta durabilmektedir. Çünkü bir fark, öteki farklılıklar aleyhine "mutlaklaştırılmazsa", kimlikler çağına güçlerini elde edememektedir. Kimlikler, ancak ikilik diğer bir deyişle karşılıklık mekanizmaları içinde anlam kazanıyorlar; bu yüzden de her kimlik, kendiyle birlikte karşıtını da doğurmak, en azından yaşatmak zorundadır.

Bu bağlamda Avrupa Birliğinin kendi kimliğinde bazı karanlık noktaları aydınlatması gerekmektedir. Söz konusu kimliklerin tarihsel malzemeden hareketle üretilen fazlasıyla psikolojik bir yanı var; herhangi iki kimliğin birbirini 'öteki' kılması halinde bu durumun tarihselliği de aşan bir biçimde yapılaşması olanaklı olmaktadır. Diğer bir deyişle şimdi karşımızda birbirine muhtaç olan ve diğeri olmadığı anda kendisi anlamsızlaşabilecek kimlikler bulunmaktadır.

Bu sert ilişki bugünlerde önemszenmesi ve üzerinde düşünülmesi gereken siyasî bir konuya dönüşmektedir. Çünkü Türkiye'nin AB'ye katılması ihtimali, birbirini yüzyıllar boyu 'öteki' kılmış iki toplumun bu psikolojik eşiği geçmesini ima etmektedir.²¹⁰ Bu nedenle Avrupalının tanımı her defasında köhne Hıristiyan Avrupa ile modern Avrupa arasında sıkışıp kalmakta, henüz olgunlaşmamış bu tanımın yeniden anlamlaştırılması başlı başına kriz önleyici bir iletişim stratejisi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu stratejiyi oluşturmak adına kimlik konusunu biraz daha derinlemesine incelemeye çalışılacaktır.

²¹⁰ Etyen Mahçupyan, "AB kimliği, İslam Dünyası ve Zihniyet Açısından Türklerin İkinci Modernleşmesinin Anlam ve Önemi", **Birikim**, 2004, ss.19-24.

Kimlikler sürekli bireyleri takip etmektedir. Bu yüzden, çok uzun bir zamandır, içinde yaşanan toplum biçiminin başlangıç döneminden beri merkez kimlikler, üç eksen etrafında oluşmaktadır; etniklik, cinsellik ve bedensel işlevsellik.²¹¹

Bu üç kimlik eksenini, dönem dönem birbirlerinin yerini almak suretiyle, sürekli öbür kimlikleri ikinci (üçüncü vb.) plana iten, onların içeriklerini yeniden düzenleyen merkez kimliklere zemin olmaktadır. Bu nedenle de, toplumlarda etnik, ulusal ve "ırksal" azınlıklar, göçmenler, kadınlar, eşcinseller, "cinsler arası" bireyler, engelli ve "ruhi bozuklukları" olan kişiler, yüzyıllardır dışlanan grupları teşkil etmektedir.²¹²

Karibikli İngiliz düşünür Stuart Hail '50'li yılların başında İngiltere'ye gelip "siyah" hareketinin ilk dönemiyle karşılaşmadan önce bu kavramın kendisi için ne anlama geldiğini anlatmaktadır. Jamaika'da yaşayan insanların yüzde 98'inin siyah veya "renkli" olmasına karşın, kimse, ne kendini ne de bir başkasını "siyah" diye adlandırmamaktadır. Ancak siyah yerine "sütlü kahve" ile "koyu kahverengi" arasında tam onbeş farklı renk adı sayılmaktadır; güzellik yarışmalarında farklı ten renklerine göre seçilecek güzeller, ağaç renklerine göre sınıflandırılmaktadır; Mahun Güzeli, Ceviz Güzeli gibi. Hail "Siyahlık, pigmentlere ilişkin bir soru değil. Benim sözünü ettiğim siyahlık, tarihsel, politik, kültürel bir kategori," demektedir.²¹³ Kimlikler, hep göreceli, bir karşıta ("beyaz" vb.) göre konumlandırılan özelliklere dayalı adlandırmalar olmaktadır.

Avrupa'nın Türkiye algısını netleştirememiş olmasında önemli bir neden de, uluslar üstü AB yapısı içerisinde kendi AB'li kimliğini belirleyememiş olmasıdır denilebilmektedir; nitekim Fransa'nın AB içindeki tutumu bu düşüncüyü destekler niteliktedir²¹⁴:

²¹¹ Etyen Mahçupyan, **a.g.e.**, s.22.

²¹² Hakan Gürses, "Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler", **Birikim**, Mayıs 1999, ss.72-84.

²¹³ S. Hail, "Alte und Neue Identitäten, Alte und Neue Ethnizitäten", **Rassismus und Kulturelle Identität**, Hamburg 1994, s. 79.

²¹⁴ Taha Akyol, "Avrupa'da Türkiye Tartışması", **Milliyet Gazetesi**, 30 Kasım 2004, s.15.

“Fransızlar Türkiye’ye neden bu kadar karşı? Mesele din ise öteki Avrupa ülkeleriyle de dinimiz farklı. Mesele tarih ise geçmiş asırlarda bizim Fransa’yla hiç önemli bir savaşımız olmadı. Ama Germenlerle, Balkanlılarla ve Doğu Avrupalılarla oldu. Demek ki sorun Türkiye’nin tarihinden ve dininden ziyade, asıl “Fransız Algılama biçim”inden kaynaklanıyor! ‘Fransız kimliği’ Türkiye’nin yer aldığı çoğulcu ve stratejik Avrupa’yı algılayamıyor...”

Türkiye’nin AB’ne üyeliği tartışmaları zaman zaman AB içinde bir kimlik arayışının çok açık sinyallerini vermektedir. AB’nin ne ortak bir kültür ve kimliğe sahip olduğu, ne de bunu yaratabildiği şeklindeki tartışmalar ise özellikle Türkiye için büyük önem taşımaktadır²¹⁵. “AB içinde bazı çevreler, kimlik arayışı nedeniyle birliğin yıllar önce verdiği ve sayısız kez tekrar ettiği bir kararı sorgular görünmektedir”²¹⁶ denmektedir (Türkiye’nin AB üyeliği kastedilmektedir).

Avrupa statik bir kavram olmadığı gibi zaman içerisinde bazı değişimler geçirmektedir. Ortaçağ’da Hristiyanlık ile özdeşleşirken, modern zamanlarda Hristiyanlık aleyhine ulus devlet lehine bir şekle bürünmüştür. Oysa bugüne bakıldığında ulusal kimliklerin ötesinde bir Avrupa kimliği arayışına hız kazandırmıştır²¹⁷. Ancak “Avrupa kültürü” projesinin başarısızlığının nedeni kültür ağırlıklı politikalardan ekonomi merkezli politikalara doğru bir yönelimden kaynaklandığını²¹⁸ değerlendiren görüşler de mevcuttur.

Sonuç olarak, Avrupalı kimliğinin değişken yapısı henüz bu konuda algıların olgunlaşmamış olduğunu göstermektedir. Ancak yapılan araştırmalar Avrupalıların en az yarısının Türkiye’nin üyeliğinin faydalı olacağına işaret etmektedir (Tablo 2). Bu durumda henüz yerleşik olmayan bir algının değiştirilebileceğini değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

²¹⁵ Mine Gencel Bek, **AB ve Türkiye’de İletişim Politikaları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s.19.

²¹⁶ Meral Tamer, “Brüksel’e Türk Çıkartması”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Aralık 2004, s.9.

²¹⁷ Veysel Bozkurt, **a.g.e.**, s.17.

²¹⁸ Mine Gencel Bek, **a.g.e.**, s.27.

	Almanya		Fransa	
	Sayı	%	Sayı	%
Kültürel çeşitlilik ve zenginlik sağlarlar	568	53,3	252	42,0
İşgücü sağlarlar	688	64,6	440	73,3
Yeni iş alanları yaratırlar	405	38,0	242	40,3
Yeni ailevi ve ahlaki değerler kazandırırılar	341	32,0	121	20,2
İnsani değerler kazandırırılar	286	26,9	111	18,5
Diğer	11	1,0	4	,4
Olumlu etki yaratacaklarını sanmam	41	3,8	29	4,8
Toplam	1065	100,0	600	100,0

Tablo 2

Üyelik durumunda Türklerin AB toplumuna ne tür olumlu etkileri olacağını düşünüyorsunuz?

Kaynak: Ayhan Kaya, Avrupa Birliği, Avrupalılık ve Avrupa-Türkleri, <http://goc.bilgi.edu.tr/documents/CEUROPA.doc>, 09 Ekim 2006.

IV.1.2. Din ve Kültür

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri incelenirken din faktörü daha çok engelliyici bir unsur , taraflar arasında önemli bir fark olarak görülür²¹⁹. Huntington'ın medeniyetler çatışması tezi din ve kültür sorunlarıyla ilgili olarak mevcut sinyallerin en önemlilerindendir. Huntington'a göre dünya önümüzdeki dönemde ekonomik ya da ideolojik esaslara göre değil, kültür ve din esasına göre bölünecektir. Huntington'a göre, her ne kadar ulus devletlerin bu dönemde önemli birer aktör olarak kalacağı değerlendirilse de, küresel politikaların asıl mücadelesinin farklı uygarlıklar arasında olacağı ve uygarlıklar arasındaki fay hatlarının gelecekteki çatışma alanlarını

²¹⁹ Sedat Laçiner& Mehmet Özcan&İhsan Bal, **a.g.e.**,s.23.

oluşturacağı var sayılmaktadır²²⁰.

İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki en önemli farkın kilise ve devletin ayrılması konusundaki geleneği olduğu²²¹ göz önünde bulundurulduğunda Huntington'un tezi doğru gibi görünmektedir. Ancak bu görüşleri fazla abartılı bulanlar da mevcuttur. Bu görüşe göre ekonomik olarak belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmamış, sivil toplum teşekkül etmemiş, devlet dışında çıkar grupları örgütlenmemiş, politik sistemleri arasında uyumu tesis etmemiş hiçbir bölgesel bütünleşme teşebbüsü Avrupa Birliği örneğindeki başarıyı gerçekleştirememiştir. Önümüzdeki dönemlerde de bu başarı, Huntington'un söylediklerinin aksine, kültürel benzerliklerden çok, bütünleşmenin alt yapısını oluşturacak ekonomik gelişme ile daha ilgili olacaktır²²². Avrupa teriminin Hristiyanlık teriminin aleyhine olarak genelleşmeye başlamasıyla ulusal devletin tam egemenliğine kavuşmasına Batı ve Doğu medeniyetlerinin asla uyuşamayacağı konusundaki görüş aslında çok yeni bir görüş değildir. Edward W. Said²²³ de şarkiyatçılık adı altında yazdığı eser de bu konuya vurgu yapmaktadır. Her iki medeniyetin bazı kesimleri tarafından kabul gören bu görüş, söz konusu doğu ve batı medeniyetinin asla kaynaşamayacağını, birbirlerinden doğası gereği ayrı olduklarını değerlendirmektedir. Hem batı hem de doğu medeniyetine mensup bazı kesimlerce de destek bulan bu görüş daha çok muhafazakâr kesimlerin sözcülüğünü yapmaktadır.

Aslında kültürel fark, din ve kimlik konusu 1994 yılında Gümrük Birliği anlaşmasının reddi ile tartışılmaya başlanmıştır²²⁴. Muhafazakârların insan hakları gibi konuları öne sürerek ve bunlara kenetlenerek Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğine engel olmaya çalıştığı, AB insan hakları izleme organizasyonu Türkiye raportörü Jonathan Sudgen tarafından dile getirilmektedir. Yine aynı kişi: "Avrupa Parlamentosu'ndaki muhafazakârlar Türkiye'nin üyeliğine karşı insan haklarını, başka gerekçeleri gizlemek

²²⁰ Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Vipaş, Bursa, 2001, s.6.

²²¹ Gabriel A. Almond & G.Bingham Powell Jr., **Comparative Politics Today**, Harper&Collins, New York, 1996, s.16.

²²² Veysel Bozkurt, **a.g.e.**, s.8.

²²³ Edward W. Said, **Şarkiyatçılık**, Çev.:Berna Ülker, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

²²⁴ Özgür Sağmal, **Türkishtime**, Herşey İletişim, İstanbul, 2004, s.18.

için öne sürebilirler, yani muhafazakârlar iki yüzlülük yapabilir”²²⁵ demektedir.

Aynı gerekçelerle Türkiye içinde de, toplumu yönlendirme ve biçim verme hakkını kendinde gören “Seçkin Batıcılar” kendi konumlarının sarsılmaması için AB’nin istediği ‘toplumu daha demokratikleştirme’ konularına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda egemenlik, bölücülük, ulusal çıkarlar gibi söylemler aslında retorik, Kemalizm ve Cumhuriyetçilik tamamen ideolojik bir örtü olarak işlev görmektedir²²⁶.

IV.1.3. İletişim Stratejisi

Avrupa teriminin coğrafi olarak anlam kazanması Romalılar; Avrupa teriminin toplumsal olarak anlam kazanması Hristiyanlık; Avrupa teriminin politik olarak anlam kazanması Haçlı Seferleriyle olmuştur. Ancak uğrunda savaşılan ve bir üst kimliği savunan Hristiyanlığın önüne geçerek, “Avrupalı” yani aidiyet formu, seküler gelişmeleri de kapsayan bir nitelik kazandığı ve “Hristiyanlığın Avrupa’sı” yerine “Ulusların Avrupa’sı”²²⁷ görüşü de mevcut olmakla birlikte bu kimliğin henüz tüm toplum katmanları tarafından benimsenmediği ortadadır. AB, 1963 yılında Türkiye’nin Avrupalı olduğunu zaten kabul etmiştir. Bu nedenle coğrafi olarak Türkiye’nin Avrupalı olup olmadığını tartışmak bile yersiz olmaktadır²²⁸.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanının, din ve kültür bağlamında, oluşturduğu iletişim stratejisini bir rahibin düşünceleri üzerine inşa etmesi iletişim açısından da çok yerinde bir strateji olarak değerlendirilebilir. 17 inci yüzyılda rahip Cruce, Hristiyan olan ve olmayan bütün milletleri içine alan çağdaş anlamda uluslar arası bir organizasyona gidilmesi yönünde bir tasarı ortaya atmıştır. Rahip Cruce’un önerileri aslında Avrupa Birliğinin kuruluş mantığına çok benzemektedir. Başbakanın Rahip Cruce örneğini dile getirmesi bu konuda Avrupa’ya ders niteliğindedir²²⁹:

²²⁵ Özgür Sağmal, **a.g.m.**, s.19.

²²⁶ H.Şaban Çalış, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s.366.

²²⁷ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, s.13.

²²⁸ **The Economist**, September 18th-24th, s.13.

²²⁹ _____, “ Husumetleri Geçmişe Gömelim”,

<http://www.milliyet.com/2004/12/11/dunva/axdun02.html>, 11 Aralık 2004.

Daha da ilginç olan nokta, Cruce uyuşmazlıkları çözülmesi için kurulmasını önerdiği kurulda birinci yeri Papa'ya, ikinci yeri Türk padişahına vermişti. Özetle dışlayıcı değil kapsayıcı olma; fazlalıkları hoşgörüyle karşılayıp bunların esasında birer güç olduğunu fark edebilme bilincini, bundan 300 küsur yıl önce yakalamıştı. Bugün Türkiye'nin AB üyeliği aleyhine bazı ülkelerde ileri sürülen görüşlere baktığımda, tarihten yeterli dersi çıkarıp çıkaramadığımız konusunda maalesef tereddüde düşüyorum.”

Türkiye'nin AB üyeliği, farklı kültürler arasında uyum kurma özlemini taşıyan dinamiklerin tarihin akışıyla buluştuğunu simgeleyecek ve Avrupa'nın manevi dokusunu zenginleştirecektir. Türkiye ve AB sürekli karşılıklı etkileşim halindeki kültürel öğeleriyle, felsefi ve moral planda daha yüksek bir uygarlık sentezinin²³⁰ oluşumunu başlatabilir. 11 Eylül sonrasında Türkiye'nin AB'ne alınmamasının kültürel ve din bağlamında doğuracağı sonuçların maliyeti çok yüksek olacaktır. Avrupa Müslümanlarının Avrupa Birliği üyelerince konumlarının geçek anlamda belirlenmemiş olması bu kişilerin en temel vatandaşlık haklarından da yararlanmasını engellemektedir. Açıktır ki, Avrupa Birliği projesi, geçmişte var olan tarihsel kimliklerin dışında, yeni bir kimliğin yaratılma sürecini simgelemelidir: Avrupa Birliği kimliği Avrupalı kimliğiyle bire bir örtüşmemektedir. Çünkü burada belirli bir zihniyet ve iradede buluşmuş olan bazı Avrupalıların birlikteliğine; ya da belirli bir Avrupalılığa vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla 'AB kimliği' kendiliğinden ortaya çıkacak değil, üretilecek bir olgu olmakta ve bu üretilecek kimlik 'öteki' ile olan mesafeyi de yeniden tanımlayacaktır²³¹. Bunun anlamı, söz konusu adımın Müslümanların ve Türklerin Avrupa'ya ne denli yakın veya uzak olduklarının da tanımlanmasını ifade edeceğidir. Öte yandan, Sosyal Demokratların ve liberallerin geliştirdiği 'Avrupa' fikri ise çeşitlilik, kültürel farklılık, ortak bir gelecek, demokrasi, insan hakları ve sekülerizm gibi ilkelere dayanmaktadır. Maastricht Anlaşması bu açıdan Birliğin hayatında dönüm noktasıdır. Bu anlaşma ile Avrupa Topluluğu ortak siyasal, sosyal, iktisadi, kültürel ve askeri değerler üzerine inşa edilen bir birliğe dönüştürülmüştür. Bu sürecin başlangıcını 'Avrupa Halkları' ve 'haklar

²³⁰ H.Şaban Çalış, **a.g.e.**, s.384.

²³¹ Etyen Mahcupyan, "AB kimliği, İslam Dünyası ve Zihniyet Açısından Türklerin İkinci Modernleşmesinin Anlam ve Önemi", **Birikim**, Kasım 2004, ss.19-24.

arasında birlik' söylemini ön plana çıkaran 1975 tarihli Tindemans Raporu teşkil etmektedir. Bu raporda, Avrupa Topluluğu'nun kendi bayrağına sahip olması ilkesi benimsenmiştir. Daha sonra, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluş günü olarak kabul edilen Robert Schumann'ın konuşmasının yapıldığı 9 Mayıs tarihi Topluluk günü olarak benimsenmiştir. 1988 yılında Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde okullarda okutulan edebiyat, yurttaşlık, tarih, coğrafya, dil ve müzik eğitimi müfredatına bir Avrupalılık boyutu kazandırılması kararlaştırılmıştır. Burada amaç, ortak değerleri tarihte aramadan, geleceği kurgulayarak saptama çabası olmuştur.²³² Maastricht Anlaşmasında açık bir şekilde dile getirilen Avrupa Birliği yurttaşlığı, ortak dış siyaset, ortak göç politikaları, ortak askeri politikalar ve ortak para kullanımı gibi noktalar da dikkate alındığında aşağıdan yukarıya değil, ancak yukarıdan aşağıya doğru akan bir Avrupalı kimliği oluşturma çabasının görülmektedir. Bu Avrupalılık tanımı, geçmişe, tarihsel semboller ve mitlere referanstan çok, geleceğe ve geleceğin halklarına referansla ifade edilmektedir. Böylesine bir kimlik, hiç şüphesiz, uluslar ötesi, laik ve çoğulcu bir anlayışla yeni Avrupa'nın sınırlarının belirginleştirilmesi gerektiği tezini ön plana çıkarmaktadır. Yeni Avrupa tanımı öylesine bir 'Avrupalılık' kimliği dayatmaktadır ki, bu kimlik kültürel çeşitlilik ve çeşitlilik içinde birlik söylemleriyle yapılanmayı gerektirmektedir.²³³

Bu tanım çerçevesinde, Türkiye ve İslam gibi klasik anlamda Batılı olmayan kültürel ve dinsel unsurlar 'Avrupa' içinde kendilerine yer edinebilirler. Diğer bir deyişle, bir yanda tözselleştirilen bir Avrupa düşüncesi, öte yanda çeşitlilik içinde birlik düşüncesi vardır. Hatta, bu analiz daha da ileri götürülürse, muhafazakârların yaptığı tanımın, dinsel, kültürel ve etnik açılardan verili ve değişmeyen tözcü bir 'Avrupa' ve 'Avrupalılık' anlayışını beraberinde getirdiğini; diğer tanımın ise 'Avrupa' ve 'Avrupalılık' anlayışının verili bir coğrafya ve kimlik olmadığını, aksine inşa edilen, değişen, dinamik ve sürekli bir oluş hali içeren bir anlayışı ifade ettiği söylenebilir.²³⁴

²³² Ayhan Kaya, "Tireli ve Çoğul Kimlikler", **Cogito** Avrupa'yı Düşünmek Özel Sayısı 39, Bahar 2004, s.2.

²³³ Ayhan Kaya, **a.g.e.**, s.3.

²³⁴ **a.g.e.**, s.1.

Tüm dayanakların yok sayılarak, Türkiye'nin AB'nde yer almamasının doğuracağı sonuçlar her iki taraf içinde bazı sonuçları beraberinde getirecektir.

Birincisi; bu durum Türkiye'nin yapmakta olduğu ve yaptığı tüm reformları tehlikeye atacaktır.

İkincisi; bu reddin İslam ülkeleri tarafından Türkiye'nin Müslüman olmasından kaynaklandığı değerlendirilecek, İslam ülkelerinde Batıya karşı tepki oluşturmak isteyen bazı kesimler tarafından suiistimal edilecektir²³⁵.

Üçüncüsü; medeniyetler çatışması tezinin gerçekleşmesi, dünyaya başarılı bir çoğulculuk örneği sunulamaması, tek kutuplu dünyada bir denge kurmak üzere AB'nin stratejik bir güç haline gelememesi ve bütün bunların sonucu olarak "Avrupa'nın Ortadoğu'ya komşu olamaması" gibi dünya sahnesinde figüranlıkla yetinmesi olarak sayılabilir. Avrupa bu sonuçları ancak Türkiye'nin üye olmasıyla önleyebilir²³⁶. Avrupa'ya, ABD ve Çin'in yanında üçüncü bir güç olarak ortaya çıkışını Türkiye ile gerçekleştirebileceği ve 21 yüzyılda kendi modelini dünyaya yayacak bir güç olabileceği algısı oluşturulmalıdır. Avrupa'nın, sahip olduğu çok etnik unsurlu ve çok kültürlü karakterinin, başarılı bir Müslüman ülkeyi bünyesine dâhil edinceye kadar tam anlamıyla gerçek ve başarılı olamayacağını anlaması bir zorunluluk haline gelmiştir.²³⁷

Gözden kaçırılmaması gereken bir husus da, şu anda AB'de 20 milyon Müslüman'ın yaşamakta olduğudur. Almanya, Fransa ve İspanya'daki Müslümanların sayısı 12 milyonu aşmaktadır. Batı'da İslami nüfus artıkça, İslamiyet'in Avrupa'nı ana dinlerinden biri olduğunu kabul etme zorunluluğu doğmaktadır. Her ne kadar Batı'da İslamiyet'in demokratik sistemleri reddeden bir yapısı olduğu düşünülüyor olsa da, aslında durum böyle değildir. Müslüman devletlerin yaygın imajı ve belirli siyasi liderlerin tutumları yüzünden fark edilmese de, geleneksel liberal değerlerle İslam

²³⁵ **The Economist**, September 18th-24th, s.13.

²³⁶ Taha Akyol, **Milliyet Gazetesi**, 30 Kasım 2004.

²³⁷ Graham E. Fuller, **Siyasal İslamın Geleceği**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s.16.

arasında teorik olarak benzerlikler bulunduğu açıktır.²³⁸ İslam'da Şura'nın veya danışma'nın önemli bir yeri bulunmamaktadır. Yöneticinin vatandaşların kanaatlerini göz önünde bulundurmak gibi bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu çoğunlukçuluğun bir şekilde hükümetin rızaya dayanmasını temin eder. Bu bakımdan İslam sivil toplumla aynı teorik dünyada yer alır ve liberalizmin her zaman bir özelliği olmuş olan halkın iradesi'ne kısıtlama getirilmesi düşüncesiyle de tutarlı²³⁹ olduğundan, her iki tarafa verilmesi gereken mesaj şu olmalıdır: Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin paralelinde, sadece depolitize edilmiş liberal bir İslam'ın batıyla bütünleşmesi mümkündür²⁴⁰.

Oysa yukarıda anıldığı gibi Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşmemesinin diğer ve tehlikeli sonucu da, Batı'ya ve onun tüm değerlerine düşman olan kutupların daha da güçlenmesi olacaktır. Oysa Avrupa Birliği ile bütünleşmesini tamamlayan bir Türkiye, bu açıdan her iki taraf açısından bir kazanç olacaktır. Depolitize İslam'ın gereğini kavrayan bir ülke olarak Türkiye ile Müslüman bir ülke ile bütünleşmeyi başarmış etnik ve dini kimlikleri aşmış gerçek bir birlik olarak Avrupa Birliği. Bu sayede Avrupa tartışmasız doğal ve kendine has saydığı değerleri yeniden sorgulamak zorunda kalacaktır. Yani Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesi, Avrupa'nın kendi iç demokratikleşmesine, çok uluslu, çok kültürlü, çok dinli bir yapıya uygun demokratik toplumsal örgütlenmelerin sağlanabilmesine ve buna uygun politik bir kültürün yerleşmesine önemli katkılar yapacaktır.²⁴¹

Öte yandan bu çelişkili sürecin farkındalığı artmış olacak ki, AB, milliyetçiliği aşmaya da çalışmaktadır. AB'nin bir barış projesi olarak tarih sahnesine çıkmasının ve bu amaçla ulus üstü yapılar oluşturmalarının temelinde milliyetçiliği aşma iddiası bulunmaktadır²⁴². Bu konuda önemli olan soru; Avrupa kamuoyu Schuman²⁴³ gibi

²³⁸ Norman Barry, **İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi**, Liberte, 1999, s.17.

²³⁹ Norman Barry, **a.g.e.**, s.14.

²⁴⁰ Ingmar Karlsson, "Turkey's Cultural And Religious Heritage – An Asset To The EU", **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul, s.43.

²⁴¹ Taner Akçam, "Türkiye AB Üyeliğine Aday İlan Edilmesi Şarttır", **Birikim**, Aralık 1999, s.41.

²⁴² Hasan Cemal, "Hem Azeri, hem Kürt hem Türk olmak!", **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 2004, s.5.

²⁴³ Robert Schuman 29 Haziran 1886 yılında Lüksembourg'da doğmuştur. Birinci dünya savaşından sonra Fransız vatandaşlığını seçmiştir. 1940 yılında Gestapo tarafından tutuklanmıştır. 1946 yılında Maliye Bakanı, 1947 yılında Başbakan, 1948-1953 arası Dışişleri Bakanı 1958-60 arasında ise

aydınların fikirlerini hayata geçirme safhasında ne kadar başarılı olacaktır veya bu fikirlere ne kadar sahip çıkabilecektir. Bu soruyu Avrupa'nın cevaplama gerektirmektedir.

AB açısından, Türkiye'nin katılımı hakkında verilecek karar, her şeyden önce AB'nin kendi kimliği ve geleceğe yönelik olarak küresel bir aktör olmak isteyip istemediği ile bağlantılı olacaktır. Avrupa Birliği, geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısındaki trajedilerin ardından silahlı çatışmaları önlemek ve derin sorunları olan kıtaya barış getirmek amacıyla kurulmuştur.

AB'nin ikinci temel amacı hukukun üstünlüğü ilkesine bizzat kendisi tarafından uyulan bir topluluk yaratılmasıydı. Topluluk mevzuatı AB'nin bu alandaki ruhunun somutlaşmış halidir. Avrupalı kimliği, daimi bir kendini bulma sürecidir. Bu nedenle Türkiye'nin AB üyeliği konusunda yürütülen güncel tartışmada, Avrupa'nın, 18. ve 19. yüzyıllarda olduğu gibi, “Şark”ına durağan bir zıtlık olarak bakarak kendi kimliğiyle ilgili kanaatler edinmeye çalışması tehlikesi gözlemlenmesi bir çelişki oluşturmaktadır; öyle anlaşıyor ki, Avrupa yine, kendini bulmak için bir “öteki”ye, bir “yabancıya” ihtiyaç duymaktadır.²⁴⁴

Ancak bu konuda Avrupa'nın kendisine dürüst davranmaması sorunların tümünü çözümsüzlüğe itecektir. Avrupa, Helsinki zirvesi neticesinde Türkiye açısından bu belirsiz ve kararsız durumundan, daha bütünleşmeci bir yapıya gelmiştir²⁴⁵. Ancak müzakere süreci devamında, tersi bir yaklaşım sergilendiği takdirde, dünya geleceği yeniden “Kilise Avrupa'sı” zihniyetiyle, “Şeriat devleti” arayışları arasında sıkışıp kalacaktır²⁴⁶.

Strazburg'ta Avrupa Parlamentosu Başkanı olarak görev yapmıştır. Dışişleri Bakanı Robert Schuman 9 Mayıs 1950 yılında kendi adıyla anılan Schuman Planı'nı uluslar arası basına deklare ederek, Avrupa Birliğinin temellerini atmıştır.

²⁴⁴ Jan Kremer, Türkiye ve Avrupalılık Kimliği, <http://www2.bpb.de/files/YGND76.pdf>, 09 Ekim 2006.

²⁴⁵ Khalilzad Zalmay, **Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan**, Rand Corp., 2000, s.4.

²⁴⁶ Fatih Çekirge, **Sabah Gazetesi**, 11 Mart 1997.

SONUÇ:

Kriz olgusu incelendiğinde krizin üç özelliği, tehdit, zaman baskısı ve sürprizin aynı anda ve birlikte mevcut olmasıyla bir krizden söz edilebileceği anlaşılmaktadır. Eğer bu özelliklerden biri mevcut değilse henüz kriz oluşmamıştır. Ancak, çalışmamızda açıkça anlaşıldığı üzere krizin yönetimi krizin meydana gelmesinden çok önce başlamaktadır. Dolayısıyla bu üç özellikten herhangi birinin dahi varlığı kriz sinyali olarak değerlendirilmeye alınmalı ve kriz önleyici iletişim stratejileri hayata geçirilmelidir. Tepki süresi kısa olmalı, küçük dahi olsa bir kriz sinyalinin algılanmasıyla birlikte yoğun bir iletişim süreci başlatılmalı ve algıların yönetilmesiyle tehdit unsurunun oluşması engellenmelidir. Zaman baskısı, sürpriz veya tehdit, oluşturabilecek tüm unsurlar başlı başına potansiyel bir kriz kaynağı olarak algılanmalı ve kriz sinyali olarak değerlendirilmelidir. Anlaşılacağı üzere kriz sinyalleri belirli bir konuda, potansiyel bir krize işaret etmektedir. STK'lar, bu sinyalleri alıp almama, alıyorsa buna yönelik önleyici bir kriz yönetim planı ile buna bağlı kriz iletişim planını oluşturup oluşturmama konusundaki hazırlıklarını gözden geçirmelidir.

Kriz faktörü olarak, kamu algılamasındaki değişimler ve uluslar arası ilişkilerde terslikleri dikkate alması gereken STK'lar tepkisel bir yaklaşım tarzından çok, önleyici bir yaklaşım tarzını benimsemelidirler. Dolayısıyla ilgi alanı Türkiye AB bütünleşme süreci olan etkin STK'lar, kriz sinyallerini mütemadiyen algılamalı, toplamalı ve bu sayede muhtemel kriz alanlarını tespit etmelidir. Tespit edilen kriz alanlarına yönelik yapılandırılan kriz iletişim stratejilerinin hedefi ise, kriz oluşmadan önce krize neden olan algıyı krizi önlemeye yönelik olarak değiştirmek olmalıdır. Ayrıca, kriz iletişim planının işlemleriyle tesis edilecek olan doğru, anlaşılır ve güncel bilgi akışı sayesinde hedef kitleler üzerinde olumlu bir algı tortusunun da bırakılabileceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Etkili bir kriz yönetiminin, iletişimin kontrol altında tutulması ile çok yakından ilgili, kritik bir başarı faktörü²⁴⁷ olduğu tespit edilmiştir. Kriz esnasında yapılan

²⁴⁷ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.84.

iletişimin asıl amacı sadece meydana gelen olaylar hakkında, iç ve dış müşterilere, sosyal ortaklara bilgi vermek değildir aslında. Asıl gaye, hedef kitle tarafından alınan bilgiler sayesinde, kanaatin olumlu hale getirilmesi veya olumlu halde bulunan kanaatin muhafazası olmalıdır. Farklı senaryolara bağlı kalarak hazırlanacak olan kriz iletişim planı proaktif bir yapıda olmalı, hedef kitlelere ulaşmalı ve STK'ların hedefleriyle çelişmemelidir. İletişim planı neyin, kime, ne zaman, nerede, nasıl, hangi dille aktarılacağı gibi tüm ayrıntıları ihtiva etmelidir.

Başarılı bir kriz yönetiminin stratejik yönetim, teknik ve yapısal yönetim, iletişimin yönetimi ve psikolojik kültürel öğelerin yönetimi olmak üzere dört farklı bileşenden meydana geldiğini savunan Pira'nın²⁴⁸ kriz yönetim bileşenleri, Kadıbeşegil'in bileşenleriyle²⁴⁹ (Şekil3) yararlanılarak geliştirilen, “Türkiye – Avrupa Birliği Bütünleşme sürecinde Kriz Yönetim Bileşenleri modeli” (Şekil 4), doğrultusunda hazırlanan “Kriz Önleyici İletişim Tablosu” (Tablo 3) kriz iletişim sürecinin hangi aktörlerle ve hangi kanallardan yapılacağını göstermesi açısından faydalı olacaktır.

²⁴⁸ Aylin Pira & Çisil Sohodol, **a.g.e.**, s.184.

²⁴⁹ Salim Kadıbeşegil, **a.g.e.**, s.58.

KADIBEŞEGİL KRİZ YÖNETİMİ BİLEŞENLERİ	PİRA KRİZ YÖNETİMİ BİLEŞENLERİ	KRİZ YÖNETİM BİLEŞENLERİ MODELİNİN TÜRKİYE AB MÜZAKERE SÜRECİNE UYGULANMIŞ HALİ	
		AKTÖRLER	İLETİŞİM KANALLARI
İcra	Teknik ve yapısal yönetim	Teknokrat, bürokrat	Diplomasi
Yönetim	Stratejik yönetim	Hükümet	Siyaset
	Kültürel ve psikolojik öğeler	STK	Atölye çalışması, toplantı,lobicilik Bumerang v.b.
İletişim	İletişim yönetimi	Tümü	Tüm İletişim Kanallarının Koordinasyonu

Tablo 3

Türkiye Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Kriz Önleyici İletişim Tablosu

Kaynak: Salim Kadıbeşegil, **Kriz“Geliyorum”Der-Kriz İletişimi ve Yönetimi**, Media Cat, İstanbul, 2002, s.58 ve Aylin Pira & Çisil Sohodol, **Kriz Yönetimi**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.184.’den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Türkiye’nin AB’ye dahil olma arzusunda, dış politikanın uygulama aracı olan diplomasinin²⁵⁰, bugüne kadar istenen sonucu veremediği görülmektedir. Ayrıca ulusal çıkarlar, jeopolitik v.b. nedenler öne sürülerek demokratikleşme hareketi bugüne dek engellenmiş olduğu da bir çok alanda telaffuz edilmektedir. Bu nedenle AB konusunda

²⁵⁰ Bilgehan Gültekin, **Devletlerarası İlişkilerde Halkla İlişkiler ve Siyasal Propagandanın Rolü** (Basılmamış Doktora Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001, s.37.

sapmalar meydana gelmiş ve Avrupa'ya yönelme stratejisi inandırıcılığını kaybetmiştir²⁵¹.

İletişim tablosu (Tablo 3), kriz yönetimin bileşenlerini ve bu bileşenlerin iletişim sahasına aktarımını nasıl ve kimler tarafından ve hangi kanallarla yapılacağını çok net göstermektedir. Kriz yönetim bileşenlerinden icra ile teknik ve yapısal yönetimin aktörleri, teknokrat ve bürokratlardır. Bunlar iletişim kanalı olarak diplomasiyi kullanmaktadırlar. Kuşkusuz uluslar arası ilişkilerde diplomasinin ayrı ve önemli bir yeri vardır. Bugüne kadar birçok krizin, diplomasi sayesinde son kriz algı halkasına ulaşmadan bertaraf edildiği görülmektedir²⁵². Yakın tarihte Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Suriye ve İsrail arasında meydana gelen gerginliklerin nasıl olur da krize dönüşmediği ve dönemim ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger tarafından, telefon diplomasisi ile nasıl üstesinden geldiği incelendiğinde bu gerçek daha net anlaşılmaktadır²⁵³. Ancak bugüne kadar Avrupa Birliği konusunda tek başına yeterli olmadığı da net olarak anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği projesinin toplumsal bir proje olması nedeniyle sivil toplumun da önemli bir muhatap haline gelmesi bunun açık delillerindendir.

Kriz yönetim bileşenlerinde stratejik yönetim denildiğinde ise, hükümetler tarafından politikaların belirlenmesi anlaşılmaktadır. Burada belirlenen politikalarla ülkelerin nihai hedeflerinin tespit edilmesi anlaşılmalıdır. İletişim kanalı siyasettir. Diplomasi de olduğu gibi Avrupa Birliği bütünleşme sürecinde siyaset kanalı bugüne kadar yeterli olamamıştır.

Her ne kadar bazen hükümetlere yakın ve siyasi bir yönelim görünse de, STK'lardan, yönetim ve toplumsallık bağlamında, siyasetten çok psikolojik ve kültürel direnç noktalarında daha etkin olmaları beklenmektedir. Ancak bu görüş daha çok devletin görüşünü temsil etmektedir. Devlet bugünkü yapısında STK'ların siyasi alanda çok da fazla söz sahibi olmalarını istememektedir. Bu nedenle kültürel ve

²⁵¹ Mehmet Uğur, **a.g.e.**, s.25.

²⁵² Bilgehan Gültekin, **a.g.e.**, s.4.

²⁵³ Henry Kissinger, **Kriz**, Çev.:Beyza Sümer Aktaş, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, ss.1-482.

psikolojik ögeler ile sınırlandırmayı arzu etmektedir. Ancak STK'ların sivil toplumun gelişiminde oynadığı rol göz ardı edilme eğilimi görülmektedir. Bu durumlarda ise STK'ların etki alanı daha önce izah edilmeye çalışıldığı üzere, Bumerang modeli vasıtasıyla ev sahibi hükümet tarafından kısıtlanan alanların dışına da rahatça taşınabilmektedir.

AB üyesi bütün ülkelerde, kendi çıkarları doğrultusunda faaliyette bulunan STK'lar, kendi amaçlarını gerçekleştirebilmek için lobi faaliyetleri, propaganda, siyasal partilerle daha yakın ilişkiler, gösteri, yürüyüş, boykot ve grev gibi çok sayıda kanalı kullanabilmektedir²⁵⁴. Bürokratik engelleri aşabilme yetenekleri ve farklı iletişim kanallarını kullanabilme özgürlükleri²⁵⁵, STK'ların sahip olduğu özgür ve farklı iletişim kanalları sayesinde tarafların algısının Türkiye'nin menfaatlerine uygun olarak değiştirebilme yetenekleri, STK'ları diğer aktörlerden ayrıcalıklı kılmaktadır. Çoğulcu toplumlarda bu örgütler, temsil ettikleri kitle ile karar organları arasında köprü rolü görmektedir; gerek formel gerekse informal kanallarla taleplerini iletmektedirler²⁵⁶. Bu çabaların gerek diplomasi gerekse siyaset kanallarıyla eşgüdümlü olarak icra edilmesiyle daha iyi neticeler elde edileceği değerlendirilmektedir.

Bu nedenle, AB müzakere süresince ve sonrasında, STK'lar da aktör olarak değerlendirilmelidir. Onlarla mutabakata varılmalıdır. Tüm aktörler gibi STK'lar da kriz iletişim bileşenleri ve kriz algı halkaları kullanılarak stratejik bir iletişim planı oluşturulmalıdır. İletişim, STK'nın ayrılmaz ve eşzamanlı bir unsuru olarak değerlendirilmelidir. Her türlü iletişim faaliyeti için bütçeden yeterli kaynak ayrılmalıdır. STK'ların iletişim stratejisi, planlı ve sistematik olmalıdır.²⁵⁷ Gerek STK'lar gerekse diğer kurum ve kuruluşlar gerçek bir işbirliği içerisinde kriz sinyallerini sürekli taramalı, tespit edilen en ufak kriz sinyalleri dahi kriz iletişim

²⁵⁴ Veysel Bozkurt, **a.g.e.**, s.160.

²⁵⁵ M.Lester Salamon, **The Nonprofit Sector:For What and For Whom**, Working Papers of the Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, 2000, s.312.

²⁵⁶ Veysel Bozkurt, **a.g.e.**, s.160.

²⁵⁷ Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005, s.68.

planına dâhil edilmelidir. Özellikle Avrupa Birliği projesinin toplumsal bir proje olduğu göz önünde bulundurulmalı ve tüm iletişim süreçleri dikey olduğu kadar yatayda da cereyan etmelidir. Bu bağlamda uluslar arası kamuoyu sürekli hesaba katılmalı ve asıl kazanımın burada olacağı göz önünde tutulmalıdır. Türkiye'nin ulusal öneme sahip konularını etkin bir şekilde yansıtan ve savunan bir müzakere pozisyonu sunmak için mümkün olduğunca toplumsal ve kurumsal bazda mutabakat sağlanmış şekilde hazır olması ve aynı zamanda farklılıkların çözümlenmesine imkân sağlamak için de yeterince gerçekçi ve esnek olması gerekmektedir. Bununla beraber bütün müzakere alanlarında, Topluluğun tüm sektörlerinin süreç hakkında bilgilendirilmesi ve dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun nedenle, diplomasi olarak tanımlanan iletişim kanalından daha fazlasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle taraflarca sivil toplum, medya, akademik çevre, birlikler, sosyal ortaklar ve işletmeler başta olmak üzere tüm sosyal ve ekonomik aktörlerle kapsamlı bir diyalog gereksinimini ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda demokrasinin bir üst modeline geçiş hedefin kendisi olmalıdır. Kriz iletişim planları ne kadar başarılı hazırlanarak uygulanmış olursa Avrupa Birliği ile bütünleşme ve demokratikleşme süreci de o kadar başarıya ulaşmış olacaktır. STK'lar aracılığıyla sağlanacak iletişim, toplumun büyük bir kesimini kucaklamaktadır.²⁵⁸

²⁵⁸ Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci Broşürü, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu.

KAYNAKÇA

Abramowitz, Morton; **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Çev.:F.Çakır ve N.Uslu, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

Almond Gabriel A.; G.Bingham;Jr.,Powell; **Comparative Politics Today**, Harper&Collins, New York, 1996.

Avrupa Birliği'nde Maskeli Balo-Dayatmalar Gerçekler El Kitabı;ATO Yayınları No:74, Ankara, 2004.

Avşar, Servan Adar; **Civil Society and Democratization (The Case of Turkey)**, Ankara: Atılım University, 2001.

Aydede, Ceyda; **Teorik ve Uygulamalı Halkla İlişkiler Kampanyaları**, Media Cat Yayınevi, Ankara, 2001.

Barry, Norman; **İslam, Sivil Toplum ve Piyasa Ekonomisi**, Liberte, 1999.

Beigbeder, Yves; **The Role and Satus of International Humanitarian Volunteers and Organizations, The Right and Duty to Humanitarian Assistance**, Dordrecht, Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 1991.

Bek, Mine Gencel; **AB ve Türkiye'de İletişim Politikaları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.

Boulding, Elise; **Building a Global Civic Culture: Education for an Independent World**, Syracuse University Pres, 1990.

Bozkurt, Veysel; **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Vipaş, Bursa, 2001.

Braconier, Philippe De; **Avrupa'da Sivil Toplum ve Avrupa Kurumları ile İlişkiler**, [yby].

Cahn A. Matthew &Thedoulou, Stella (edt); **The Players: Institutional and Noninstitutional Actors in The Policy Process**, Public Policy:The Essential Readings, Prentice Hall,New Jersey, 1995.

Casey, John; **Non-Government Organizations as Policy Actors: The Case of Immigration Policies in Spain**, Departament de Ciencia i de Dret Public Universitat Autònoma de Barcelona, 2001.

Clark, John; **Democratizing Development**, London: Earthscan Publications 1991.

Cleary, Seamus; **The Role of NGO's Under Authoritarian Political Systems**, Great Britain and America, 1997, Macmillan Pres Ltd..

Çalış, H.Şaban; **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**,Nobel Yayınları, Ankara, 2001.

Dahl, Robert; **Who Governs? Democracy and Power in an American City**, New Haven: Yale University Press, 1961.

De Braconier, Philippe; **Avrupa'da Sivil Toplum ve Avrupa Kurumları ile İlişkiler**, [yby].

Drucker, Peter F; **Managing The Non-Profit Organization**, Harper Collins Publishers, New York, 1990.

Edward W. Said; **Şarkiyatçılık**, Çev.:Berna Ülker, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

- E. Fuller, Graham; **Siyasal İslamın Geleceği**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- Giddens, Anthony; **Modernliği Anlamlandırmak**, Çev. Murat Sağlam ve Serhat Uyrkulak Alfa Yayınları, İstanbul, 2002,.
- Göksel, A. Bülent; **Temel Halkla İlişkiler Bilgileri**, E.Ü.İletişim Fakültesi Yayınları No:15, İzmir, 2002.
- Gönel, Aydın; **Önde Gelen STK'lar-Araştırma Raporu**,Tarih Vakfı, İstanbul, 1998.
- Gültekin, Bilgehan; **Devletlerarası İlişkilerde Halkla İlişkiler ve Siyasal Propagandanın Rolü**, (Basılmamış Doktora Tezi), E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.
- Gündem, Şebnem; **The NGOs as Policy Actors:The Case of TUSIAD with Regard to Turkey's EU Membership**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTU Ankara, 2004.
- Habermas, Jürgen; **Kamusalığın Yapısal Dönüşümü**, Çev.:Tanıl Bora & Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Hamm, Brigitte; Hippler, Jochen; Messner, Dirk; Weller, Christoph; **World Politics at the Crossroads**, Development And Peace Foundation, Bonn, March 2002.
- Hersel, Philip; **Democratizing World Politics: The Role of Non-Governmental Organizations**, MA Dissertation for MA Programme in Global Political Economy at University of Sussex, Supervisor: Marc Williams, United Kingdom, 1996.
- Kadıbeşegil, Salim; **Kriz "Geliyorum" Der-Kriz İletişimi ve Yönetimi**, Media Cat Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Kahramanyol, Mustafa; Türk Ocakları Ankara Genel Merkezi, **Ticaret Odası Türkiye -Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 17 Mart 2001.
- Keck, Margaret E.& Sicking, Kathryn; **Activists Beyond Borders**, Cornell University Press, New York, 1998.
- Kissinger, Henry; **Kriz**, Çev.:Beyza Sümer Aktaş, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Laçiner, Sedat & Özcan, Mehmet & Bal, İhsan; **Türkiyeli Avrupa**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2004.
- Lerbinger, Otto; **The Crisis Manager-Facing Risk and Responsibility**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1997.
- Littlejohn, Robert F.; **Crisis Management: A Team Approach**, AMA Membership Publications, New York, 1983.
- Merhaba Sivil Toplum**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları.
- Mitroff, I. Ivan; **Break-away Thinking: How to Challenge Your Business Assumption (and why you should)**, John Wiley and Sons Corp., New York, 1988.
- Milli Güvenlik Bilgisi Ders Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Özdağ, Ümit; **Türkiye-AB İlişkiler Jeopolitik İnceleme**, ASAM, Ankara, 2003.

- Pira, Aylin & Sohodol, Çisil; **Kriz Yönetimi**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Pira, Aylin; **Kriz Yönetimi ve Halkla İlişkiler**, Ege Yayıncılık, İzmir, 1997.
- Rourke John T. & Boyer, Mark A.; **World Politics International Politics On The World Stage**, USA: Dushkin / McGraw-Hill, 2000.
- Sağmal, Özgür; **Turkishtime**, Herşey İletişim Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Salamon, M.Lester; **The Nonprofit Sector:For What and For Whom**, Working Papers of the Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, 2000.
- Silier, Orhan vd.; **Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001.
- Sivil Toplum Geliştirme Programı-Yerel Girişimler Projesi, **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Ed.Nafiz Güder, Ankara, 2005.
- Smith, Martin J.; **Pluralism, Reformed Pluralism and Neopluralism: The Role of Pressure Groups in Policy-Making**, Political Studies 38 (2), 1990.
- Solana, Javier; EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy, **Conference of Ambassadors**, La Farnesina (Rome), 27 July 2004.
- Sorensen, Martin Gillian; **The Roles a 'Civil Society' Can Play in International Dispute Resolution**, Negotiating Journal, Plenum Publishing Corporation, New York, 2002.
- Şimşek, Mehmet Şerif; **Yönetim ve Organizasyon**, Damla Matbaacılık, Konya, 1997.
- Tekinalp / Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tutar, Hasan; **Kriz ve Stres Ortamında Yönetim**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Türkei – Jahrbuch des Zentrums für Türkeistudien**; 1999 / 2000, Lit Verlag, Münster, 1999.
- Uğur, Mehmet; **Avrupa Birliği ve Türkiye- Bir Dayanak / İnandırıcılık İkilemi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004.
- Vergiliel Tüz, Melek; **Kriz ve İşletme Yönetimi**, Alfa Basımevi, İstanbul, 2001.
- Willets, Peter; (1996), "Introduction", Willets P., (eds.), **The Conscience of the World: The Influence of the Non-Governmental Organizations in the UN System**, Washington D.C: Brookings Institution.
- Yıldırım, İbrahim; **Demokrasi-Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Yıldırım, Mustafa; **Sivil Örümceğin Ağında**, Ulus Dağı Yayınları, Ankara, 2005.
- Zalmai, Khalilzad; **Future of Turkish-Western Relations:Toward a Strategic Plan**, Rand Corp., 2000.

Sürelî Yayınlar

Akçam, Taner; “Türkiye AB Üyeliğine Aday İlan Edilmesi Şarttır”, **Birikim**, Aralık 1999.

Baker, Ulus; “Altı Üstü Kimliği Parçalamak”, **Birikim**, Ocak 2006.

Erzan Refik and Kirişçi, Kemal; “Turkish Immigrants: Their Integration within the EU and Migration to Turkey”, **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul.

Fischer, Joshka; “Turkey’s European Perspective: The German View”, **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul.

Gül, Abdullah; “Turkey’s EU Membership: Seeing The Transatlantic Gains”, **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul.

Gürses, Hakan; “Avrupasız Türkiye, Avrupalı Avusturya”, **Birikim**, İstanbul, 2004.

Gürses, Hakan; “Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler”, **Birikim**, Mayıs 1999.

Hail, S.; “Alte und Neue Identitäten, Alte und Neue Ethnizitäten”, **Rassismus und Kulturelle Identität**, Hamburg, 1994.

Herrmann, Charles F.; “Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations”, **Administrative Science Quarterly**, Vol.8, No:1, New York, [yyy].

Karlsson, Ingmar; “Turkey’s Cultural And Religious Heritage – An Asset To The EU”, **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul.

Kaya, Ayhan; “Tireli ve Çoğul Kimlikler”, **Cogito** Avrupa’yı Düşünmek Özel Sayısı 39, Bahar 2004.

Mahcupyan, Etyen; “AB kimliği, İslam Dünyası ve Zihniyet Açısından Türklerin İkinci Modernleşmesinin Anlam ve Önemi”, **Birikim**, 2004.

Seyrek, Demir Murat; “The Road To EU Membership: The Role Of Turkish Civil Society”, **Turkish Policy Quarterly**, Mikado Matbaacılık, Fall 2004, İstanbul.

Tekeli, İlhan; “Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”, **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, (Ed:Burhan Aykaç ve diğerleri) Yargı Yayınları, Ankara, 2003.

The Economist; October 9th-15th,2004.

The Economist; September 18th-24th, 2004.

Türkiye için AB Üyelik Müzakereleri Süreci Broşürü, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu.

Weiss, Thomas & Gordenker, L.G.; “NGO Participation in International Policy Process” **NGOs, the UN, and Global Governance**, London: Lynne Rienne Publishers, 1995.

Gazeteler

Aktan, Gündüz; “Bellek ve Tarih”, **Radikal Gazetesi**, 18 Nisan 2006.

Akyol, Taha; “Avrupa’da Türkiye Tartışması”, **Milliyet Gazetesi**, 30 Kasım 2004.

Akyol, Taha; “Kürtler ve Türkler”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Aralık 2004.

Akyol, Taha; “Avrupa’nın İki Yüzü”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004.

Bila, Hikmet; “Askı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 08 Ekim 2004.

Birgit, Orhan; “Düğüm Noktası Ada”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Aralık 2004.

Bursalı, Orhan; “Gelecek İçin İp Uçları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ekim 2004.

Bursalı, Orhan; “AB Sürecinde Askeri İp Uçları”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Ekim 2004.

Cemal, Hasan; “Hem Azeri, hem Kürt hem Türk olmak!”, **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 2004.

Cerrahoğlu, Nilgün; “Üç Potansiyel Kriz Kaynağı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004.

Cumhuriyet Gazetesi, 08 Ekim 2005.

Cumhuriyet Gazetesi, 09 Ekim 2004.

Çekirge, Fatih; **Sabah Gazetesi**, 11 Mart 1997.

İlktuğ, Mert; “Türkiye’nin Genç İşgücü Avrupa’ya Soluk Verecek”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Aralık 2004.

Kohen, Sami; “Bahse Girer Misiniz”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2004.

Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 2005.

Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 2005.

Milliyet Gazetesi, 27 Temmuz 2005 .

Özkök, Ertuğrul; “Seçilmiş Halktan Korkunca”, **Hürriyet Gazetesi**, 15 Haziran 2006.

Sazak, Derya - Aktar, Cengiz; “Sorunun Ardında Müslümanlık Var”, **Milliyet Gazetesi**, 13 Aralık 2004.

Tamer, Meral; “Brüksel’e Türk Çıkartması”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Aralık 2004.

Temizel, Zekeriya; “Not Defteri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Ekim 2004.

İnternet Adresleri

Akgün, Mensur; “Sınırlar Ötesi”, http://dosya.hurriyetim.com.tr/abd_dehseti/75mensur.asp, 6 Haziran 2006.

Dedeoğlu, Beril; “Dünden -Yarına Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, <http://ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaberilson.pdf>, 12 Nisan 2005.

Ergüder, Üstün; “Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı”, http://www.siviltoplum.com.tr/tanitim_1.htm, 10 Ekim 2004.

Gürkan, Uluç; “Avrupa Türkiyesiz Yaşayabilir Ama Varlık Olamaz”, http://www.abhaber.com/gorus/gr_0018.asp, 24 Mayıs 2006.

Hanlı, Hakan; “Ulusal Program / İlerleme Ve Katılım”, http://www.abhaber.com/gorus/gr_0032.asp, 17 Şubat 2003.

Kaleağası, Bahadır; “Devlet-Sivil Toplum İlişkisi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=99543>, 20 Aralık 2003.

Kremer, Jan; **Türkiye ve Avrupalılık Kimliği**, <http://www2.bpb.de/files/YGND76.pdf>, 09 Ekim 2006

Onanç, Gülseren; “AB İçin İletişim Stratejisi”, http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00028.asp, 26 Aralık 2002.

Öztürk, Metin; “Avrupa Birliği İle İlgili Gelişmeler”, <http://www.kamusen.org.tr/kitap/abnasil.htm>, 22 Mayıs 2005.

Şener, Abdülatif; “2004 Türkiye İktisat Kongresi Kapanış Konuşması”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2004/05/tik/senera.pdf>, 9 Mayıs 2004.

Tamer, Meral; “Çok Uluslu Şirketler STK Kurarsa”, <http://www.milliyet.com/2004/11/07/yazar/tamer.html>, 7 Kasım 2004.

Tamer, Meral; “Türk – İş ve DYP’nin STK Endişesi”, <http://www.milliyet.com/2005/07/26/yazar/tamer.html>, 26 Temmuz 2005.

Ülgen, Sinan; “Krizlere Karşı Ortak Tutum”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=102244>, 13 Ocak 2004.

“AB Müzakerecesi Olmak İstiyoruz”, <http://www.milliyet.com/2004/10/24/ekonomi/axeko02.html>, 24 Ekim 2004.

“Arı Hareketi ve AB”, <http://www.ari.org.tr>, 4 Mayıs 2004.

“Avrupa Birliği STK Raporu”, http://www.cevko.org.tr/surdur/rapor_turk/5%20-%20yonetisim, 12 Mart 2004.

“Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu”, <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil.rtf>, 23 Ekim 2005.

“Avrupa Parlamentosunda Ermeni Meselesi”, <http://www.ari.org.tr/ermenimeselesi.asp>, 16 Haziran 2005.

“Duyuru”, <http://ankara.usembassy.gov/turkishdoc.htm>, 11 Nisan 2005.

“Ermeni Sorunu”, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/sorun/index.html>, 12 Şubat 2005.

“Ermeni Sorunu”, http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/yazdir_tr.asp?belgeno=1578, 22 Mart 2005.

“Genel Görünüm”, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm, 11 Kasım 2005.

“Husumetleri Geçmişe Gömelim”, <http://www.milliyet.com/2004/12/11/dunya/axdun02.html>, 11 Aralık 2004.

“Sivil Toplum Kuruluşları”, http://www.stgp.org/makaleler/sivil_toplum.pdf , 14 Mart 2004.

“Türkiye – AB İlişkileri” , http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html , 18 Aralık 2005.

http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/sorular_yanitlar/kardak_krizi.html, 10 Nisan 2004.

http://www.abhaber.com/belgeler/blg_00052.asp (Gülçin Karadeniz Temmuz 2001–Brüksel)

http://www.abhaber.com/gorus/gr_0015.asp

http://www.ari.org.tr/index_tr.asp

ÖZGEÇMİŞ

Adı : Tümer
Soyadı : GÜNDEM
Doğum Tarihi ve Yeri : 1966 / Konya
Telefon : 02323428264 Ev , 02323881009 İş
05336888149 Gsm
Adres : İstanbul Cad. No:45/9 35040 Bornova İZMİR
Eğitim : **İlkokul**
Özel Hastaş Koleji 1977 Konya
Ortaokul
Özel Hastaş Koleji 1980 Konya
Lise
Kuleli Askeri Lisesi 1984 Çengelköy / İstanbul
Üniversite
Kara Harp Okulu İşletme Lisans 1989
Bakanlıklar / Ankara

YAYINLANAN ESERLER: Ege Üniversitesi Yayınlarından “Küresel Köyde Halkla İlişkiler Adına Neler Tartışılıyor” adlı eserde Etik ve Sosyal Sorumluluk” başlıklı makale.

YABANCI DİLLER	:	<u>Okuma</u>	<u>Yazma</u>	<u>Konuşma</u>
İngilizce		Çok İyi	Çok İyi	Çok İyi
Almanca		Çok İyi	Çok İyi	Çok İyi

BİLGİSAYAR : Windows Office Programları